

Living lab - revitalizacija vinarije u Starom Gradu

Dragičević, Dea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:

University of Split, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy / Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:123:256441>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-26**

Repository / Repozitorij:

[FCEAG Repository - Repository of the Faculty of Civil Engineering, Architecture and Geodesy, University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Naslov rada:

L I V I N G L A B
REVITALIZACIJA VINARIJE U STAROM GRADU

Lokacija:

Stari Grad, Hvar

Naslov teme odabranog područja:

Od Farosa do Fabrisa

studentica: Dea Dragičević

mentorica: izv. prof. art. Iva Letilović

komentorica: doc. dr. sc. Snježana Perojević

konzultant za konstrukciju: red. prof. dr. sc. Ivica Boko

FGAG / Diplomski studij Arhitekture i urbanizma

ak. god. 2022./23.

L I V I N G L A B

Analizom odabrane lokacije i njenih karakteristika iščitava se potreba za definiranjem prostora na razmeđi urbanog i ruralnog dijela Starog Grada. Iz njenog konteksta proizlazi i potencijal ove lokacije u vidu revitalizacije postojeće vinarije čija važnost očuvanja proizlazi iz njene urbanističke, arhitektonske i povijesne vrijednosti kao i očuvanje tradicije uzgoja vina i vinove loze. Time se osigurava da se bogata vinska tradicija nastavi i prenese na buduće generacije što pridonosi očuvanju zaboravljenih autohtonih sorti, razvitku vinske kulture i gastronomije, stvaranje novih radnih mjesta i očuvanje prirodnog okoliša i bioraznolikosti.

Kuća postaje spona između urbanog i ruralnog, generator za razvoj mjesta čiji će sadržaji aktivirati prostor čitavu godinu i biti različiti od ponude masovnog turizma koji vrednuje poljoprivredni karakter i značenje farske hore.

Stanovanje kao sadržaj uz proizvodnju ima ulogu "fortifikacije" jer ono služi kao "štit" polju kojeg obrađuju mlade obitelji i zajednice ljudi sa zajedničkim interesima i tako ga štite od budućih devastacija i zapuštanja te na taj način potiču njegovu primarnu funkciju uz prilagođavanje zahtjevima suvremenog života, ali uz uvažavanje kulturno - povijesne vrijednosti prostora.

Ključne riječi: Revitalizacija, urbano-ruralno, grad-farska hora, Stari Grad, Starogradsko polje, Hvar

L I V I N G L A B

By analyzing the selected location and its characteristics, there is need for defining the space at the border between the urban and rural parts of the Stari Grad can be read. The potential of this location in the form of revitalization of the existing winery, the importance of preservation of which stems from its urban, architectural and historical value, as well as the preservation of the tradition of growing wine and vines. This ensures that the rich wine tradition continues and is passed on to future generations, which contributes to the preservation of forgotten autochthonous varieties, the development of wine culture and gastronomy, the creation of new jobs and the preservation of the natural environment and biodiversity.

The house becomes a link between the urban and the rural, a generator for the development of the place whose contents will activate the space all year round and be different from the offer of mass tourism that values the agricultural character and meaning of the Faroese Chora.

Housing as a content in addition to production has the role of "fortification" because it serves as a "shield" to the field that is cultivated by young families and communities of people with common interests and thus protects it from future devastation and neglect and in this way encourages its primary function while adapting to the demands of modern life, but with respect for the cultural and historical value of the space.

Keywords: Revitalization, urban-rural, city-Faros choir, Stari Grad, Starogradsko polje, Hvar

sadržaj:	1. uvod	1
	1.1. ŠIRI OBUHVAT	2
	1.2. UŽI OBUHVAT	2
	1.3. OTOK HVAR	3
	2. pregled razvoja Starog grada i Farske hore	
	2.1. RAZVOJ FAROSA	4-6
	2.2. RURALNI RAZVOJ STAROG GRADA	7-8
	2.3. KULTURA POLJOPRIVREDE	9
	2.4. POLJE DANAS	9
	2.5. POPIS UZGOJNIH SORTI	10
	2.6. ŽIVOT LJUDI IZ POLJE	10
	2.7. ARHEOLOŠKI LOKALITETI	11
	2.8. ZAŠTITA	12
	3. vino kao kultura	13
	3.1. AUTOHTONE SORTE	14
	3.2. VINOGRADARSTVO "JUČER - DANAS "	15
	3.3. TURIZAM OTOKA	16
	4. valorizacija zgrade vinarije arhitekta Stanka Fabrisa	
	4.1. O FABRISU	17
	4.2. ARHITEKTONSKI IZRIČAJ	17
	4.3. RAZVOJ PROJEKTA	18
	4.4. OPIS DISPOZICIJE, KONSTRUKCIJE I MATERIJALA	19
	4.5. OSNOVNA GRAĐEVINA	20
	4.6. JUŽNA DOGRADNJA	21
	4.7. TRENUTNA SITUACIJA	21
	4.8. VALORIZACIJA	22
	4.9. ODRŽIVOST	23
	5. referentni primjeri pri projektiranju	
	5.1. TVRDALJ PETRA HEKOROVIĆA	24
	5.2. MATADERO	25-29
	5.3. JAŠIONICA	30
	6. zaključak	31
	7. popis izvora	32

o d F a r o s a
d o F a b r i s a

Komentorski rad

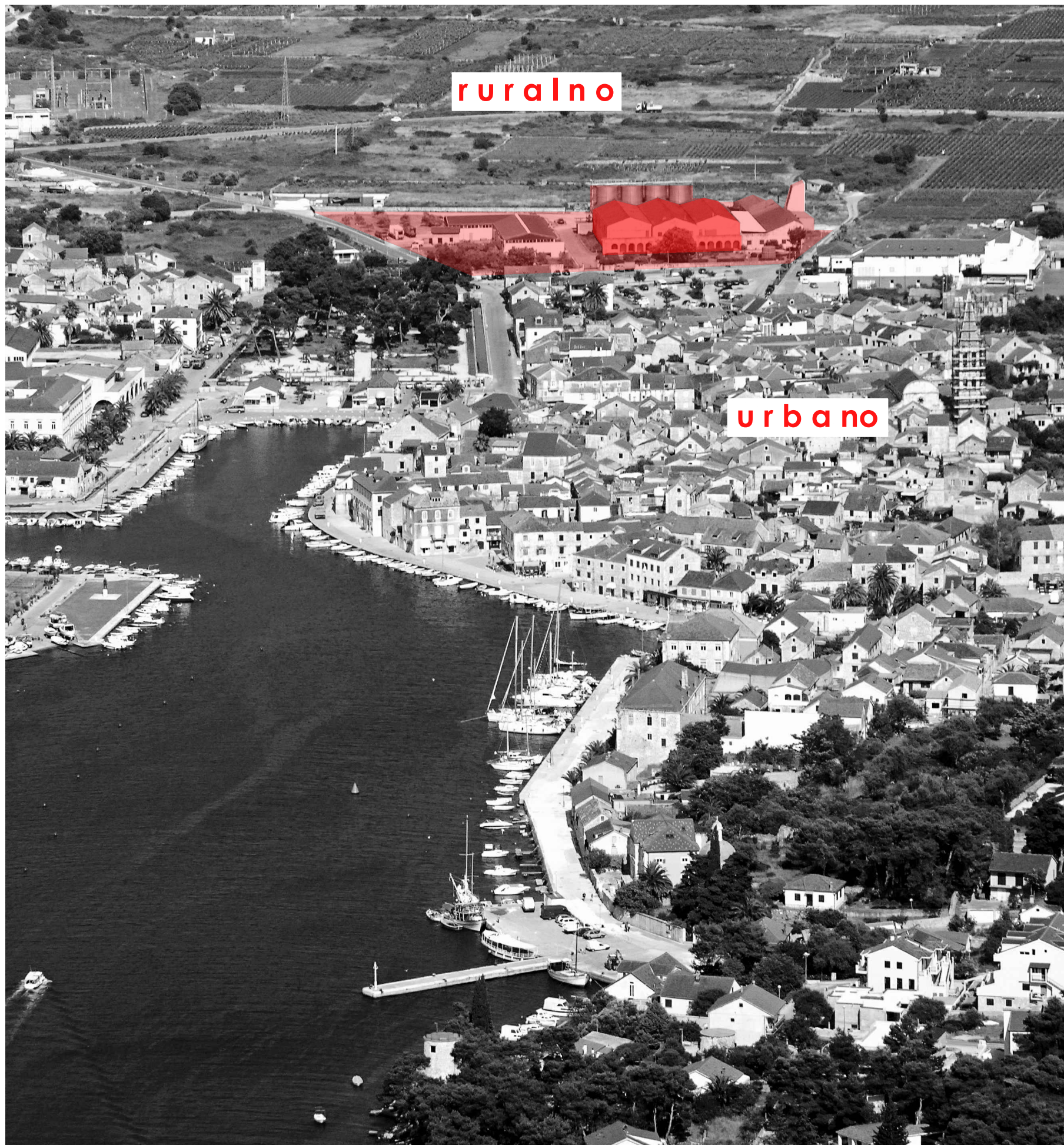
**Naslov teme odabranog područja:
Od Farosa do Fabrisa**

studentica: Dea Dragičević

komentorica: doc. dr. sc. Snježana Perojević

**FGAG / Diplomski studij Arhitekture i urbanizma
ak. god. 2022./23.**

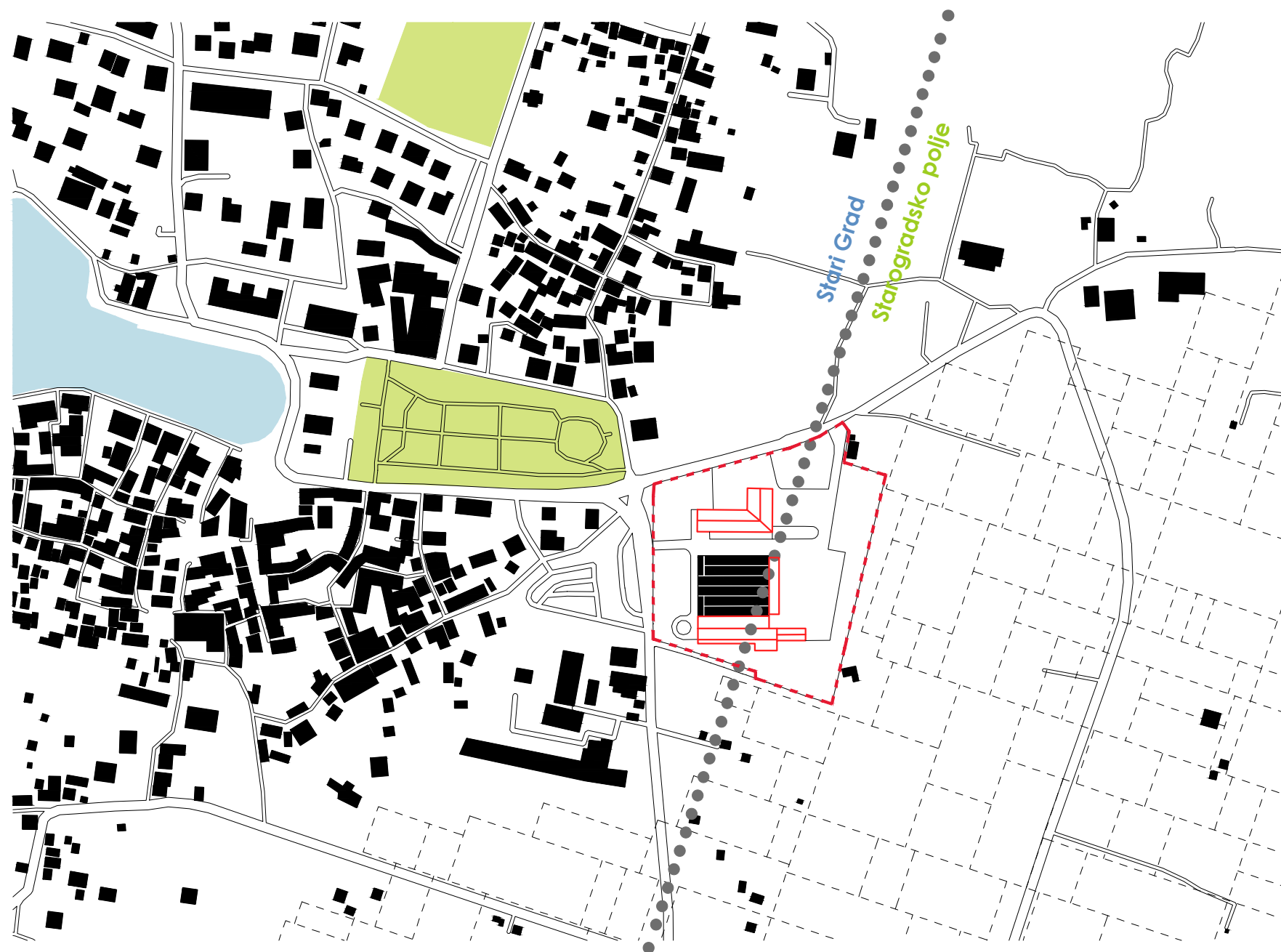
1. uvod

" Značenja, vrijednosti i simboli koje pridajemo ruralnom i urbanom, toliko ukorijenjeni u našoj kulturnoj svijesti da je njihovo diferenciranje jedan od instinktivnih načina kojim uvodimo red u svijet oko sebe"

(Woods, 2005, 4)

Analizom razvoja prostora Starog Grada, od osnutka grčke kolonije Faros do suvremenog naselja iz vremena izgradnje Fabrisove vinarije do današnjeg Starog Grada s dominantnom turističkom djelatnošću, dobit će se podaci za valorizaciju prostora obuhvata te definiranje smjernica za projektiranje. Neovisno o formalnom statusu zaštite, valorizirati će se kompleks vinarije u sklopu pregleda izgradnje vinarija po projektima Stanka Fabrisa. Analizom odabranih primjera prenamjena industrijske arhitekture ispitati će se pristup prenamjeni predmetne lokacije.

1.1. OPIS LOKACIJE

PROSTORNI PARAMETRI

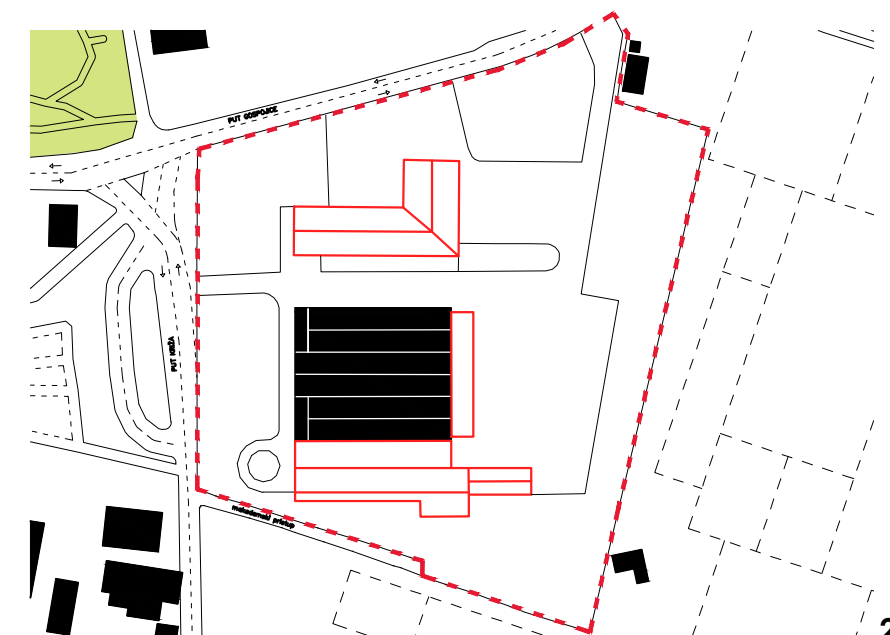
Lokacija diplomskog rada nalazi se na razmeđi urbanog i ruralnog, kontaktnoj zoni između naseljenog dijela Starog Grada i Farske hore, lokaliteta na listi Svjetske baštine UNESCO-a. Stoga je potrebno posvetiti posebnu pažnju analizi i valorizaciji šireg prostora. Ujedno na lokaciji se nalazi i kompleks vinarije, izgrađen prema projektu arhitekta Stanka Fabrisa polovinom 20. stoljeća. Cjelina vinarije je 2015. godine preventivno zaštićena kao nepokretno kulturno dobro - broj P - 5163. Preventivna zaštita se odnosi na rok od 3 godine te danas u registru Ministarstva kulture više ne stoji kao zaštićeno dobro. Utjecajem vremena lokacija kao i sama vinarija postali su taoci nepravog korištenja i nekontrolirane vegetacije. Dijelovi kompleksa postali su mjesto otpada, napuštenih strojeva i slično. Kompleks nije pretrpio značajnu devastaciju, vidljivo je napuštanje prostora i urušavanje djela krova kao posljedica neodržavanja.

Zbog svoje prostorne, arhitektonske i ekonomske vrijednosti napušteni prostor će se transformirati u prostor od značaja za čitavu zajednicu, prostor za koji se ta zajednica osjeća odgovornim.

1.2. OBUHVAT

PROSTORNI PARAMETRI

Vinarija je smještena na južnom dijelu obuhvata čije granice tangiraju dvije prometnice, zapadna Put Križa koja spaja staru jezgru grada i vodi prema naselju Jelsa i sjeverna Put Gospojice koja vodi prema naselju Vrbovska te makadamski put do Starogradskog polja. Sjeverno od vinarije nalazi se skladišni prostor tvrtke Velpro i maslinici. Glavni pristup na parcelu je preko prometnice sa zapadne strane dok ima sporedni ulaz i na sjeveru.

1.3. OTOK HVAR

PROSTORNI PARAMETRI

Hvar, otok srednjodalmatinskog akvatorija, leži 14 km jugoistočno od Šolte, 3.4 km južno od Brača, 7.2 km sjeverno od poluotoka Pelješca, te 14.2 km od otoka Korčula. Sa sjeverne strane dodiruje ga more hvarskog kanala, a s južne viški (otok Vis), korčulanski te neretljanski kanal.

" Hvar je otok dinamičnog krajobraza. Otočni hrbat se proteže od zapada prema istoku duljinom od 68 km pa je Hvar najdulji hrvatski otok. Sa najvišeg vrha, sv. Nikole (628 m), otvara se pogled na obje strane otoka i more. Na sjeverozapadnom dijelu hrbat prelazi u brežuljke uz koje su se smjestila hvarska sela okružena terasastim vinogradima, te potom dalje u polja na čijim su rubovima uz more nastali hvarski gradovi. (Udruga Hvarski vinari)

Na južnoj strani otoka, pokraj Sv. Nedjelje, odsječen je u klifove, dok se većim dijelom prema istoku strmo obrušava prema moru, tvoreći dolce, bonde i rote koji završavaju prekrasnim šljunčanim plažama, zbog čega su čuveni vinogradi sa južne strane otoka dobili ime "Hvarske plaže".

Kako je vrijeme prolazilo, lice našeg otoka oblikovala su dva čimbenika; sredozemna klima i hvarski težaci. Kraška polja, plitkog tla i puna skeleta, hvarski su težaci pretvarali u obradive površine. Izvađeno kamenje slagali su uokolo očišćenih parcela i tako gradili suhozide, jedan od simbola otoka Hvara. " (Udruga Hvarski vinari)

dolac - manja krška udolina, oblikom tla određuje oblik naselja i raspored kuća, **bonda** - uvala, obala u zaljevu, **rota** - najviša točka otoka, **skelet** - kamen ili detritus i šljunak na površini tla (mrtvi pokrov tla)

r a z v o j F a r o s a

384.g.pr.kr.

antika

rano kršćanstvo

srednji vijek

renesansa

barok

19.stoljeće

20.stoljeće

21.stoljeće

FAROS

GRČKA KOLONIJA

FARSKA HORA

VINOGRADARSTVO - VLASTITI NOVAC - KERAMIKA

FARIJA

RIMSKA KOLONIJA

FARSKA HORA - AGER PHARENSIS

BIZANTSKI CAR JUSTINIJAN

RANOKRŠĆANSKA UMJETNOST - CRKVA SV. MARIJE I CRKVA SV. IVANA

HUARRA/HVAR

PRODIRANJE SLAVENA - OTOČNO PLEMSTVO - BISKUPIJA SV. STJEPANA

AGER PHARENSIS - CAMPUS SANCTI STEPHANI - VLAST MLETAČKE REPUBLIKE

USTANAK PUČANA - PROVALA TURAKA S KOPNA - LJETNIKOVAC PETRA

HEKTOROVIĆA - TVRDALJ

STARI GRAD

NOVI DRUŠTVENI SLOJ - POMORSTVO - BRODOGRADIŠTE - ŠIRENJE RIVE

NA MESTU ULASKA U GRČKI GRAD GRADE NOVU CRKVU SV. STJEPANA

AUSTRO - UGARSKA MONARHIJA - OBRTNIČKO - TRGOVAČKI GRAD

- REPREZENTATIVNE KUĆE

ISELJAVANJE - PROPAST VINOVE LOZE - RATOVI - JAVNO KUPALIŠTE -

VINARIJA - ZIMSKO I LJETNO KINO - HOTEL HELIOS - OKRET TURIZMU

MALI TURISTIČKI GRAD BOGATE POVIJESTI

2. pregled razvoja prostora Starog Grada i farske hore

2.1. RAZVOJ FAROSA

Važan položaj u središtu glavnih pomorskih puteva, Hvar je učinio glavnim akterom kroz povijest te ostavio brojne tragove. Konstantne borbe za prevlast koje su se vodile na ovom području između raznih osvajača, živi su dokaz značaja i vrijednosti koju je ovaj teritorij imao od davnina.

Duboki i zaštićeni zaljev, veliko plodno polje u središtu otoka te brojni izvori pitke vode bili su oduvijek razlog za naseljavanje današnjeg Staroga Grada. Grčki kolonisti s dalekog egejskog otoka Parosa utemeljili su Faros 384. g.pr.Kr. Faros se sastojao od gradskog centra (asti) i njemu pripadajućeg agrarnog teritorija (hora). Kolonija je obuhvaćala prostor današnjeg Starog grada na otoku Hvaru te polje koje se proteže od Starog grada do Vrbovske. Grad je imao sve odlike grčke kolonije. Samostalnost i samodostatnost, ideal grčkog grada, omogućavalo je plodno Starogradsko polje, tada znano kao Hora Faru. Povijest Farosa obilježila su dva veća sukoba; uspostava same kolonije sa susjednim Ilirima te drugi, 219. godine prije Krista, s Rimljanima.

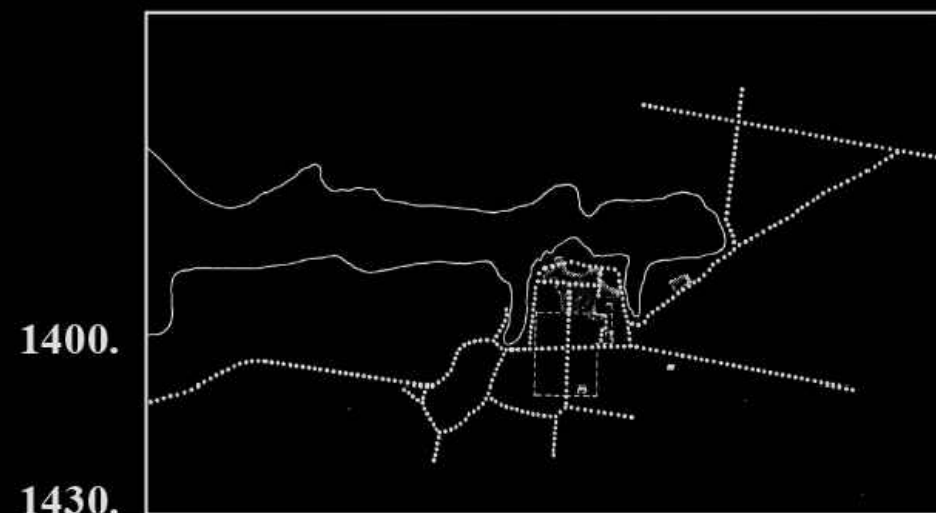
Faros je bio "reduciran grčki polis" jer svojom površinom nije zadovoljavao uvjete izvornog grčkog grada, kao i manji broj stanovnika. Usprkos tome, grad obiluje bogatim političkim, društvenim i kulturnim životom; od vlastite kovnice novca, preko demokratskih skupština do dionizijskih tradicija i proizvodnje vlastitih keramičkih proizvoda. Slika razvijenog grada koji je stvarao vlastitu povijest prilično udaljen od matičnog otoka.

"Rimska Faria nasljeđuje grčki Faros, a grčke se kuće adaptiraju po rimskoj modi. Do danas su sačuvani ostaci mozaika i fresaka kojima su se ukrašavali javni i privatni prostori. Najupečatljiviji trag ranokršćanske Farije je dvojna bazilika Sv. Ivana i Sv. Marije (A), s krstioničkim sklopom i mozaicima. Crkva Sv. Ivana, sa srednjovjekovnim pregradnjama, i danas je živi dio ovog sklopa.

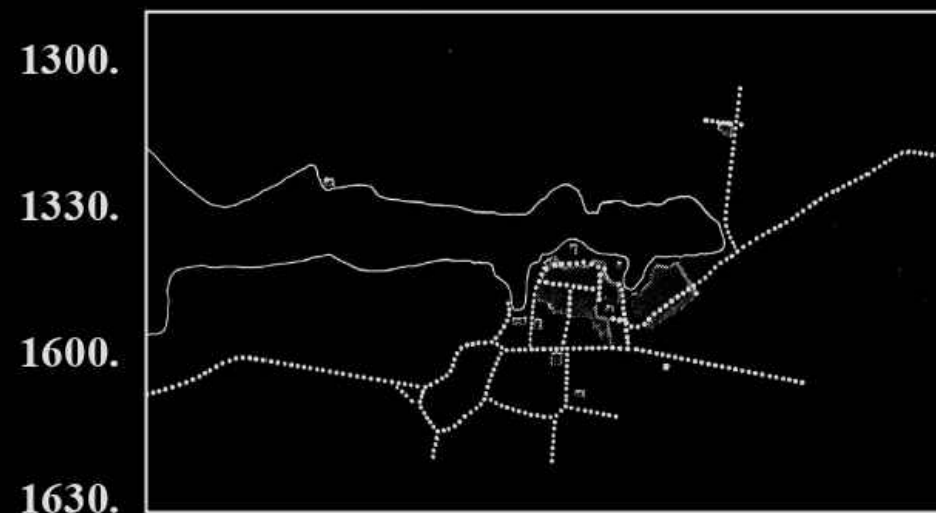
U ranom srednjem vijeku uokolo Polja formiraju se sela Dol (1) i Vrbanj (2), a krajem srednjeg vijeka Vrbovska (3). Brojne kapele i crkvice podižu se u gradu i u Polju. Hvarski statut iz 14. stoljeća, svojevrsni zakonik koji uređuje život otočne zajednice, navodi antičke puteve po Polju, što svjedoči o njegovom kontinuiranom korištenju kao uređenog agrarnog područja.

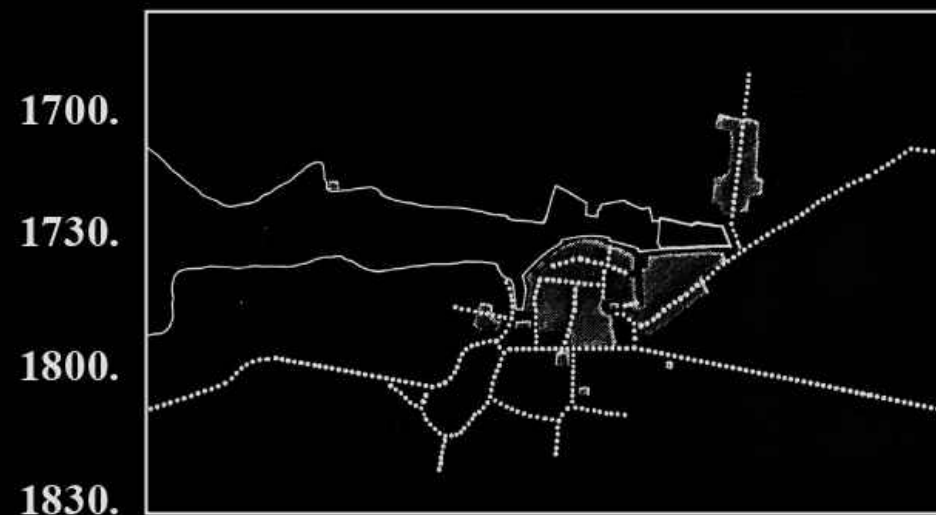

XV

XVII

XIX

Hvarski Statut 1331. U tom razdoblju u Starom Gradu osniva se prva otočna biskupija Sv. Stjepana. Po patronu biskupije i cijelo polje nosi naziv Campus Sancti Stephani, odnosno Polje Sv. Stjepana. Antičko ime Faros i Farija slavenizira se u Huarra. Nakon što je otok pao pod vlast Mletačke republike, sjedište biskupije seli se u novoosnovani grad, današnji Hvar. Preseljenjem biskupije seli se i ime, a staro sjedište postaje Stari Hvar odnosno Stari Grad.

Renesansni Stari Grad mjesto je ladanja otočnog plemstva. Najpoznatiji od njih, pjesnik Petar Hektorović, na rubu antičkog grada podiže svoj Tvrđalj, jedinstveni sklop s ribnjakom, golubinjakom i perivojem u središtu. Humanistička misao i najranija hrvatska književnost rađa se na ovom otoku. Vinogradi u Starogradskom polju, posjedi plemića, donosili su dovoljno prihoda koji su omogućili materijalni i duhovni procvat otoka.

Od renesanse nadalje, vinogradarstvo je glavna privredna grana koja hrani Stari Grad i cijeli otok. Kroz 17. i 18. stoljeće u Polju se podižu, u tehnici suhozida, brojne kućice i trimi, a na rubovima polja formiraju se zaseoci u kojima se stanuje samo sezonski, vezano uz obradu zemlje ili ispašu koza i ovaca. Višak poljoprivrednih proizvoda, prvenstveno vina, potaknuo je razvoj pomorstva i trgovine. Formira se flota jedrenjaka, a kapetani i brodovlasnici postaju utjecajan društveni sloj.

Morska vizura današnjeg Starog Grada nastala je u 19. stoljeću, vremenu najvećeg prosperiteta grada, kada učeni i školovani građani, trgovci, pomorci, obrtnici daju osnovni pečat gradu.

Od početka 20. stoljeća, nakon bolesti vinove loze, propasti jedrenjaka i ratova, dolazi do iseljavanja s otoka. Iseljavanje je zaustavljeno u drugoj polovici 20. stoljeća, kada se počinje razvijati turizam, danas glavna privredna grana, uz poljoprivredu i ribarstvo.

Otok Hvar jedinstveni je otok na Jadranu. Sa svojom bogatom baštinom, uistinu se može nazvati UNESCOvim otokom. Uz Starogradsko polje i povijesnu jezgru Starog Grada, pod zaštitom UNESCOa su i dva izvorna hvarska nematerijalna fenomena – procesija Za križen i Čipka od agave hvarskih benediktinki te zajednička baština mediteranske prehrane i klapske pjesme. " (Muzej Starog Grada)

2.2. RURALNI RAZVOJ STAROG GRADA

Povijest ruralnog razvoja Starog Grada na otoku Hvaru ima dugu tradiciju koja seže tisućama godina unatrag. Ovaj pitforeksni grad smješten je na sjevernom dijelu otoka Hvara i jedan od najstarijih gradova na Jadranu. Njegova povijest je bogata, a ruralni razvoj ima važnu ulogu u oblikovanju identiteta i gospodarstva tog područja.

farska hora

Starogradsko polje koje se nalazi u neposrednoj blizini Starog Grada, jedno je od najstarijih poljoprivrednih područja u Europi koje je još uvijek u upotrebi. Ovo plodno polje datira još iz antičkih vremena i karakterizira ga sustav parcelacija koji je bio u funkciji još od grčkog i rimskog razdoblja.

" Polje su kolonisti podijelili mrežom puteva na pravokutne parcele takozvane omfalos veličine 180 x 900 metara kako bi dobili sustav parcela, terasa i javnih putova. Srž antičkih limitacija proizlazi iz njihove radikalne jasnoće, rigidnosti i repetitivnosti jer inače cijeli postupak razdiobe zemljišta na jednake dijelove ne bi imao smisla. Problematika prepoznavanja limitesa svodi se na jednostavan postupak uočavanja ravnih usporednih i okomitih smjerova putova i gomila. Dosadašnja istraživanja na području od Staroga grada do Jelse pokazala su da ne postoji samo jedna limitacijska antička mreža, nego čak četiri. Mreže su superponirane jedna poviše druge i međusobno se isprepleću. Limitacija u središnjem dijelu polja sačuvana je u veoma visokom stupnju, rekonstrukcija glavnih limitesa carda i decumanusa nije upitna. Sve mreže ukazuju na četiri obnove polisa Far i ukazuju na stabilne političke situacije obnove grada nakon neke krize. Iza mreža mogle su stajati samo organizirane i bogate antičke države (Grčka, Rim), jer nakon antike na Hvaru nije bilo takve države koja ih je mogla ostvariti. " (Miće Gamulin)

" U rimskom razdoblju grčke se parcele dijele na manje jedinice te se grade brojne ladanjske vile. Polje se tada naziva Ager Pharensis. Sve naknadne podjele zemlje od rimskih do novovjekovnih odvijale su se unutar osnovnih grčkih gabarita, a fizički su se obilježavale podizanjem većih ili manjih kamenih zidova građenih u suhozidnoj tehnici. Starogradsko polje je, osim polja kultura ujedno je i polje od više stotinu arheoloških lokaliteta. " (Miće Gamulin)

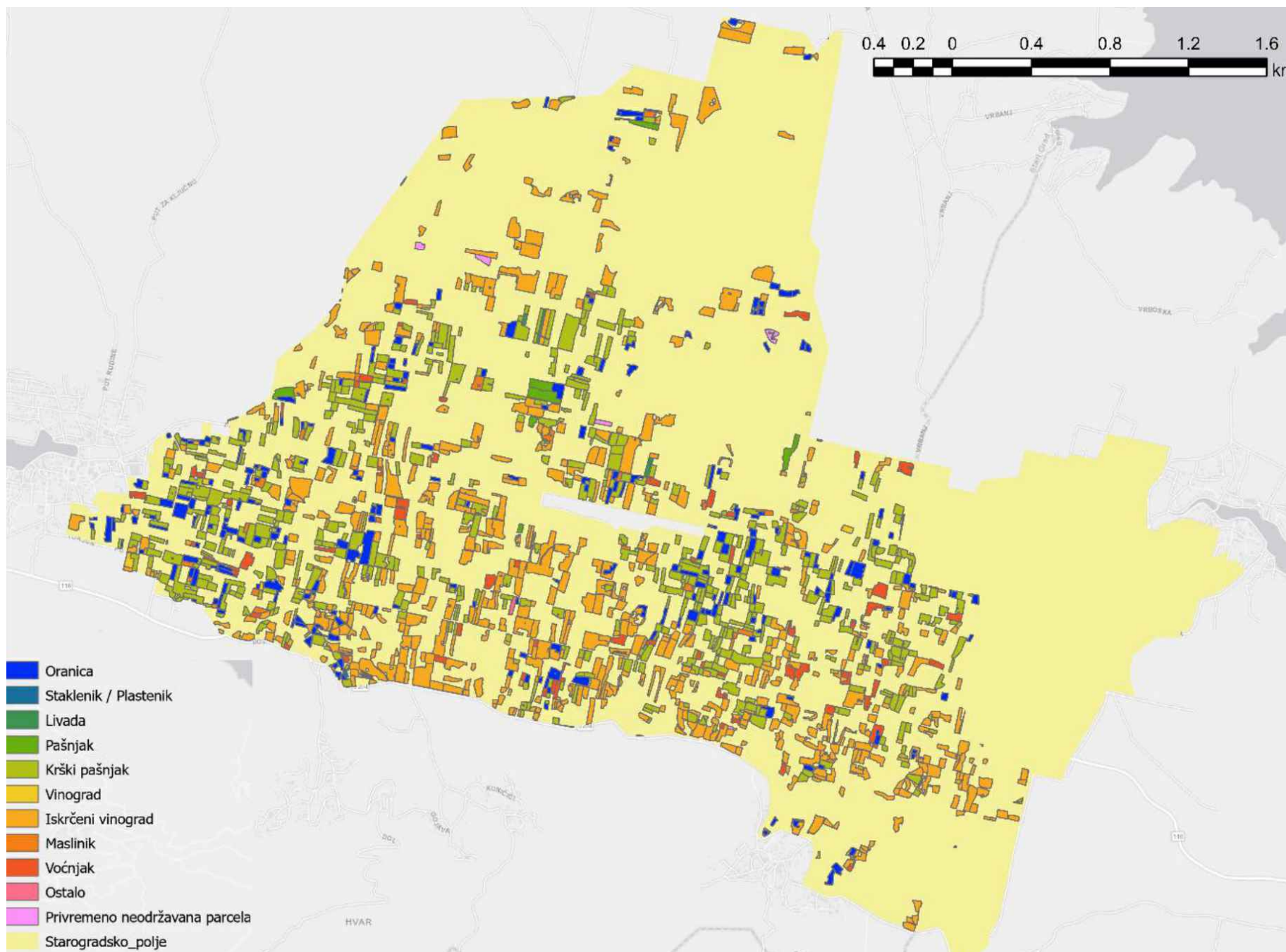
Tijekom stoljeća, polje je bilo podložno različitim kulturama i poljoprivrednim praksama, uključujući vinovu lozu, masline, voće i povrće. Starogradsko polje i povijesna jezgra Starog Grada upisani su 2008. godine na UNESCO-vu Listu svjetske baštine zbog svoje kulturne i povijesne važnosti. Kulturni krajolik Starogradskog polja primjer je vrlo staroga tradicijskog krajolika, zasađenog istim kulturama već 2400 godina te je najbolje sačuvana grčka parcelacija na Mediteranu.

" Od antičke parcelizacije, koja je zapravo činila okvire unutarnjih prostora, pa sve do danas, vrijedne su težačke ruke uređivale i iscrtavale konture mikroparcela, slaganjem kamenih gomila. Težačke ruke uobličile su Ager u veliki otvoreni atelier zidane umjetnosti. Umjetnost stvarana generacijama, i zapravo nikada završena, a uvijek suvremena. Svaka sljedeća generacija dala bi svoj doprinos u stvaranju mozaika gomila i suhozida bilo za ograđivanje međaša, ili za prosto odvajanje od vrijedne zemlje. " (Miki Bratanić)

" Polje možemo sagledati kao i genezu ekonomskih suodnosa u prostoru. Od robovlasničkih sustava antike, feudalnih posjeda, ekonomije ranog i nerazvijenog kapitalizma i kolektivističke i planske ekonomije socijalizma, svojim utjecajem ostavili su trag na polje. Sustav podjele grčkih i rimskih parcela odraz su jednog društvenog sustava. Slabljenje feudalizma posljedica je usitnjavanja posjeda, na Hvaru možda već prije 16. st. kolonatski odnosi na Hvaru određuju život težaka na zemlji, ali i način njene obrade i njezin izgled. Građanski sloj, pučani već se od 16. st. bogate trgovinom i pomorstvom, a višak kapitala ulažu u zemlju i tako je oblikuju. " (Miće Gamulin)

" Zadržni projekti socijalizma 50ih godina 20. st. snažno utječu na krajolik, od izgradnje vinarija do sadnje posebnih, jako rodnih sorti vinove loze. Pogodnost pojedinih poljoprivrednih proizvoda za trgovinu otoka oduvijek otvorenog prostora za komunikaciju i trgovinu utječe na krajobraz polja. Kulture koje se uzgajaju rezultat su trgovanja čiji se načini i važnost mijenjaju kroz povijest što rezultira promjenama krajolika Starogradskog polja koje je od 4. prije Krista prije svega kultivirani, poljoprivredni krajolik. " (Miće Gamulin)

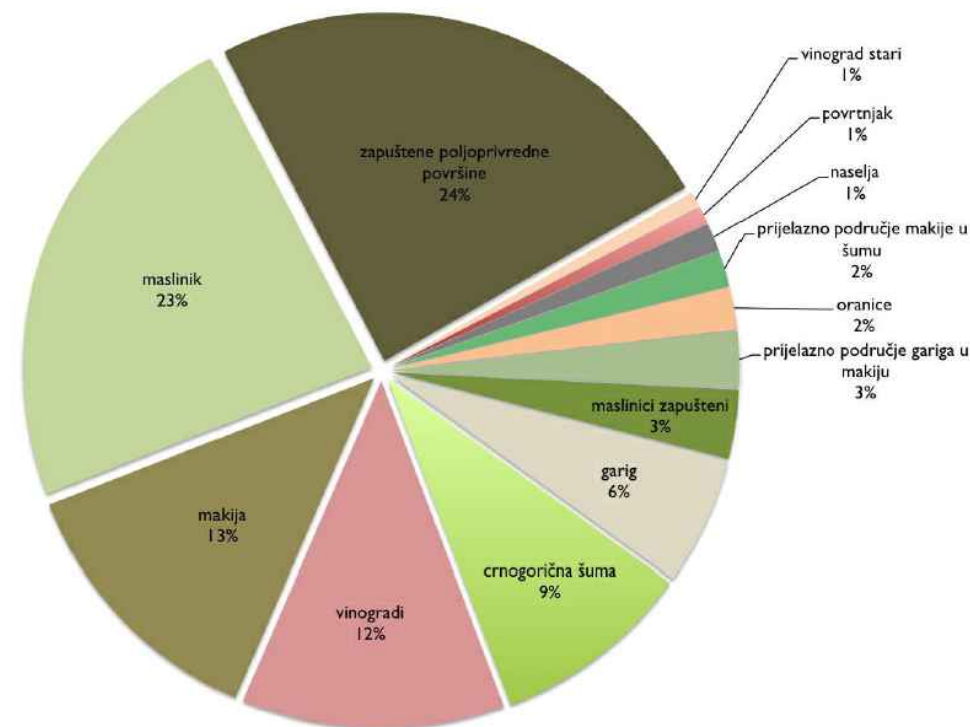
2.3. KULTURA POLJOPRIVREDE

" Na temelju arheoloških podataka (novac Farosa s grozdom i kantarosom, lokalna proizvodnja amfora, nalaz amfora iz Farosa u Ošanićima kod Stoca, ostaci tijesaka za masline i vino na rimskim lokalitetima u polju, nalaz velikog broja ulomaka pitosa-posuda za čuvanje žita po polju, itd.), zatim novih saznanja o ekonomiji grčkog svijeta i vrlo složenih izračuna dolazi do zaključka da su uzgoj žita i maslina omogućavali život grčke zajednice, da se vinom trgovalo, ali da također, nema sumnje da su pored žitarica, vinograda, maslinika i smokava Farani imali možda i rogače i bajame, a da su u svojim vrtovima sadili kapulu, luk, poriluk, selen, repu, artičoke, kupus, salate, krastavce, a od voća još i šipak, jabuke i kruške; povrće i voće koje je općenito tada bilo poznato na Sredozemlju. Osim pravilne podjele zemljišta koja potječe od antičkih dana, vrijednost Starogradskog polja leži u kontinuiranom uzgoju tipičnih mediteranskih poljoprivrednih kultura od antike do danas. Ipak, arhivski izvori te same građevine i suhozidne strukture u krajobrazu, prisutne u različitim uzorcima, svjedoče o promjenama u korištenju poljoprivrednog prostora Polja. Vinova loza i maslina prisutne su od najranijih vremena do danas, dok treću skupinu kultura tzv. mediteranske trijade - žitarice - danas nalazimo samo iznimno. Rubovi sa škrtiljom zemljom bili su predviđeni za sadnju smokava. " (Kirigin, 2004.)

2.4. POLJE DANAS

" Trenutno je na prostoru obuhvata zaštite poljoprivredno aktivno svega oko 39% površina, od čega oko 23% pod maslinicima, 12% pod vinogradima, a 4% pod drugim kulturama (oranice, povrtnjaci te lavanda koja je kao kultivar na otoku Hvaru prisutna od prve polovice 20. st.). U nižim dijelovima Polja zastupljeniji su vinogradi, a na višim i krševitijim položajima maslinici. Ostatak prostora je u stadiju vegetacijske sukcesije; u nižim dijelovima površine obrastaju u visoku travu, te šikaru kupine i drače, a u višim dijelovima u sredozemnu makiju i šumu alepskog bora. Posebice je evidentno napuštanje vinograda u zadnjih 3-5 godina. Ima nešto novih nasada, od čega se ističu i neke nove vrste (npr. aronija), a u prostoru, neposredno izvan granice obuhvata zaštite, je vrlo uočljiv novi intenzivni nasad maslina i artičoka. "

(Knjiga V - Studija analize i vrednovanja kulturnog krajobraza Starogradskog polja)

KIRIGIN Branko, Faros, parska naseobina, Prilog proučavanju grčke civilizacije u Dalmaciji, Poseban otisak Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 96, Split, 2004, str. 133.

2.5. POPIS UZGOJNIH SORTI

" U obrađenom dijelu Starogradskog polja još uvijek dominiraju vinogradi, ostatak su njive/oranice te maslinici. Vrlo mali udio obrađenih površina zauzimaju sporadični nasadi voćaka (pretežno breskve), agruma (najčešće mandarine) te lavande. Smokve su najčešće već stara pojedinačna stabla u zapuštenim vinogradima. "

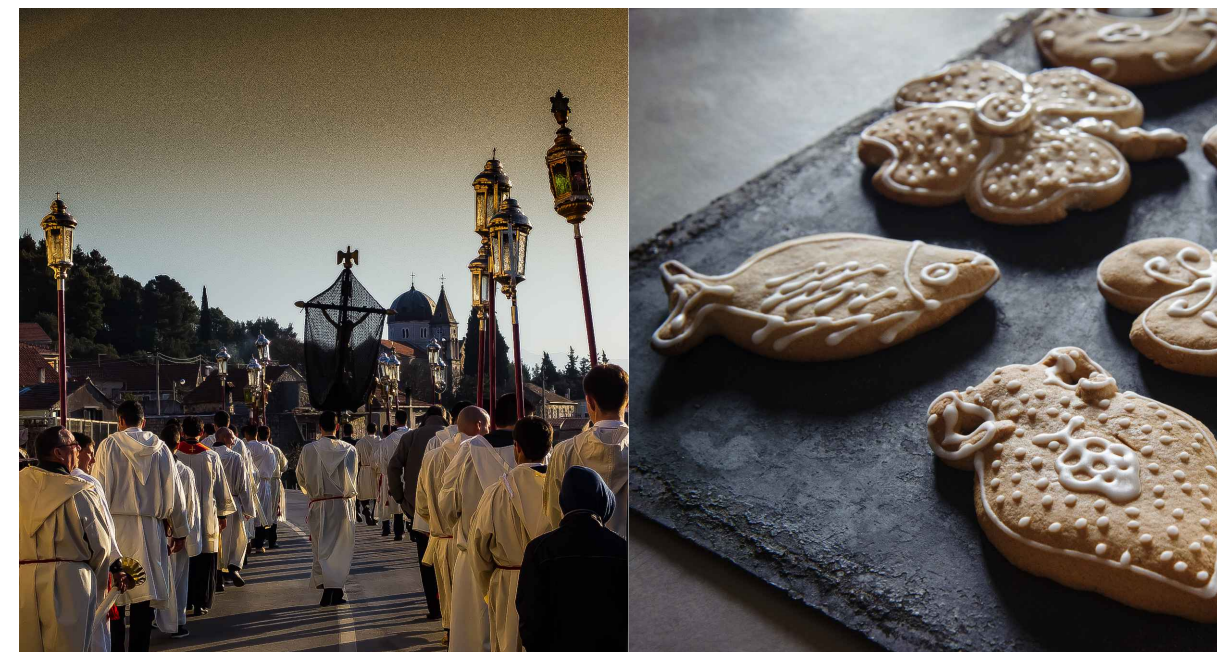
Vinova loza:

" Bijele sorte: Bogdanuša, Prč, Mekuja, Maraština, Trbljan/kuč, Pošip
Crne sorte: Plavac, Merlot, Cabernet sauvignon, Drnekuša
Bogdanuša je stara, autohtona sorta bijelog grožđa koja raste samo na Hvaru. Prč i Mekuja su također stare sorte (koje srećemo i na Braču) ali danas rijetke i samo na rubnim dijelovima polja. Maraština i Pošip su u zadnje vrijeme češći (preneseni iz Južne Dalmacije). Trbljan, na Hvaru zvan Kuč je, uz Bogdanušu, najčešća bijela sorta. Bogdanuša i Kuč su dominantne sorte u polju (otprilike 90%). Enolog Andro Tomić razlikuje tri podvrste Plavca (od malog do velog) koji čini oko 80% zasađenih crnih sorti u polju. Danas se češće sadi Merlot i Cabernet sauvignon. Vrlo je rijetka autohtona sorta Drnekuša (češća u poljima na rubu i na visoravni iza Svirača). "

Masline

" Autohtona sorta je Oblica i ona dominira na rubnim dijelovima polja i u starim maslinicima. Pojavljuje se u zadnje vrijeme i u središnjim, plodnim dijelovima polja, gdje zamjenjuje vinograde, ali se pokazalo da joj vlažnost središnjeg dijela polja baš ne godi. U ovim područjima sade se, posljednjih 20 godina, i razne talijanske sorte maslina, kojima očito prija 'debela' zemlja i vlažnost polja. "

(Knjiga V - Studija analize i vrednovanja kulturnog krajobraza Starogradskog polja)

2.6. ŽIVOT LJUDI UZ POLJE

" Život ljudi uz Polje, njihov godišnji kalendar, oduvijek je vezan uz ritmove obrade zemlje i životne cikluse najvažnijih poljoprivrednih kultura u Polju – vinove loze i masline. Najstariji zapis koji određuje vrijeme poljskih radova nalazi se u Hvarskom statutu iz 1331. godine. Navodi se da lozu treba prvi put okopati u veljači, a drugi put u svibnju. "

I danas vrijede ista pravila. Nakon siječanjskog mirovanja, s prvim toplim danima veljače počinje proljetni ciklus obrade zemlje. Ovaj najnaporniji dio godine završava u mjesecu lipnju. Kroz dva ljetna mjeseca glavna je briga sačuvati lozu od bolesti. U rujnu je berba grožđa, a listopad je mjesec prerade mošta u vino. U studenom se beru masline. Tek su prosinac i siječanj mjeseci predaha. "

Najveće svečanosti određuje crkveni kalendar. U vrijeme oko Uskrsa, dojmliiva je pučka procesija Za križem, u noći s Velikog četvrtka na Veliki petak, nepromijenjena u svom osnovnom obliku od srednjeg vijeka. Iz sela oko Polja polaze povorke ljudi, s križonošom na čelu, sa svijećama u rukama, obilazeći crkve u susjednim mjestima, krećući se u smjeru kazaljki na satu, pazeći da se dvije procesije ne sretnu. U danima oko Božića sačuvan je običaj kolendanja – skupine djece, ali i odraslih, pjevaju pred kućama prijatelja ili susjeda starinske napjeve s dobrim željama za godinu koja dolazi. U posebnim prilikama spremaju se i posebna jela. Jedinstven po načinu pripreme, po izgledu i okusu je – starogrojski paprenjok, registriran kao nematerijalno kulturno dobro. Ovaj tradicionalni kolač spravlja se od meda, brašna, maslinovog ulja, prošeka i raznih začina. Prvi spomen o paprenjoku nalazimo u djelu Petra Hektorovića „Ribanje i ribarsko prigovaranje" iz 1556. godine. "

(Agencija za upravljanjem Starogradskim poljem)

Kapela Sv. Mihovila

Kapela Sv. Mihovila nalazi se na staroj cesti koja spaja dva sela središnjeg dijela otoka Hvara, Dol i Vrbanj. Zanimljivo je da je kapela izgrađena na mjestu gdje se susreću antički, a potom i srednjovjekovni putovi južnog dijela Starogradske polje.

Sagrađio ju je pobožni težak iz Vrbanja Visko Pavičić Tresić 1886. godine, iako ne možemo isključiti da je na tom mjestu postojala i neka ranija građevina/kapela. Iznad vrata nalazi se reljef s prikazom mrtvačke glave, dok je na zabatu krova postavljen mali rustikalni križ.

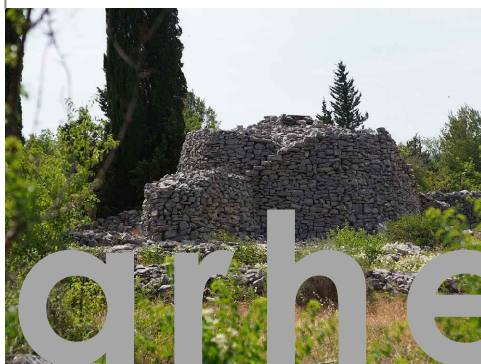
Slavač - Trimi

Trimi su kamene kružne nastambe, izgrađene u tehnici suhozida s kamenim pločama kao pokrovom. Kroz čitavu povijest su služili kao zakloništa ljudi od ljetnih vrućina ili pak nevremena koje bi ih zateklo u polju. Razasuti su po poljima i brdima otoka Hvara, tako da danas predstavljaju tipičan ambijent hvarskog, a time i mediteranskog krajolika.

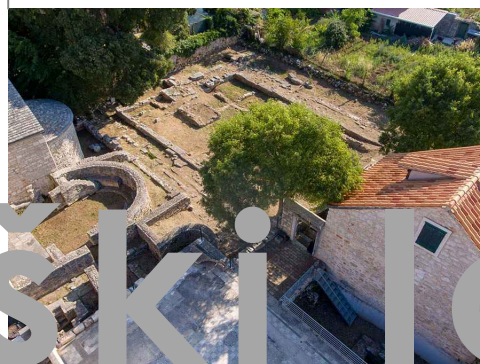
Kapela Gospojica

Kapela Gospojica se nalazi na glavnom antičkom pravcu kroz polje u smjeru istok-zapad koji danas povezuje dva hvarska naselja Stari Grad i Vrbosku. Krajem 16. st. gradi je hvarski vlastelin Petar Dujmičić, dok je u svojoj vizitaciji spominje i Priulij iz 1603. godine. Njen položaj otkriva nam zavjetni karakter kapele koja je imala štiti polje i urod od bilo kakvih nedaća. Polje je bilo "trbuh otoka" i važno je bilo staviti ga pod zaštitu Majci Božjoj koji je njen službeni titular, a u narodu je od milja zvana "Gospojica".

Remetin vrt

Arheološki lokalitet Remetin vrt je slojevito nalazište od 4. st. pr. Kr. do 5./6. st. poslije Krista. Nalazi se na istočnom obodu današnje stare gradske jezgre. U Remetinom vrtu pronađeni su bedemi antičkog grada, Farosa, i to jugozapadni dio, s istočnim ulazom u nekadašnji grad, dromos. Unutar nekadašnjih bedema pronađeni su ostaci urbane arhitekture. Radi se o ostacima dva stambena bloka iz vremena grčke kolonije Faros, koji su razdvojeni ulicom. Zanimljivost je u tome što su na istome mjestu stratigrafski posložene faze antičkog grada, od najranijeg perioda grčke kolonizacije, zatim rimskog do kasnoantičkog vremena.

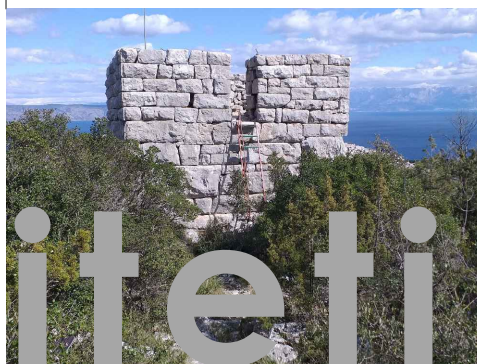

Lokva Dračevica

Dračevica je lokva u Starogradskom polju. Krajem 19. st. u njevoj okolini pronađeno je kameno neolitsko oruđe i oružje koje se danas čuva u Muzejskoj zbirci dominikanskog samostana. To je i jedino posvjedočeno neolitsko naselje na otvorenom na otoku Hvaru. Mjesto je stoljećima služilo za ispašu stoke pošto lokva nikada ne presuši. U antičko vrijeme uokolo nastaju antičke vile rustike: Mirak, Stagnjica, Orišac. Dok u 19. st. imamo nastanak dva pastirska naselja Rašnik i Maslinovik. Danas je lokva prirodni fenomen polja koje je i stanište brojnih vrsta ptica.

Kula Tor

Kula Tor sagrađena je u 4. st. pr. Kr. na mjestu prapovijesne gradine, a u svom današnjem obliku djelomično je sačuvala prvobitni izgled. Izvorni ilirsko-grčki fortifikacijski sloj zadržao se u nižim redovima kule, a karakterizira ga upotreba masivnih kamenih blokova. Pronađeni su ostaci ognjišta, ulomci kostiju, keramika helenističke datacije, kremen i nožići i metalni nalazi među kojima su najvažniji novčići grčkih kolonija Farosa i Isse. Zahvaljujući svom dominantnom položaju na 240 m nadmorske visine, zajedno s kulom Maslinovik smještenom u Starogradskom polju, kula Tor činila je sustav obrane antičkoga Farosa.

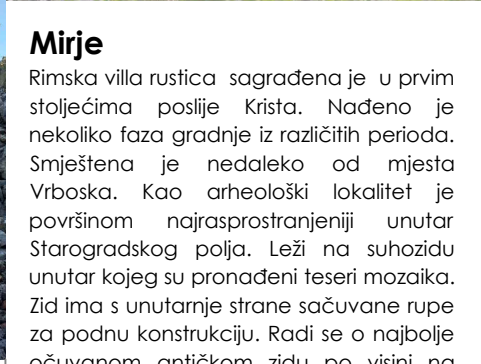

2.7. arheološki lokaliteti

Purkin Kuk

Prapovijesna željeznodobna gradina iznad Staroga Grada. Pripada domorodačkom stanovništvu koje je naseljavalo otok Hvar prije dolaska Grka u 4. st. pr. Krista. Funkcija gradine je bila prije promatračko-obrambena, nego za stanovanje. S Purkinog Kuka pogled se prostire od Pelješkog i Hvarskog kanala na istoku pa do otoka Šolte na zapadu. Velika kamena gomila sa zapadne i jugozapadne strane ima sklop megalitskih bedema, dok se sa sjeverne strane proteže gradinski prsten. Neki smatraju da je to utvrđeno mjesto odakle je domorodačko stanovništvo zaprijetilo opstanku novoosnovane grčke kolonije.

Mirje

Rimska villa rustica sagrađena je u prvim stoljećima poslije Krista. Nađeno je nekoliko faza gradnje iz različitih perioda. Smještena je nedaleko od mjesta Vrboska. Kao arheološki lokalitet je površinom najrasprostranjeniji unutar Starogradske polje. Leži na suhozidu unutar kojeg su pronađeni teseri mozaika. Zid ima s unutarnje strane sačuvane rupe za podnu konstrukciju. Radi se o najbolje očuvanom antičkom zidu po visini na istočnoj obali Jadrana. Sačuvani su ostaci zidova i temelja nekadašnjeg ladanjsko - gospodarskog kompleksa, iznad kojih su kasnije podizali, gomile.

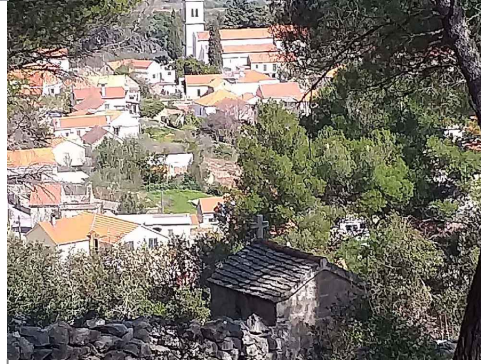
Maslinovik - grčka kula

Nalazi se na uzvišenju sa sjeverne strane Starogradske polje. Sagrađena je u 4. st. pr. Krista, kao promatračnica za smještaj vojne posade. S kulom Tor, ponad Jelse, tvori sustav obrane polja i grčke kolonije Faros. Opasnost koju bi straža uočila u hvarskom ili pelješkom kanalu, vatrom bi iz Tora preko Maslinovika bila upućena u Faros. Kula je četvrtastog oblika sagrađena od megalitskih blokova. Danas je sačuvana samo u donjim dijelovima. S južne strane ostataka kule, u drugoj polovici 19. st. izgrađeno je pastirsko naselje istog imena. Ono je danas potpuno napušteno. Vezano je uz pasivni dio polja pogodan za ispašu, te lokvu Dračevicu ispod samog naselja.

Hum - sv. Vid

Prapovijesna gradina između naselja Dol sv. Ane i Vrbanja. Postoji stari put prema sjeveru koji od davnina dijeli polje na dva dijela. Gradina je imala kulni karakter kroz čitavu povijest. To se vidi po gomili koja se nalazi na istočnom dijelu gradine. Na zapadnom dijelu se nalaze ostaci crkvice sv. Vida, koja u svojim temeljima krije nekadašnje štovanje staroslavenskog kulta boga Peruna. U 19. st. austrougarske vlasti na gradini grade kućicu za sustav protugradne obrane. Današnji stanovnici obližnjeg Vrbanja održavaju procesiju do ovog mjesta, kada se obavlja blagoslov polja i molitva za bolji urod, te pale vatre na blagdan sv. Marka.

Gračiće

Željeznodobna gradina smještena između naselja Vrbanj i Svirče. Naseobinskog je karaktera. Danas je od gradine ostao sačuvan tek suhozidni prsten elipsoidnog oblika. Nalazi se na položaju Molo bardo na 154 m nadmorske visine. Površina gradine proteže se u pravcu istok-zapad u duljini 80 metara, i 50 m u pravcu sjever-jug. Gradinski prsten bio je bolje utvrđen sa zapadne i sjeverne strane gdje je gradinu bilo teže obraniti od potencijalnih neprijatelja. Pripadala je prapovijesnoj domorodačkoj zajednici koja je bila vezana uz Starogradske i Jelšansko polje. Današnji poljski put vodi ravno do južnog ulaza u samu gradinu.

Kupinovik

Arheološki lokalitet na kojem je nađen nadgrobni spomenik Grka Komona Filoksenidova. Na tom mjestu kasnije u I. i II. st. nastaje rimska vila rustika. To su gospodarsko-ladanjski objekti Rimljana. Oni nastaju na dominantnom položaju iz kojeg je gospodar mogao kontrolirati svoj posjed i najčešće su smješteni uz izvor vode. Na lokalitetu nalazimo ostatke kamenica i dijelove tijeska za ulje, te kamenih stupova kao ostataka rimske arhitekture. Na jednom kamenom postolju za mlin je natpis koji spominje rimskog građanina Gaja Kornificija Kara koji je bio vijećnik rimke Farije. Po spomenu vijeća, možemo pretpostaviti da je Farija imala status municipija, rimske slobodne općine.

2.8. ZAŠTITA

Devastacije na prostoru Polja utječu na stanje krajolika u cjelini, a time se i posljedično odražavaju na ostatke arheološke baštine. Turistifikacijom dalmatinske obale i njenih otoka, u ovom slučaju Hvar, a time i Starogradsko polje izloženi su procesu intezivnih fizičkih promjena. Turizam, kao glavni izvor prihoda dovodi u pitanje isplativost pojodjelstva čime dolazi do vegetacijske degradacije, odnosno zarastanja plodnog zemljišta o čemu svjedoči 60% neobrađene površine Starogradskog polja. Trend napuštanja zemljišta nemilosrdno se odražava i na arheološkoj baštini Polja. Prostor Starogradskog polja prilagođava se današnjim potrebama. Bez obzira na zabrane ekspanzija građevinskog zemljišta duboko je prodrla u ruralno zaleđe o čemu svjedoče izgrađeni objekti na arheološkim nalazištima, formiranje nezakonitih odlagališta te odvoz plodne zemlje. Brojne nezakonite aktivnosti na prostoru pod formalnom zaštitom narušavaju pravilnu strukturu ruralnog krajolika, ključne značajke zbog koje je polje uvršteno na UNESCO - ov popis svjetske kulturne baštine. Značaj Starogradskog polja prepoznat je 1993. godine kada je zaštićeno kao arheološka zona. Sljedeći stupanj zaštite postavljen je 2005. godine kada je preventivno zaštićeno kao kulturni krajolik. Bez obzira na zaštitu, Starogradsko polje u više navrata je bilo poprištem nezakonite gradnje, što je tužan podsjetnik na činjenicu da formalna zaštita nije konačno rješenje u borbi protiv destrukcije kulturnih dobara.

Najvažniji način očuvanja Starogradskog polja je u poticanju njegove primarne funkcije uz prilagođavanje zahtjevima suvremenog života, ali uz uvažavanje kulturno - povijesne vrijednosti prostora. Upravo se zato, uz zaštitu i očuvanje arheološke i etnološke baštine, mjere zaštite Polja baziraju na zadržavanju i revitalizaciji njegove agrarne funkcije te na iskorištavanju kulturnog, pa i turističkog potencijala područja prezentacijom baštinskih elemenata. U skladu s Planom upravljanja zaštićenim područjem osnovana je Javna ustanova za upravljanjem Starogradskim poljem čiji je primarni zadatak pomiriti različite interese (poljoprivrednika, vlasnika zemljišta, poduzetnika, arheologa, konzervatora, prostornih planera i lokalne zajednice) i usmjeriti ih zajedničkom cilju - revitalizaciji i održivom razvoju Starogradskog polja.

3. vino kao kultura

U prošlosti, vinogradarstvo na otoku Hvaru bilo je temeljno za gospodarstvo otoka. Stari Grci i Rimljani bili su prvi koji su prepoznali potencijal otoka Hvara za proizvodnju kvalitetnih vina. Vinova loza je bila važan usjev, a vina s otoka Hvara bila su cijenjena i tražena na tržištima diljem Mediterana.

Tijekom srednjeg vijeka, vinogradarstvo na otoku Hvaru i dalje je cvjetalo. Benediktinci su bili važni čuvari vinogradarske tradicije na otoku, a vina su se proizvodila u samostanskim vinarijama. Nakon toga, vinogradarstvo je postalo sve više rasprostranjeno među lokalnim stanovništvom i postalo je ključna gospodarska djelatnost.

Međutim, tijekom 20. stoljeća, vinogradarstvo na otoku Hvaru doživjelo je teška vremena. Promjene u društveno-ekonomskim uvjetima, poput industrijalizacije i turistifikacije, dovele su do napuštanja vinograda i smanjenja proizvodnje vina. Mnogi vinogradi su ostali zapušteni.

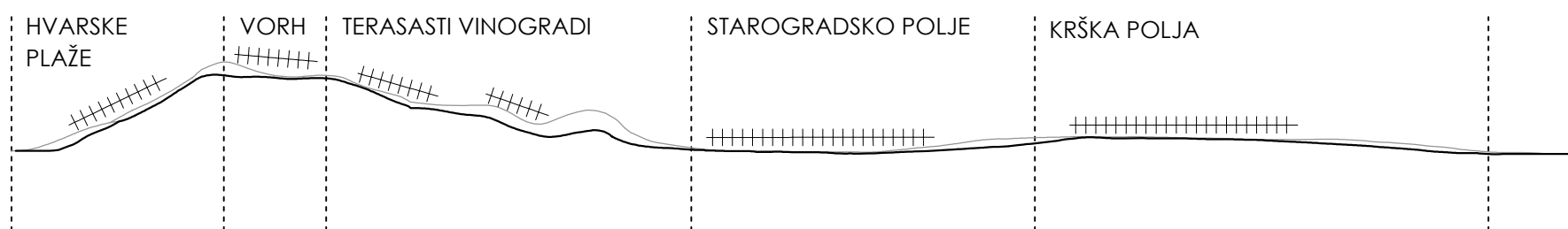
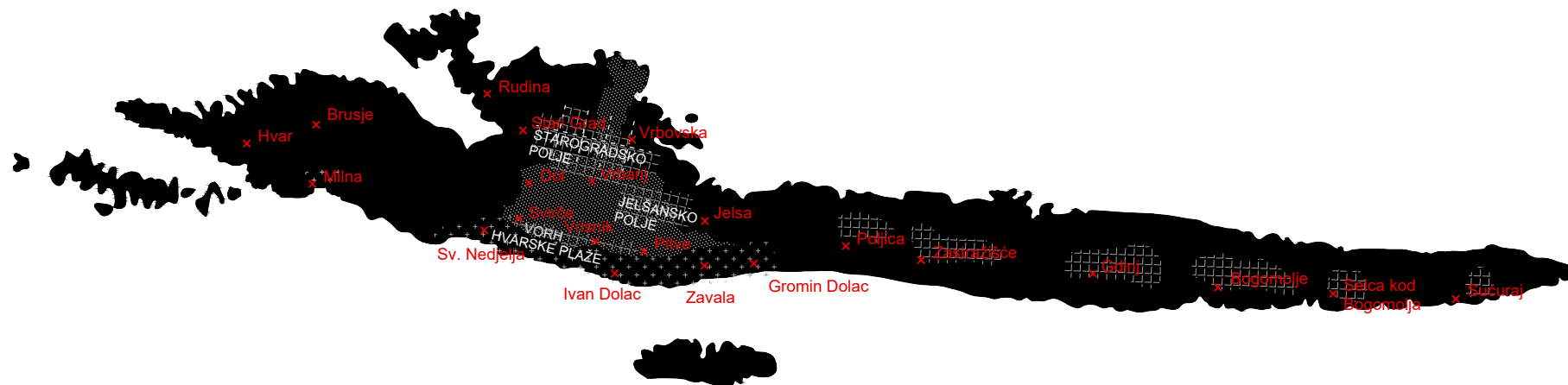
Posljednjih desetljeća vinogradarstvo na otoku Hvaru ponovno je doživjelo procvat. S rastom turizma i interesom za lokalne proizvode, vinogradari su se ponovno posvetili obnovi starih vinograda i proizvodnji vrhunskih vina. Otok Hvar postao je poznat po svojim autohtonim sortama vinove loze poput bogdanuše, prča, plavca mali i drugih.

Vinogradarstvo nije samo promocija autohtonih proizvoda već čuvanje kulture uzgoja vinove loze i konzumiranje vina koje na ovim prostorima datira od vremena antike. Vino je usko vezano za običaje Hvara, ono je segment kulturnog identiteta. Vino je puno više od samog vina, ono projicira sliku kraja u kojem nastaje, u njemu je utkana i osobnost vinara koji ga stvara jer vino je proizvod koji se bitno razlikuje o svoje primarne sirovine.

"Na otoku je oduvijek prevladavao uzgoj vinove loze i voćaka zbog klime i brdovitosti otoka. Vinova loza se počela još uzgajati u antičko doba. Upravo je vinova loza u to doba tvorila osnovu hvarske ekonomije. Razvoj vinogradarstva i vinarstva na otoku Hvaru počeo se razvijati od davnina. Kroz povijest je bilo mnogo uspona i padova vinogradarstva." (Mihovilović, 1995.).

3.1. AUTOHTONE SORTE

" Autohtone sorte vinove loze gospodarsko su i kulturno naslijeđe naše generacije. Osim za proizvodnju lokalnih autentičnih vina, one služe i kao sredstvo kulturnog identiteta – regije i države prepoznaju se po svojim sortama i vinima."

19. stoljeće obilježeno je procvatom vinogradarstva, a početkom 20. stoljeća uslijedila je njegova propast, što je izazvalo veliku gospodarsku krizu, bijedu i masovno iseljavanje stanovništva. Polovicom 20. stoljeća, a obilježava ga industrijalizacija zemlje, socijalistički koncept razvoja poljoprivrede te nagli pad poljoprivrednog stanovništva s čim posljedično dolazi i do istrebljivanja starih sorti vinove loze

PLAVAC MALI

Autohtona hrvatska sorta koja ima najjače adute za uspoređivanje sa čuvenim svjetskim sortama. Daje bolje rezultate što su gori uvjeti (plaže), dok u dubokim tlima Agera teško dozrijeva. Dobre rezultate daje i na terasastim vinogradima oko Svirača. Vina od plavca su bogata ekstraktom i imaju visoki postotak alkohola te su sposobna dugo godina napredovati u bačvi i boci.

BOGDANUŠA

Autohtona sorta otoka Hvara koja se od davnih dana pa do danas uzgaja se na području Agera. Cijenjena bijela sorta bujnog rasta i daje redovitih prinosa. Koristi se za proizvodnju sortnog vina, ali daje i odlične kombinacije s drugim autohtonim bijelim sortama. Ime joj znači Bogom dana, što se povezuje sa tradicionalnim pijenjem vina za vrijeme crkvenih blagdana. Suočeni sa sve većom konkurencijom kada je riječ o tipičnim sortama, brojni vinari u oživljavanju starih sorti vide priliku da se istaknu na tržištu.

PRČ

Autohtona sorta otoka Hvara karakterističnog mirisa. Sorta vrlo slabe rasprostranjenosti, uzgaja se isključivo na otoku Hvaru i to najviše na istočnom dijelu otoka oko mjesta Sućuraj. Čisti nasadi ove sorte su rijetki, najčešće se uzgaja u mješovitim vinogradima. Pretežno se dodaje Bogdanuši u proizvodnji vina kako bi popravila kakvoću vina. Ime je dobio po svojoj strukturi malog, nabijenog (prčastog) grozda.

DRNEKUŠA

Autohtona crna sorta otoka Hvara. Najviše su uzgaja na otoku Hvaru (Vor-vrhovi otoka Hvara), i na otoku Visu pod imenom Glavanjuša. Drnekušu ne možemo pronaći izvan ova dva otoka. Vina od ove sorte nisu se proizvodili sve do danas, do pojave par proizvođača vina ove sorte. Smatra se pogodnom za proizvodnju prošeka. Najviše se koristi kao dopuna Plavcu malom, ali može se naći i kao kvalitetno vino. Sorta je ugrožena, a da bi se ugroženost smanjila potrebno je uvrstiti u proizvodnju rasadnog materijala.

3.2. VINOGRADARSTVO " JUČER - DANAS "

U prošlosti, vinogradarstvo na Hvaru bilo je usko povezano s obiteljskim gospodarstvima. Svaka obitelj imala je svoje vinograde i proizvodila vino za vlastite potrebe. Otok je bio obilježen kamenim terasama i suhozidima koji su omogućavali uzgoj vinove loze na brdovitim terenima. Autohtone sorte grožđa poput plavca malog, bogdanuše i pošipa bile su često uzgajane i korištene za proizvodnju vina.

Danas, vinogradarstvo na otoku Hvaru prošlo je kroz neke promjene. Unatoč nastavku tradicije, broj aktivnih vinogradara se smanjio kao i vinogradarske površine. Otok se suočava s izazovima kao što su urbanizacija, promjena interesa mladih ljudi i ekonomski faktori.

Uz ove izazove, važno je ulagati napore u promicanje vinogradarstva na otoku Hvaru, pružanje financijske i tehničke podrške, edukaciju mladih ljudi i stvaranje povoljnog okruženja za vinogradarsku industriju.

problemi vezani uz vinogradarstvo i vinarstvo

NEDOSTATAK RADNE SNAGE

- Nezainteresiranost mlade populacije za pojdjeljstvom kao posljedica ekonomskih, političkih i društvenih problema
- Gubitak vinogradskih površina

FINACIJSKA SREDSTVA

- Nabava suvremene mehanizacije zahtjeva veća finacijska sredstva koju današnji vinari ne posjeduju stoga lokalna proizvodnja ostaje na razini obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

IMOVINSKO - PRAVNI ODNOSI

- Nemogućnost okrupnjivanja posjeda
- Pogodna zemljišta većinom privatna

EKONOMSKI ASPEKT

- Problemu plasiranja vina na tržište predstavljaju uvozna vina koja su jeftinija, ali ne i kvalitetnija
- Većina populacije u Hrvatskoj konzumira vina koja su finacijski dostupnija

3.4. TURIZAM OTOKA

Posljednjih godina, turizam na otoku je u stalnom porastu razvoja stoga bi trebalo pronaći sponu između turizma i poljoprivrede kako bi se dvije najvažnije grane na otoku mogle povezati i jednako razvijati. Dok je turizam u porastu, vinogradarstvo i vinarstvo vinogorja Hvar je u padu zadnjih 100-tinjak godina.

" Gubitkom vinogradarske proizvodnje gubi se i mediteranski stil života. Pitanje koje se nameće je sljedeće: može li hvarski turizam pružiti autentičnost ako se izgubi poljoprivreda? Dobrobit od poljoprivrede nije samo prihod, to je očuvanje kulturnog krajolika, očuvanje hvarskog težaka te stil života koji daje autentičnost turizmu. "

Pri spomenu „ zimskog vinskog turizma " na Hvaru, važna je činjenica da mnoge vinarije nisu otvorene jer nemaju grijanja, pa već sama podjela na zimski i ljetni turizam nameće zaključak da je „ ljetni " turist rijetko " pravi vinski turist". On najviše vremena provede na plaži, a posjet vinarijama je usputna stanica.

Vinskog turista ne zanima samo vino nego i gastronomija, povijest, znanost, kultura, glazba i slično. To je malo zahtjevniji turist od „ ljetnoga ", ali može mu se i više naplatiti jer je on „ specijalizirani turist ".

Hrvatska je turistička zemlja koja je svake godine sve poželjnija destinacija. Svoju konkurentnost i proširenost ponude na području vinskog turizma može graditi na ponudi brojnih vina malih serija, ali visoke kakvoće autohtonih sorata. Na taj način mala proizvodnja i usitnjenost vinograda može postati i komparativna prednost.

prednosti razvoja i oživljavanja vinogradarstva i vinarstva

VINARSKA INDUSTRIJA:

- povećava se proizvodnja i prodaja
- educiraju se posjetitelji vinarija, podruma, vinograda
- privlače se novi tržišni segmenti
- ostvaruje se profit od prodaje u vinariji
- omogućava se stvaranje novih poslovnih suradnji
- stvaraju se prilike za stvaranje novih proizvoda

DESTINACIJA:

- povećava se broj turista, te njihove potrošnje i potražnje
- razvija se jedinstven pozitivan imidž destinacije
- privlače se novi i stalni turisti

LOKALNA ZAJEDNICA:

- privlače se nove investicije
- razvijaju se novi uslužni i zabavni sadržaji
- stvara prepoznatljiv imidž regije
- organiziraju se različite manifestacije kako za stanovnike tako i za turiste

4.2. ARHITEKTONSKI IZRIČAJ STANKA FABRISA

Na njegov arhitektonski izričaj utječe funkcionalizam i internacionalni stil suvremene arhitekture. Svoju izraženu individualnost, istančani prostorni osjećaj te utjecaje integrira u svoj osobni arhitektonski jezik, na koji je sigurno utjecalo i njegovo splitsko podrijetlo. Utjecaj brazilske arhitekture (Coste, Niemayera...) vidljiv je na stambenoj kući u Biankinijevoj, prenio na arhitekturu vinarija, a time i izašao iz fokusa javnosti.

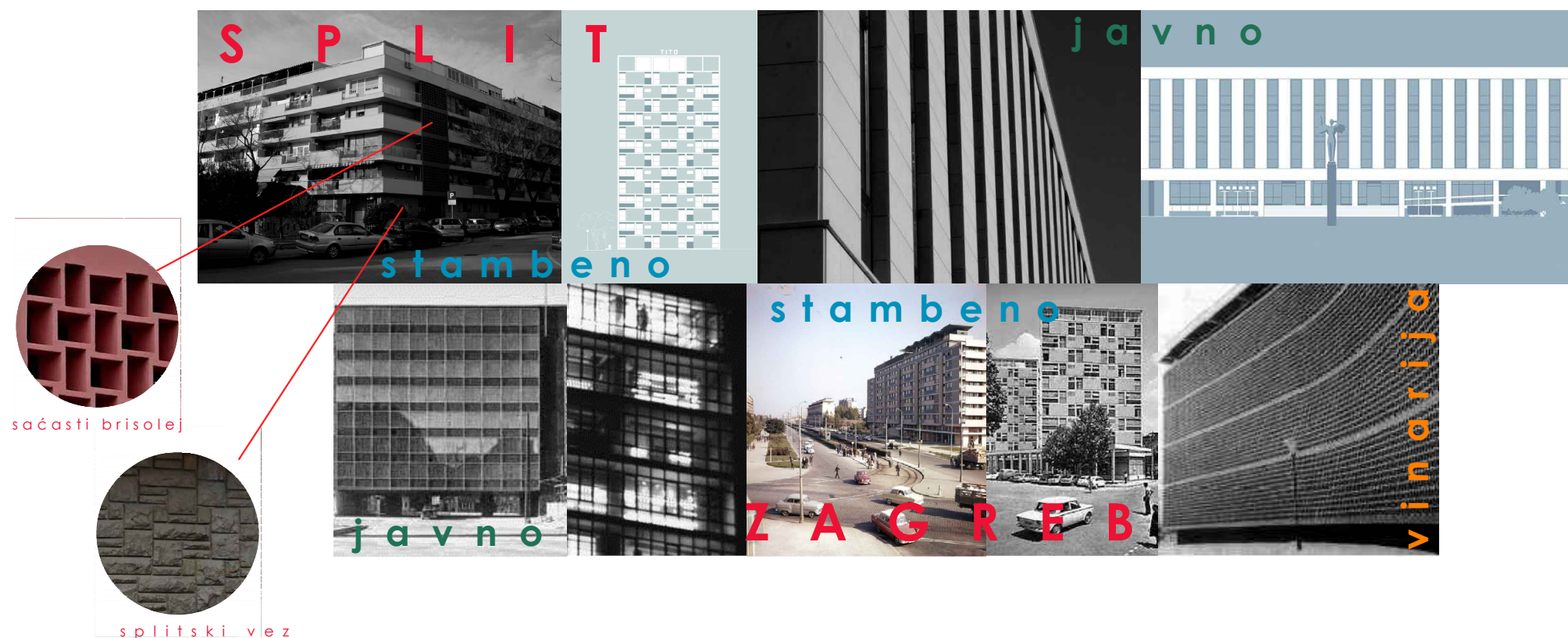
Dinamičnost volumena i jasni potezi obilježavaju njegov arhitektonski stil. Možemo uočiti njegovu artikulaciju funkcije, pažljivo proporcioniranje masa te ploha pročelja, manevriranje odnosa punog i praznog, primjena različitih tekstura i kontrasnih elemenata, naglašenih upotrebom jakog kolorita te isticanje odnosa svijetlo - sjena (splitski vez -specifičan način slaganja kamena, sačasti brisoleji...)

4. valorizacija zgrade vinarije arhitekta Stanke Fabrisa

4.1. O FABRISU

Arhitekt Stanko Fabris (Split, 1909. - Zagreb, 1997.) diplomirao je arhitekturu na École Nationale Supérieure d'Architecture et des Arts Décoratifs u Bruxellesu 1939. godine. Nakon studija vraća se u Split i zapošljava u upravi Primorske banovine kao projektant. Od 1942. živi i djeluje u Zagrebu. Laureat je značajnih nagrada od kojih treba istaknuti nagrade za životno djelo Vladimir Nazor (1981.) i Viktor Kovačić (1995.)

Arhitekt Dubravko Bačić piše prolegomenu Fabrisovog opusa te citira: " Stanko Fabris iznimna je i osebujna pojava u arhitektonskom panoptikumu druge polovice ovoga stoljeća. Južnjački temperament, nabijen životnom energijom koja buja, pršti, stvara i izaziva nesporazume, Fabris je bio arhitekt za kojega s pravom možemo reći da nikad nije postao dio društvene mašinerije, niti je njegov osobni interes, stvaralački zanos podvrgnut uredskim principima - vremenu usprkos."

Od prvih projekata Fabrisova je višestambena arhitektura odskočila individualnošću, plastičnošću i koloritom od tadašnje izgradnje. U Splitu gradi više zapaženih objekata kao što su neboderi na Glavičinama, stambeni blok u Biankinijevoj ulici te zgrada Sudske palače. Osim ovih građevina radi i stambene objekte na križanju Držićeve i Višeslavove, te u Zrinskoj - Frankopanskoj, Crnomorskoj i Njegoševoj ulici i ulici Domovinskog rata. Fabris i u Zagrebačkom opusu teži rastvorenosti i življem fasadnom ritmu u kojemu odzvanja raspjevana kantilena mediteranskog podneblja koja nailazi na otpor vremena strogog funkcionalističkog koncepta prijeratne zagrebačke arhitektonske škole.

Opus stambene arhitekture većinom pripada Splitu, dok javne zgrade Zagrebu. Opsežnost njegovog rada vidljiva je i na industrijskim objektima, najčešće vinarijama diljem cijele Jugoslavije. Kvalitete Fabrisovih arhitektonskih djela vidljive su i danas, 50 godina nakon njihove realizacije te zaslužuju adekvatno vrjednovanje kako bi se svi vrijedni primjeri hrvatskoga modernog arhitektonskog naslijeđa mogli i u budućnosti adekvatno tretirati i štiti. (primjer Fabrisove zgrade Dalmacijavina u Splitu koja je zaštićena kao trajno kulturno dobro)

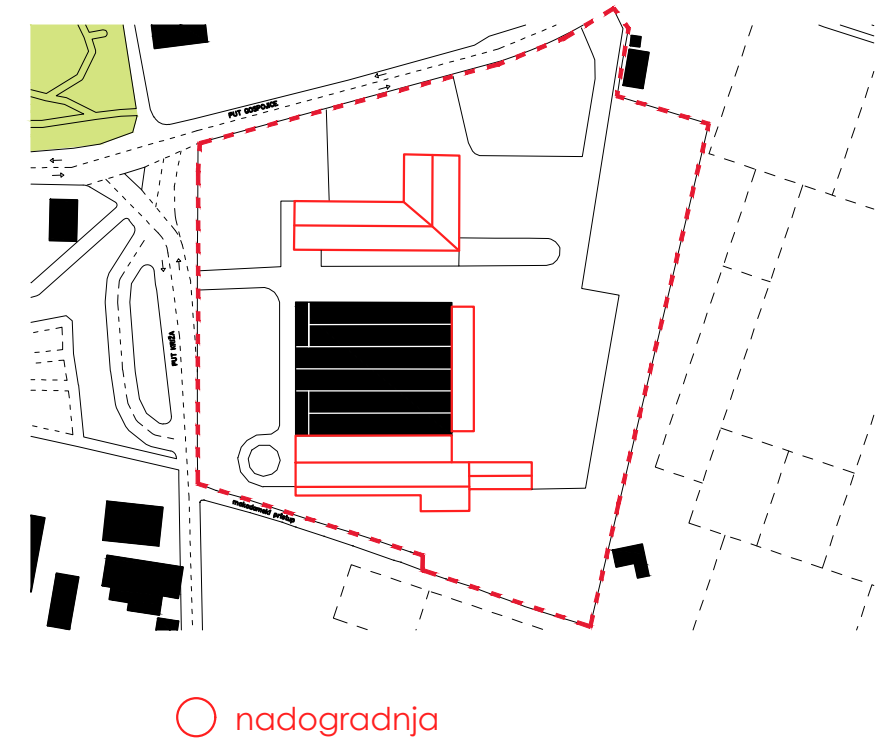

4.4. OPIS DISPOZICIJE, KONSTRUKCIJE I MATERIJALA

smještaj građevine

Izgrađeni objekt nalazi se u unutar granica građevinskog područja izvan naselja grada Staroga Grada, gospodarske namjene - proizvodna, i unutar granica kulturnog dobra „urbanističke cjeline Grada Staroga Grada“ zone „B“, prema PPU općine Stari Grad ("Službeni glasnik Grada Staroga Grada " broj 4/2007, 8/2012, 9/2018.).

- k.č.zgr. *1335 i k.č.zem. 4453/5, 4451, k.o. Stari Grad u predjelu Vorba nalazi se zgrada Hvarskih Vinarija izgrađena 1952. godine.

4.3. RAZVOJ VINARIJE

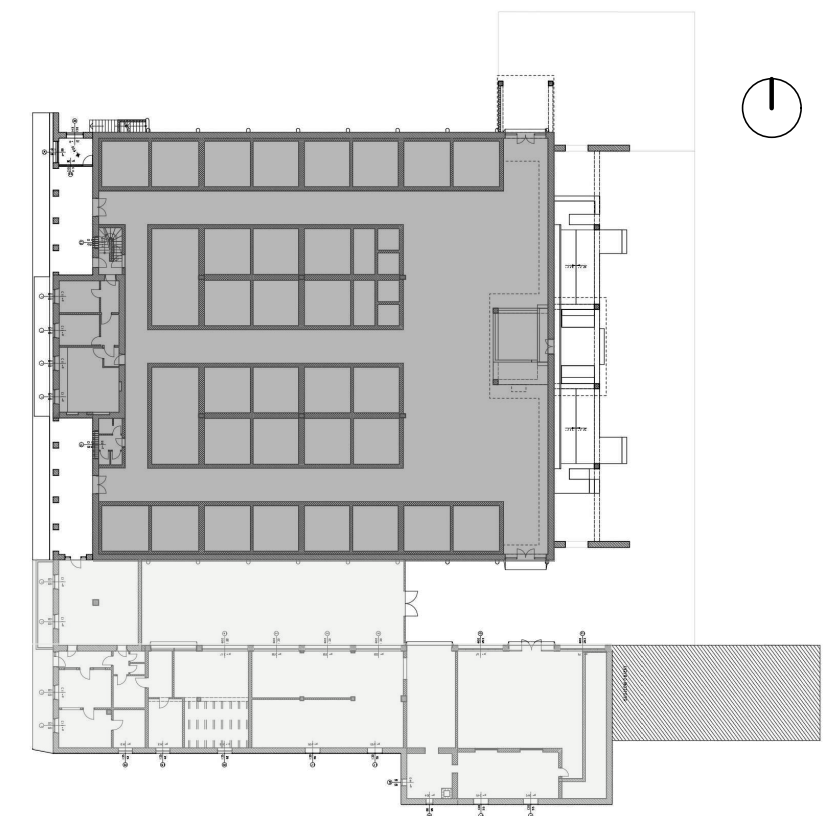
Poslijeratno razdoblje potaklo je ubrzani razvoj industrijske proizvodnje i na splitskim otocima. Nadahnut vlastitim iskustvima u alžirskim vinogradima, inženjer i enolog Vanja Žanko postaje začetnikom izgradnje zgrade Državne Vinarije u Starom Gradu. 1948. godine donosi industrijalizaciju vinarstva, velike betonske cisterne i visoko kapacitetnu mehanizaciju na kakvu je naišao u inozemstvu. U to vrijeme, Žanko kao predsjednik Udruženja industrijskih vinarija Dalmacije i Hercegovine, za glasilo Hrvatskog agronomskog društva 1961. godine piše o industrijalizaciji dalmatinskog vinarstva.

Arhitekt Stanko Fabris, autor povećeg broja vinarija na prostoru Jugoslavije, za koje se može reći da su prve suvremene industrijske vinarije na ovim prostorima, dobiva čast da projektira vinariju u Starom Gradu. Lokalni stanovnici ustupaju svoja zemljišta te 1949. godine započinju radovi za koje je angažirano poduzeće Konstruktor iz Splita, a svečano se otvara 14. rujna 1952. godine. Pripadala je Hvarskim vinarijama, podružnicom Dalmacijavina. Vinarija, gotovo simbol Starog Grada, postala je meta privatizacije s čim je obustavljen njen rad.

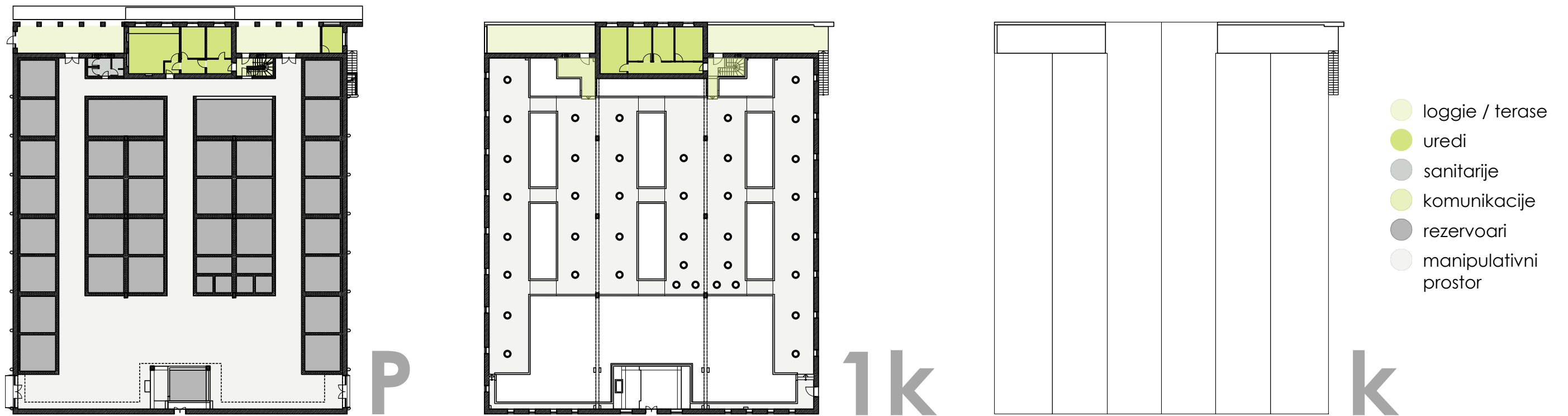
katnost P+1K + K

cjeline

Postojeća građevina sastoji se od dvije konstruktivne cjeline različitih namjena koje su povezane vanjskom komunikacijom, a čine jednu proizvodnu cjelinu. Prvu cjelinu čini osnovna građevina prema projektu Stanka Fabrisa, a drugu južna nadogradnja nadograđena 60-ih godina iz potrebe proširenja.

- osnovna građevina
- južna nadogradnja

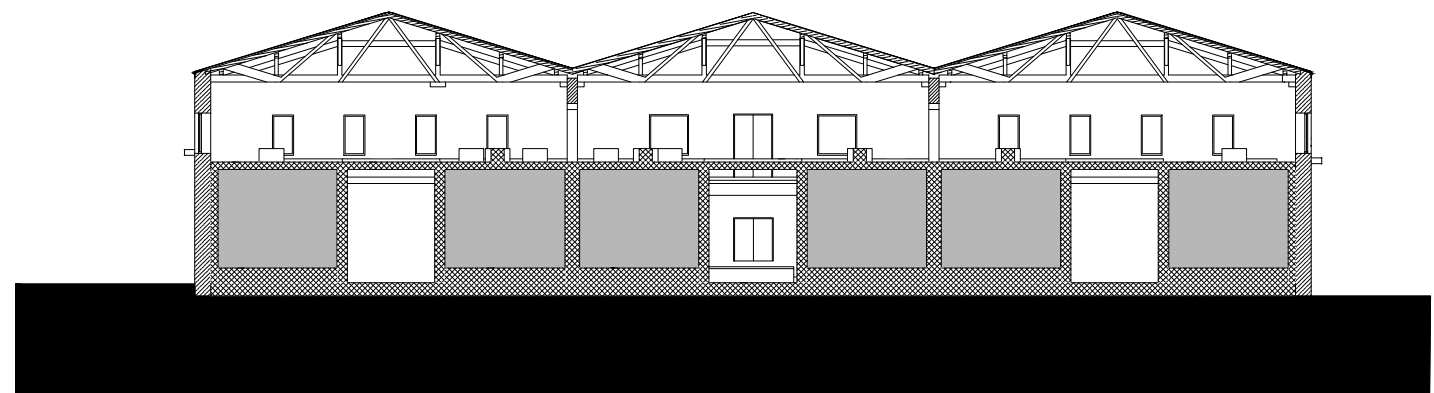

4.4. OSNOVNA GRAĐEVINA

Objekt je funkcionalno podijeljen na tehnički dio objekta i uredski prostor. U tehničkom dijelu objekta, koji je dimenzija 40,62 m x 37,67 m, nalaze se rezervoari za vino visine do 4,00 m, izrađeni od armiranog betona. Iznad rezervoara je betonska ploča, a prostor iznad ploče je u obliku galerije (rezervoari kao samostalne cjeline).

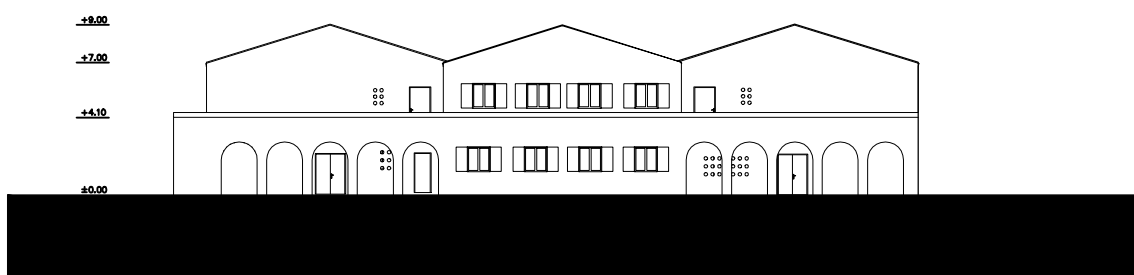
Na zapadnom dijelu glavne zgrade nalaze se uredski prostori dimenzija 12,61 m x 3,36 m, katnosti Pr + 1K, dijelom uvučeni u prostor glavne zgrade. Pristup uredima i glavnom dijelu zgrade moguć je preko loggia, a uredski prostor je po etažama povezan stubištem na sjeveroistočnom dijelu uredskih prostorija. Na jugoistočnom dijelu uredskih prostorija u prizemlju nalaze se sanitarije kojima se pristupa iz prostorija glavne zgrade.

Objekt je prekriven sa tri dvostrešna krova koja se rasprostiru po dužini zgrade paralelno jedan prema drugom. Krov je prekriven crijepom tipa „Kanalica“ postavljenim na rasteru letvi i kontra letvi, a glavni nosivi dio krovne konstrukcije izrađen je od drvenih rešetkastih nosača.

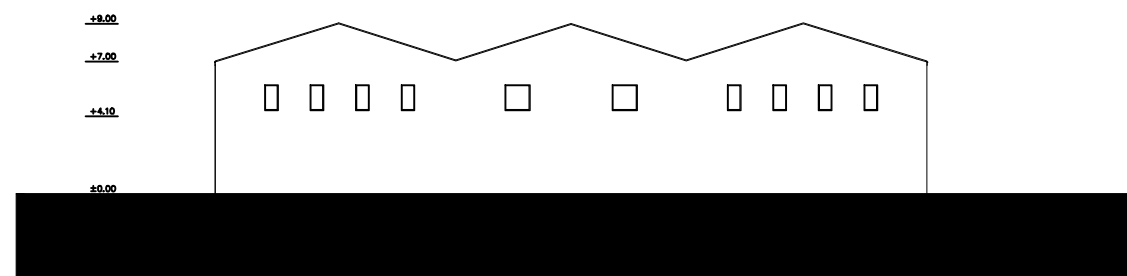
Odlika Fabrisovog projekta je razvijena svijest o prostoru i vremenu u kojem gradi. Koristi lokalno graditeljsko iskustvo, ali s kritičkim odmakom od tradicionalnih načina gradnje i s vjerom u nove tehnološke mogućnosti.

zapadno pročelje

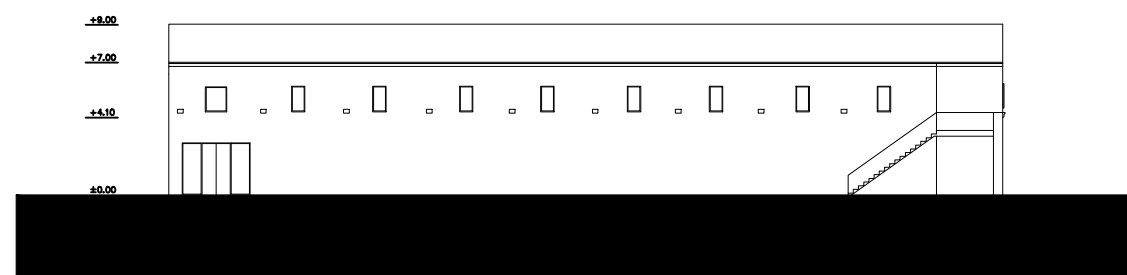
Vinarija je građena masivnim kamenim zidom te raščlanjena manjim otvorima i trijemovima čiji lukovi naglašavaju glavno pročelje i ulaze. Tektoničnost oblikovanja vinarije proizlazi iz interpretacije tehnike gradnje otočnog podneblja. Odabirom materijala kao što su kamena obloga (bijeli hvarski kamen) betonskih zidova i drvena krovna konstrukcija s pokrovom od kupe kanalice uklopljena je u lokalni arhitektonski izričaj.

Zanimljivost vinarije jest vinovod od podruma objekta do mora, izgrađen 1958. godine, koji je uvelike olakšao i umanjio troškove transporta vina. Vino je teklo vinovodom iz cisterni vinarije direktno u brodove na obali. Inače se moralo prevoziti iz vinarije na brodove u bačvama sa kamionima, što je godišnje stajalo preko milijun dinara te se gubilo mnogo vremena, a postojao je znatan rizik za očuvanje kvalitete vina.

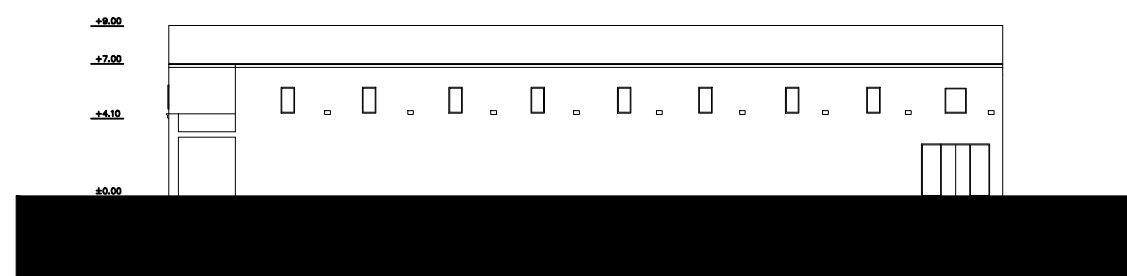

istočno pročelje

Na istočnom dijelu glavne zgrade, sa vanjske strane, nalazi se betonski plato za dovoz grožđa gdje bi vinogradari ubacivali svoje grožđe.

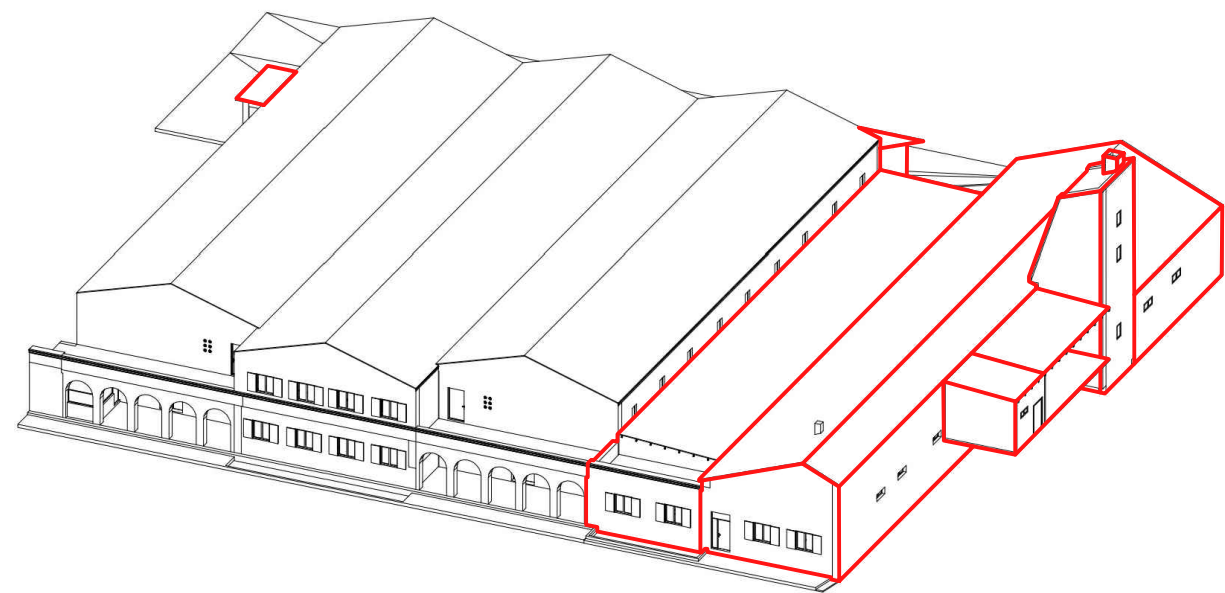
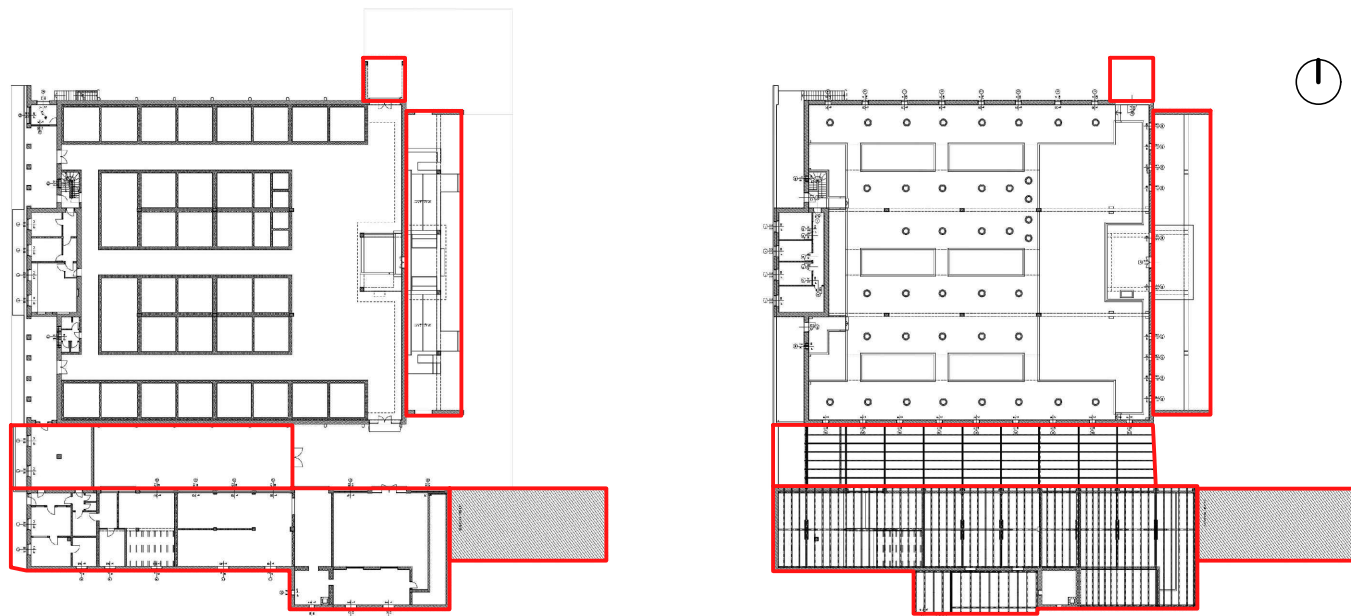

sjeverno pročelje

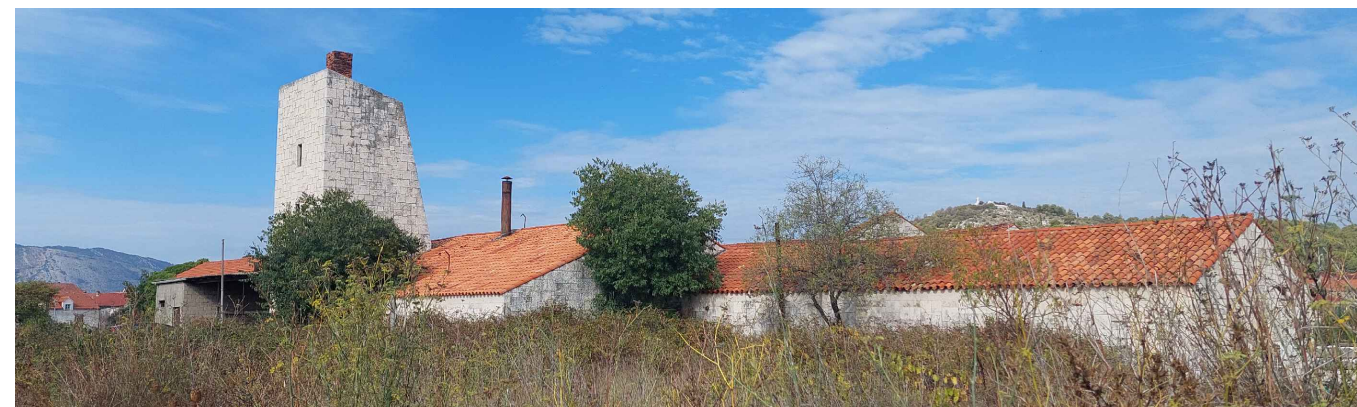
južno pročelje

4.5. JUŽNA DOGRADNJA

Južno od zgrade nadograđen je dio 60-ih godina za potrebe prostora laboratorija, skladištenja i prostorija za radnike. Sastoji od pet dijelova: uredski prostori, skladišta, dropara, dimnjaka (toranj) i destilerija. Uredskim prostorima, koji se nalaze na zapadnom dijelu, pristupa se sa zapadne strane preko loggie, a uredski prostori su natkriveni AB pločom. Skladišta, dropara, dimnjak i destilerija imaju pristup sa istočne strane kroz međuprostor (između glavne zgrade i južne zgrade) koji je natkriven limenim pločama na čeličnoj rešetkastoj konstrukciji. Toranj na južnom dijelu zgrade u kojem se nalazi dimnjak visine je 14,15 m od nulte kote razine poda. Južni dio zgrade je prekriven sa dvostrešnim krovom koji se rasprostire po dužini zgrade. Krov je prekriven crijepom tipa „Kanalica“ postavljenim na rasteru letvi i kontra letvi, a glavni nosivi dio krovne konstrukcije izrađen je od drvenih rešetkastih nosača.

4.6. TRENUTNO STANJE VINARIJE

Utjecajem vremena lokacija kao i sama vinarija postali su taoci nepravdnog korištenja i nekontrolirane vegetacije. Dijelovi kompleksa postali su mjesto otpada, napuštenih strojeva i slično. Kompleks nije pretrpio značajnu devastaciju, vidljivo je napuštanje prostora i urušavanje djela krova kao posljedica neodržavanja.

4.7. VALORIZACIJA

Vinarija u Starom Gradu do danas nije promijenila izgled, a niti namjenu. Impresivna je građevina na početku Starogradskog polja zaštićenog kao spomenik kulture i upisanog na Listu svjetske baštine. Simbol je rane socijalističke industrijske arhitekture, a svojim pročeljima od bijelog hvarskog kamena okružena vinogradima smatra se kulturnom vrijednošću.

Može se zaključiti da originalni projekt sažima sve vrijednosti i da ga kao takvog treba valorizirati i sačuvati kao cjelinu te ukloniti sve naknadne nadogradnje koje su značajno povećale volumen vinarije i s tim narušile njegovu urbanističku dispoziciju kao i izvorni izgled objekta. Njegova dispozicija i oblikovne osobine omogućavaju prenamjenu prostora za razne vrste sadržaja, međutim rezultat ove valorizacije je zadržavanje njene industrijske namjene. Zadržava se vanjska ovojnica vinarije čija konstrukcija ne ovisi o unutrašnjim cisternama stoga se mogu ukloniti s obzirom da nemaju povijesnu vrijednost i funkciju u nastavku proizvodnje vina. Izvorna drvena konstrukcija krovništa može se zamijeniti novom, čeličnom jer se ne radi o zaštićenom objektu, a i s novom konstrukcijom volumen i oblikovanje građevine će ostati u svojim izvornim gabaritima.

Vinarija, kao produkt poslijeratne arhitekture, bila je i ostat će od velikog značaja za zajednicu. Za tadašnju generaciju je označavala napredak, stabilan izvor prihoda i zajedništvo. Dokaz prodiranja europskih i svjetskih industrijsko - revolucionarnih utjecaja na ove prostore, s čim je potakla proizvodnju i radna mjesta. Unatoč njenoj preventivnoj zaštiti koja je istekla nije bila u ništa manjoj opasnosti, kao i Starogradsko polje, uz koje se vinarija nalazi. Vinarija koja je svojim značenjem bila pokretač napretka jednog otoka, sada je ostala samo simbol povijesti, prostor koji vapi za starom slavom.

"Nositelj vinogradarstva na otoku je bila Hvarska vinarija ali nije imala ideju kako unaprijediti vinogradarstvo koje je tada bilo u lošem stanju. Također, veliki problem je bio odlazak mladog stanovništva sa sela u veće gradove u potrazi za boljim životom. U tom razdoblju radna snaga je bila skupa a i bilo je teško naći. Onima koji su mogli priuštiti mehanizirane strojeve kao što su traktori, posao je bio puno lakši. Moramo napomenuti da tada puno ljudi nije moglo priuštiti sebi mehanizaciju." (Politeo, 1977.)

4.8. ODRŽIVOST

Obnovom već izgrađenih prostora čuva se vrijedan neizgrađen prostor od neke nove gradnje, ali i doprinosi održivosti kroz recikliranje postojećeg. Nekim napuštenim građevinama koje su u svoje doba bile „suvremene“ se daje prilika za novi život kroz nešto drukčiju namjenu i kroz potpuno novu materijalnost. Obnova postojećih građevina u usporedbi s novogradnjom doprinosi održivosti i zaštiti okoliša, očuvanju povijesnih vrijednosti, razvoju kulturnog turizma i enoturizma, društvenom i gospodarskom razvoju Starog Grada i njegove regije. Ujedno je potrebno planirati buduće projekte kao fleksibilne prostore sposobne udomiti novonastale sadržaje. Daljnjim razvojem tehnologije će zasigurno doći do promjene prostornih uvjeta za proizvodne, ali i razne druge djelatnosti. Stoga je neophodno prostore projektirati kako bismo prenamijenili prošlost, zadovoljili sadašnjost i donekle predvidjeli budućnost.

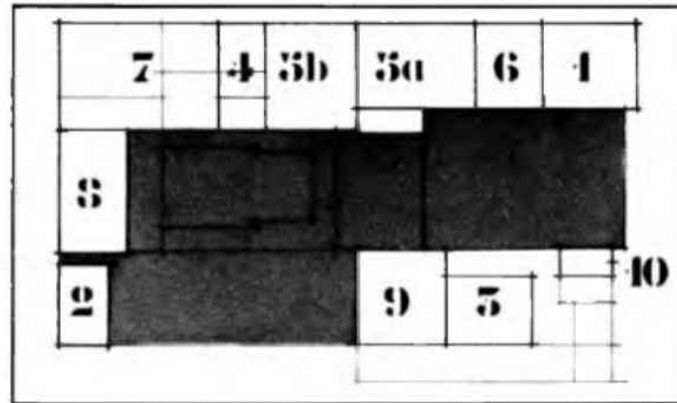
Pojam urbane regeneracije često se povezuje i s procesima koji se odvijaju u društvu. Uzroke tome treba tražiti u procesima gospodarske tranzicije koja utječe i na društvenu tranziciju i obrnuto. Industrijska proizvodnja se polako seli iz turističkih atraktivnih gradova u područja manje ovisna o turizmu. Međutim, oslanjanje na masivni turizam (3S - sea, sand, sun) omogućava ljudima na otocima da isključivo žive od svojih apartmana, pa se pretjeranom turistifikacijom zanemaruju druge privredne grane koje pridonose razvitku otoka koji ima iznimnu bogatu kulturnu baštinu, a u konačnici potiče lošu demografsku sliku.

Napuštena industrijska mjesta imaju negativni efekt na okolno područje i u slučaju nepristupačnih velikih industrijskih obuhvata, postaju prepreke ili pukotine u urbanom tkivu, ugrožavajući urbanu povezanost s čim dolazi i do gubitke identiteta grada.

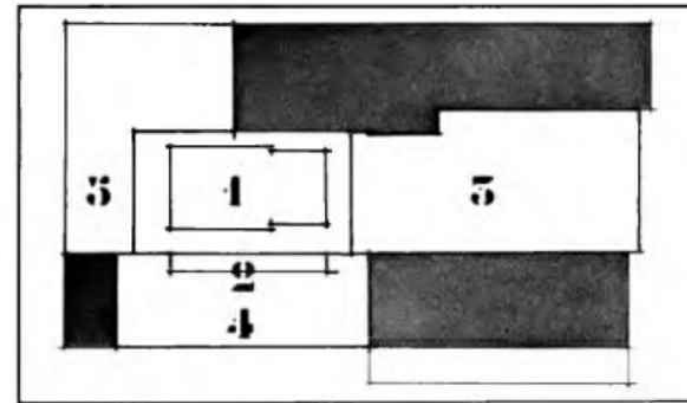
Oživljavanje ovog napuštenog mjesta može pridonijeti društvenom i kulturnom napretku, održivosti okoliša, urbanoj regeneraciji i oživljavanju identiteta Starog Grada. Njegova snažna urbanistička pozicija, između urbanog i ruralnog, ne bi trebala biti prepreka već spona između dvije najvažnije grane na otoku.

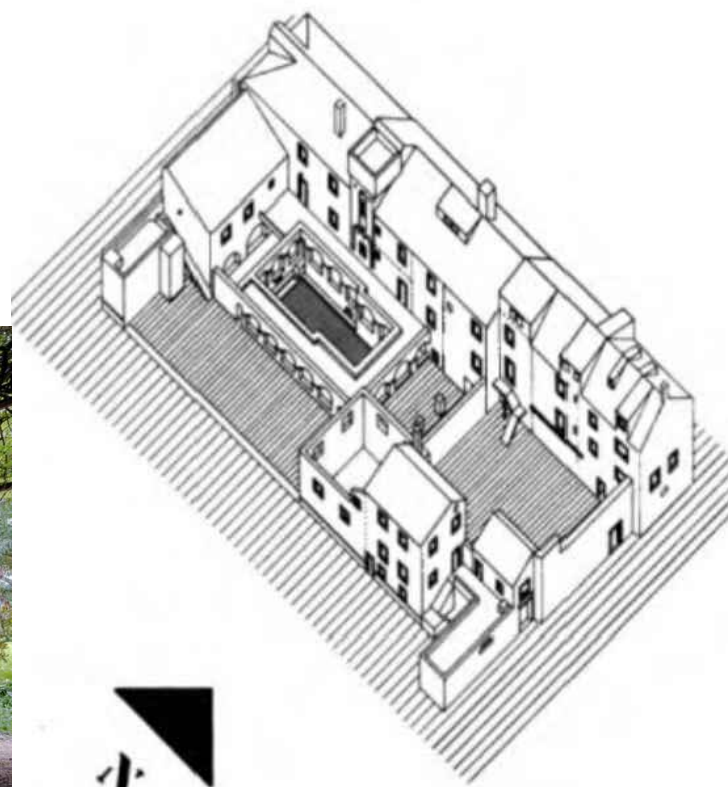
Prostorni elementi
dvorca Tvrdalj

5. Zgrade na Tvrdalju:
1. Retirata
  2. Kaštel
  3. Revelin
  4. Altana s merlaturama (u prizemlju kokošinjac)
  5. Velika kuća
    - a. Konoba
    - b. Portego
  6. Prizemna sobica
  7. Kuća u sjeverozapadnom uglu kompleksa
  8. Bigatjera (svilana)
  9. Teza
  10. Kuća iznad volta

6. Prostori đardina:
1. Veliki ribnjak
  2. Mali ribnjak
  3. Istočni đardin
  4. Južni đardin
  5. Zapadni đardin

5. REFERENTNI PRIMJERI PRI PROJEKTIRANJU

5.1. TVRDALJ PETRA HEKTOROVIĆA Stari Grad, Hvar

Tvrdalj izgrađen je u 16. stoljeću kao rezidencija i utvrda Petra Hektorovića, poznatog hrvatskog pisca i humanista. Hektorović stvara mikrokozmos – malog, zatvorenog svijeta u kojem prostor za život imaju sva božja bića – ribe, ptice, biljke i ljudi.

" Tvrdalj je trebao biti zbog svoje izdvojenosti osposobljen za autonomni život, tako da je Petar u njemu sintetizirao raznovrsne funkcije (fortifikacijsku, privrednu, stambenu i ladanjsku) koje narušavaju čistu ladanjsku plemenitašku isključivost, ali Tvrdalju daju izuzetnu značenjsku raznolikost i oblike. "

Posjed Tvrdalj zauzima zidom ograđeni dio lokaliteta koji je posjedovao Petar Hektorović. Na sjevernom dijelu posjeda Petar Hektorović podiže svoj utvrđeni dvorac, a ispred njega s južne strane uređuje vrt, tako da na posjedu razlikujemo dvije posebne cjeline:

1. Dvorac Tvrdalj
2. Vrt južno od dvorca (obrađiva površina)

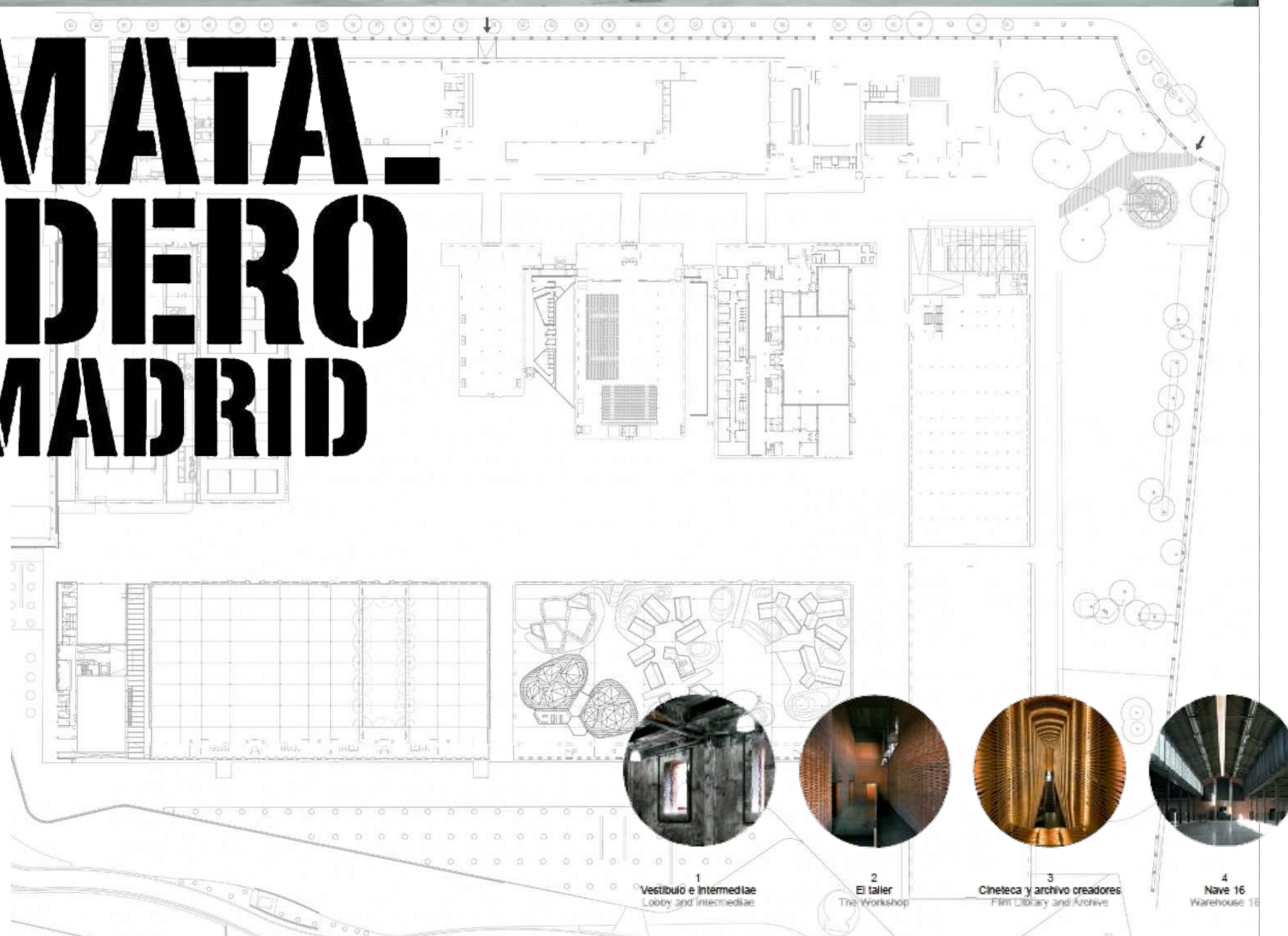
1. " Zgrade na Tvrdalju tijekom su vremena dobivale različite namjene i nosile različite nazive. Zgrade na Tvrdalju možemo prema njihovoj nekadašnjoj namjeni (danas su isključivo stambene) podijeliti u tri skupine: fortifikacije, stambene i gospodarske zgrade. Sve te zgrade započeo je graditi Petar Hektorović. One su uglavnom ostale nedovršene. Možemo pretpostaviti da je Petar Hektorović izgradio sve dijelove utvrde kao fortificirane stambene zgrade. Njihove su prizemne etaže imale gospodarsku namjenu. "

2. " Đardin su Hektorovići u dokumentima dijelili na nekoliko posebnih jedinica, koje obično razmještajno određuju s pomoću ribnjaka. " (Miće Gamulin)

MATA- DERO MADRID

1 Vestibulo e Intermedias
Lobby and intermedias

2 El taller
The Workshop

3 Cineteca y archivo creadores
Film Library and Archive

4 Nave 16
Warehouse 16

5 Central de Instalaciones
Services Center

6 Red Bull Music Academy
Red Bull Music Academy

7 Casa del Lector
Reader's House

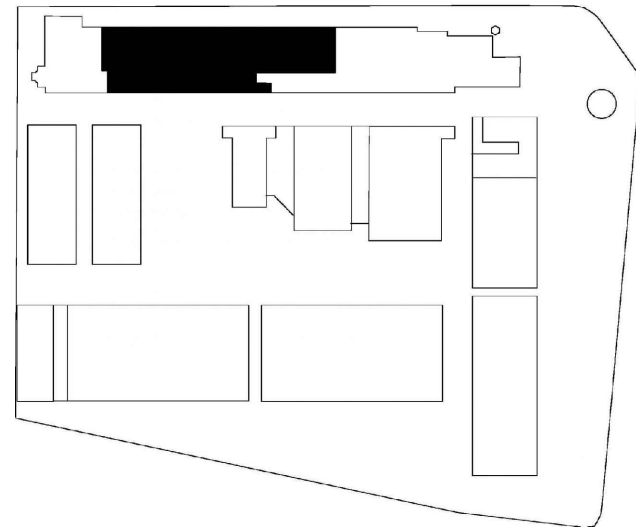

8 Escaravox
Escaravox

5.2. MATADERO CONTEMPORARY ART CENTER, Madrid Adriaan Geuze, Andrés Jaque, Burgos & Garrido, Cayetana de la Quadra-Salcedo, Edzo Bindels, Martin Biewenga, Porras La Casta Arquitectos, West 8, Rubio & Álvarez-Sala, Alejandro Virseda, Ignacio Vila, Iñiqui Carnicero, Arturo Franco

Između 1911. i 1925. godine je u Madridu izgrađena klaonica i tržnica za stoku prema projektu općinskog arhitekta Luisa Bellida i inženjera Eugenija Rivere. Izgrađena je na staroj livadi Arganzuela uz rijeku Manzanares. Postala je uzor brojnim građevinama madridske arhitekture koju karakterizira funkcionalnost, konstruktivna racionalnost i konceptualna jednostavnost. Preko šezdeset godina klaonica je bila glavni dobavljač stoke grada Madrida, a tijekom cijelog tog vremena pokazala se sposobnom prilagoditi se promjenjivim potrebama. Kompleks je okružen obodnim zidom duljine 2,5 kilometra i površinom od 165.415 četvornih metara. Kompleks je zatvoren 1996. godine, a tada je obuhvaćao 48 zgrada različite namjene. Projekt prenamjene prostora u kulturne svrhe je odobren 2005. godine pod pokroviteljstvom odjela za umjetnost madridskog gradskog vijeća. Obnova Matadera jedan je od najambicioznijih kulturnih projekata pokrenutih u gradu posljednjih godina. Pretvoren je u centar raznovrsnih kulturnih aktivnosti te razvija stabilnu djelatnost od 2007. godine. Njegov sveobuhvatan program i raznolike aktivnosti, koje obuhvaćaju različita područja, pretvorile su Matadero Madrid u jedno od najaktivnijih središta na kulturnoj karti grada. Još jedan ključ njegovog uspjeha bila je postojeća infrastruktura, stara općinska klaonica, koja se obnavlja u različitim fazama bez opterećenja aktivnosti koje su u tijeku na već obnovljenim područjima. Postojeće građevine Matadera, koje su sve pripadale kompleksu klaonice, takvih prostornih osobina da su mogle primiti raznovrsne sadržaje, te da se svaki segment mogao obnavljati (i dobiti novu namjenu) neovisno o ostalim djelovima, ili već izvedenim.

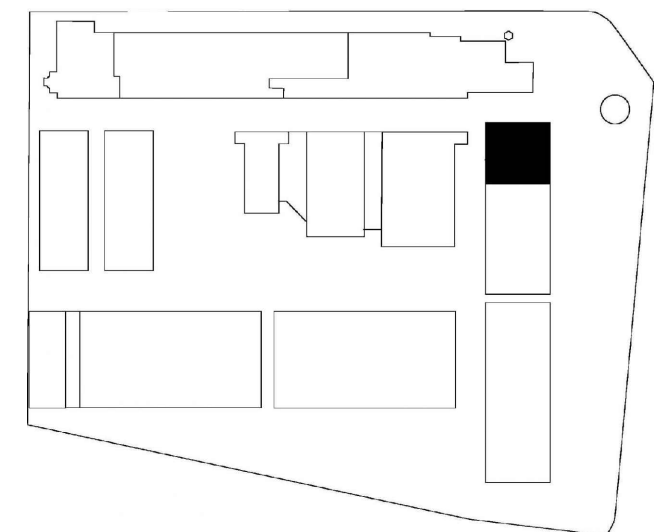
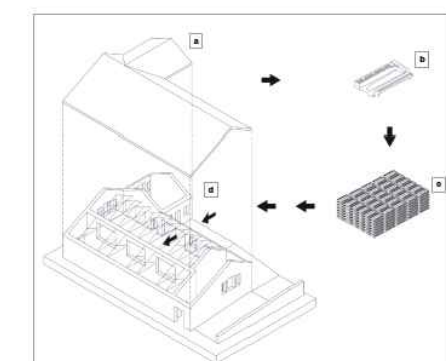
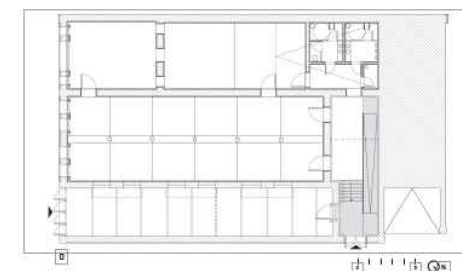
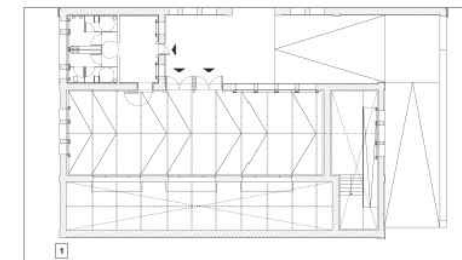

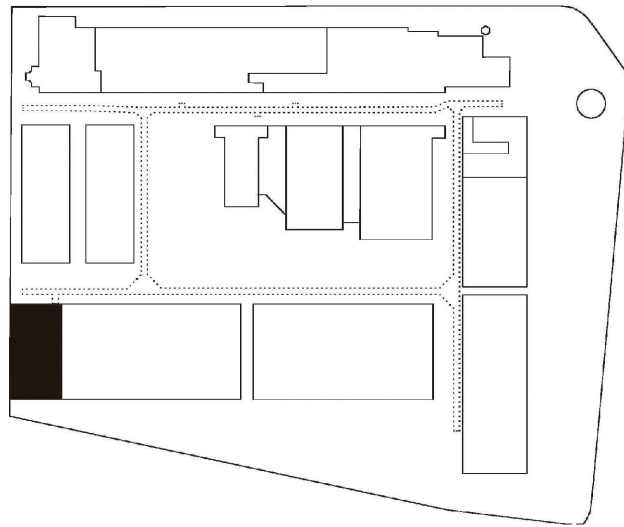
1 UPN 180, junquillo atornillado a tubo hierro	1 UPN 180, beads bolted to iron profile
2 rodapié UPN 180	2 UPN 180 skirting
3 falso techo cartón-yeso y aislamiento térmico	3 plasterboard ceiling and thermal insulation
4 cabeza vidrio 8-8-8 libre	4 glass 8-8-8
5 UPN 180 atorillados	5 screwed UPN 180
6 tarima de UPN 180 separados 1 cm	6 floor with UPN 180 profiles, separated 1 cm
7 IPN empotrado en muro cada 3 m	7 IPN embedded in the wall every 3 m
8 canalera eléctrica	8 power pipe
9 riel guía	9 guide rail
10 puerta de vidrio corredera	10 sliding glass door
11 tubo de hierro 2x7 cm	11 iron tube 2x7 cm
12 UPN 180 corrida	12 continuous UPN 180
13 chapa de hierro 1 cm	13 iron plate, 1 cm
14 cajas eléctricas	14 electrical boxes
15 vidrio laminado 8-8	15 laminated glass 8-8

U novom prostoru kreativnog centra postojeći zidovi ostaju vidljivi i neobnovljeni čime arhitekt želi prikazati utjecaj vremena na arhitekturu.

Arhitekt odlučuje skidane pločice s krova koje su bile u lošem stanju postaviti u interijer hangara. Time se stvara jedinstvena atmosfera za prostore administracije.

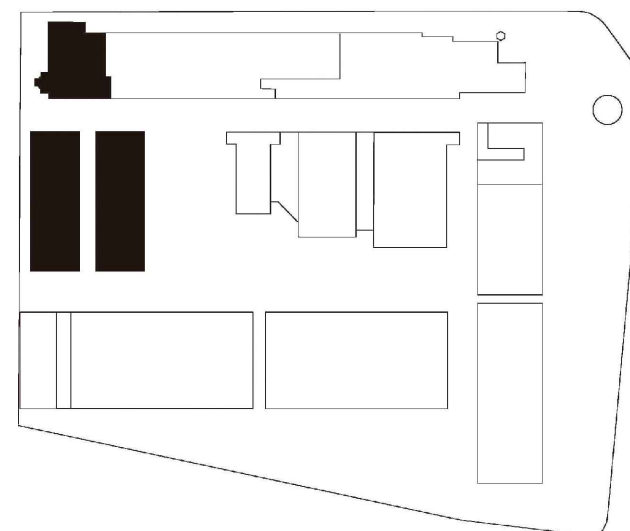
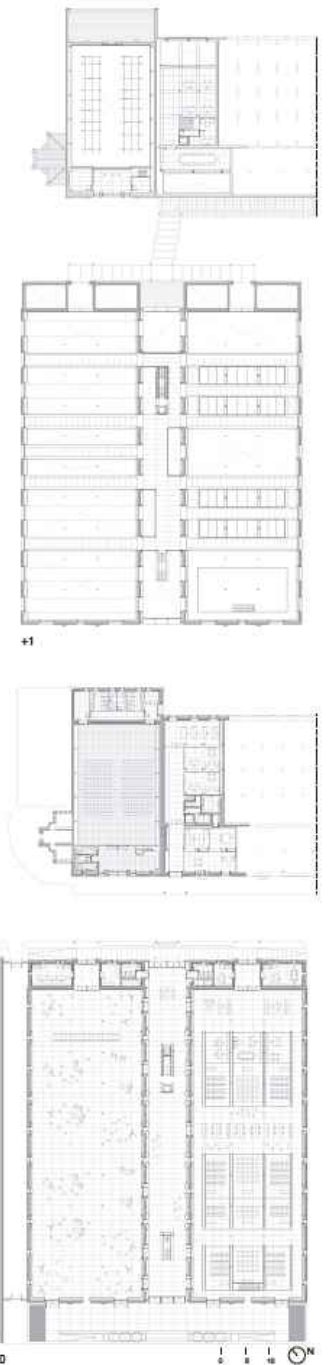
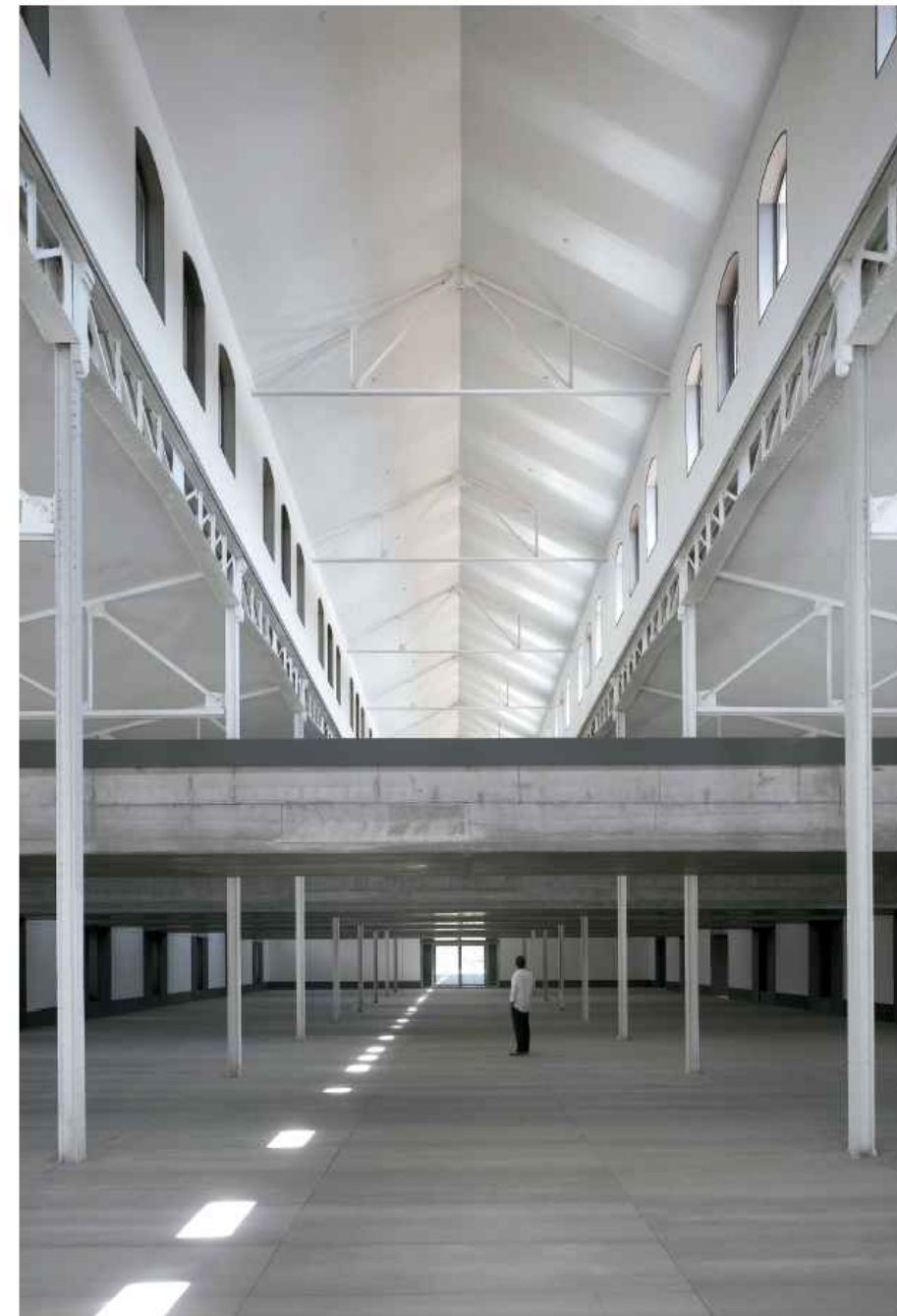
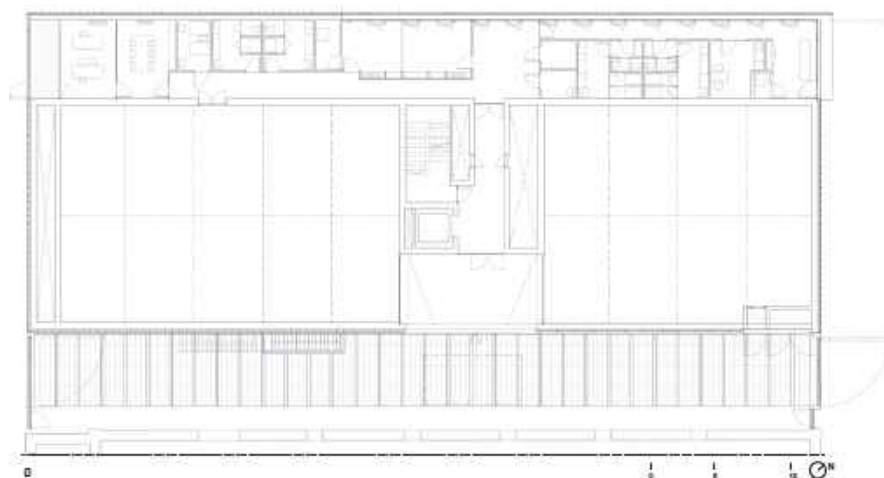
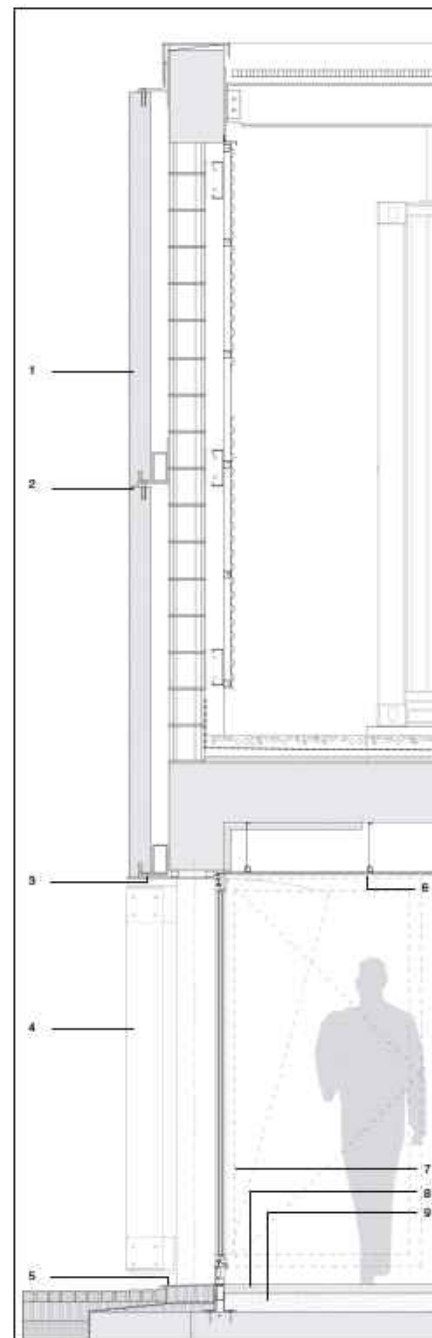

Instalacijski centar koji sadrži gospodarske prostore koji servisiraju cijeli kompleks. Ispod centra se nalazi prsten ukopanih galerija koji ga povezuje s ostalim hangarima.

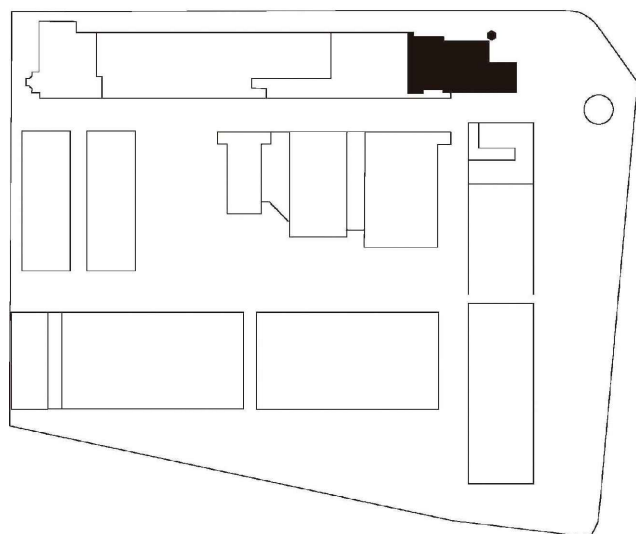
- 1 revestimiento de granito aserrado por cara lateral y tronzado en la cara vista, 216x42x12 cm
- 2 perfiles de apoyo
- 3 remate de dintel en chapa galvanizada e=10 mm
- 4 reja formada por pletinas de 20x1 cm
- 5 alféizar de chapón galvanizado pintado
- 6 falso techo en paneles de madera-cemento, e= 12 mm
- 7 carpintería abatible en perfil de aluminio con rotura de puente térmico
- 8 precerco en tubo de acero galvanizado 40.40.3 mm
- 9 suelo continuo de hormigón pulido e=6 cm

- 1 granite cladding sawed in its lateral face and cut in the exposed face, 216x42x12 cm
- 2 supporting profiles
- 3 galvanized steel plate lintel, t= 10 mm
- 4 grid formed with plates 20x1 cm
- 5 painted galvanized steel sill
- 6 false ceiling in wood-cement panels, t= 12 mm
- 7 aluminum profiles hinged carpentry with thermal break
- 8 galvanized steel tubes preframe 40.40.3 mm
- 9 continuous polished concrete floor t= 6 cm

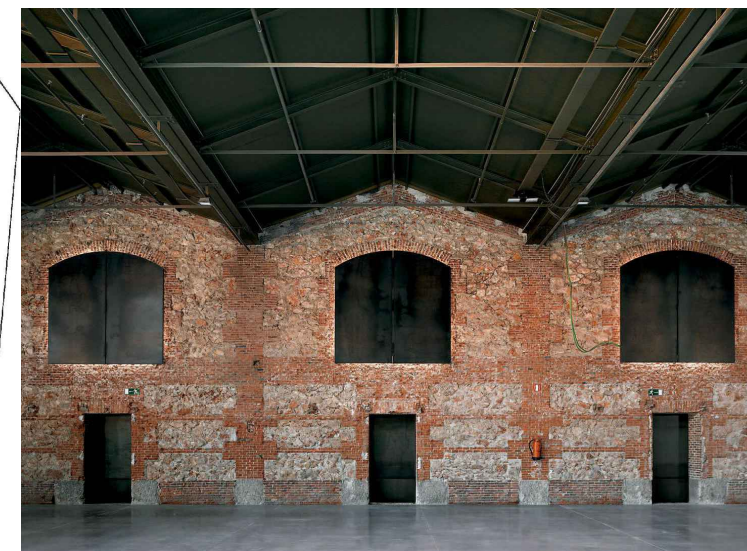
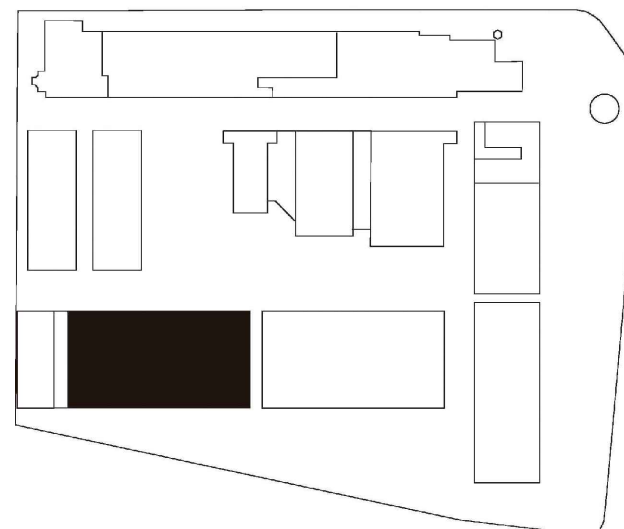

Casa del Lector zauzima tri hangara. Prostor definiraju grede izrađene od prednapregnutog betona koje nameću novi poredak postojećoj baziličnoj organizaciji.

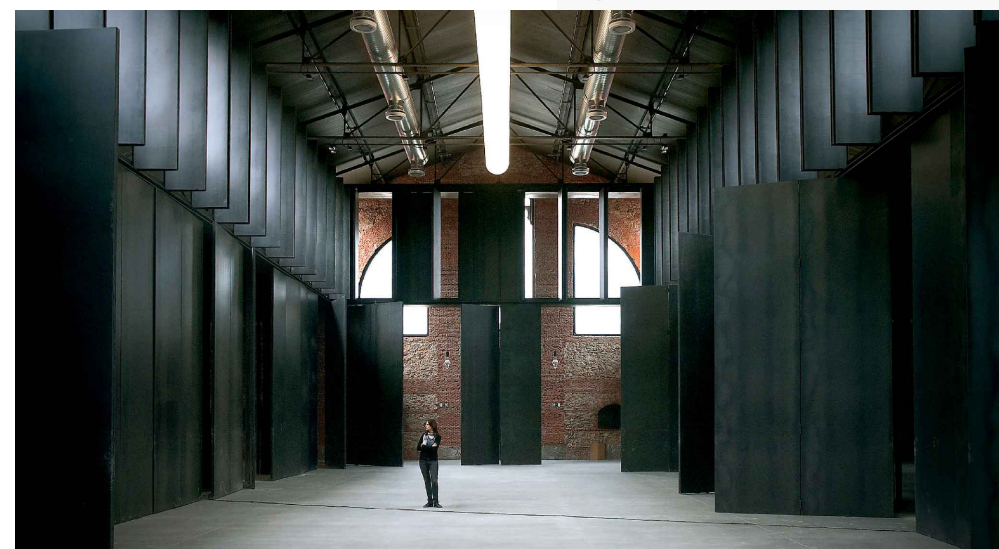
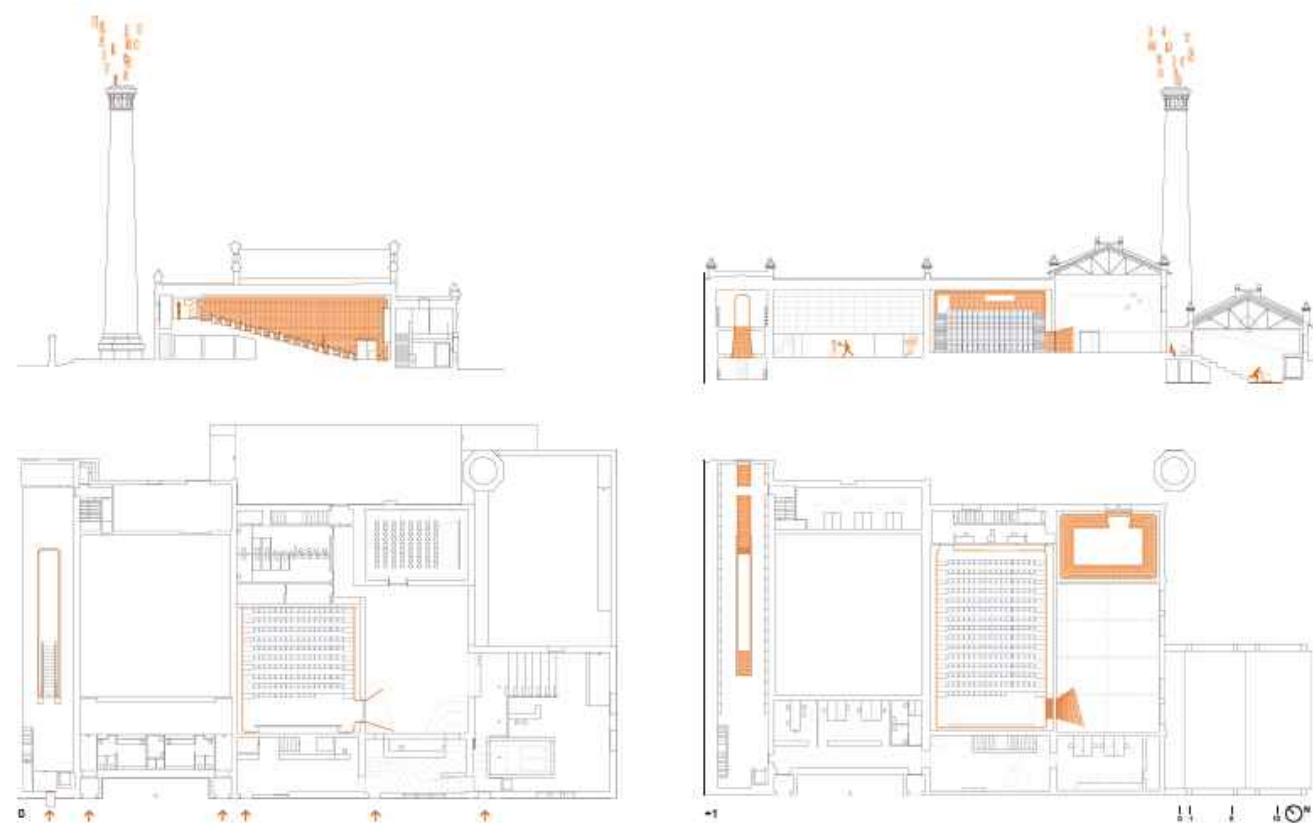
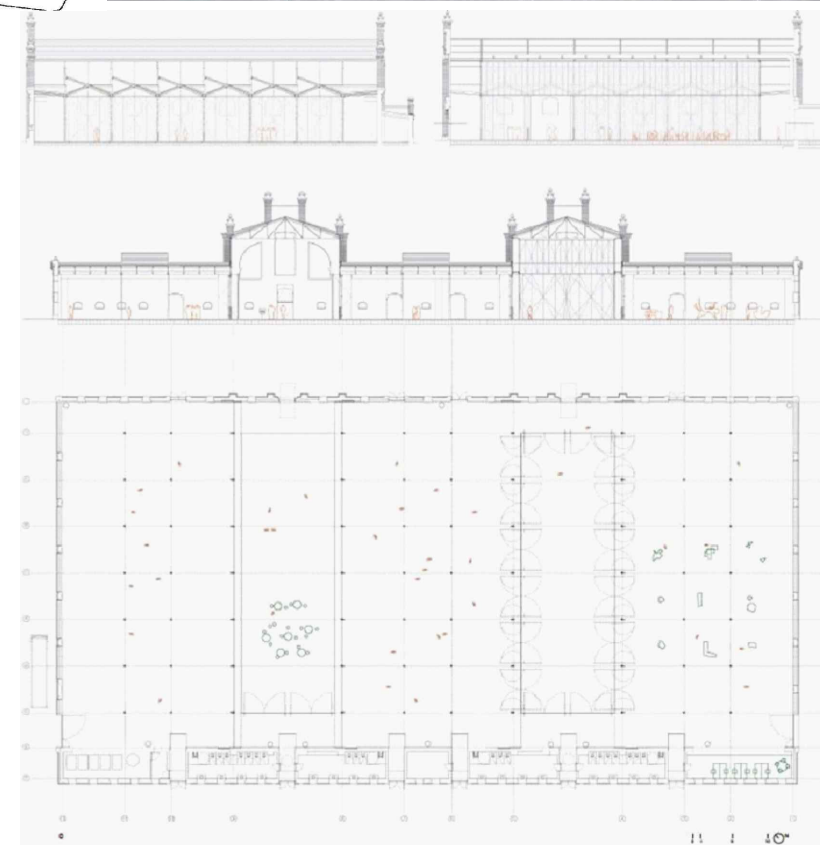

Obnovljeni **hangar** dobiva filmski program te je uz dvije projekcijske sale projektiran arhiv, ljetno kino i kantina.

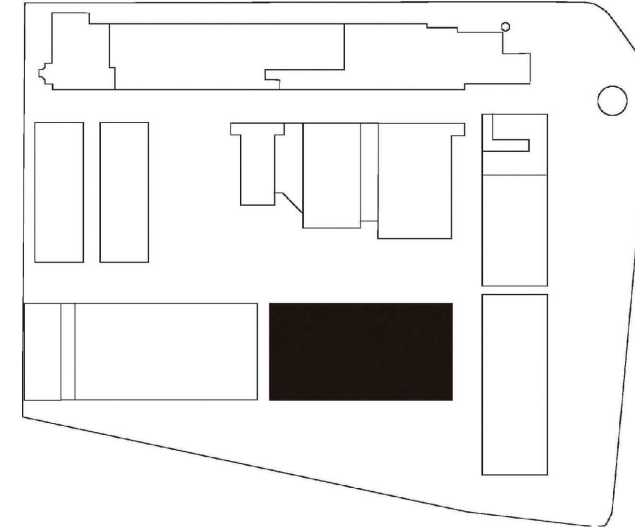
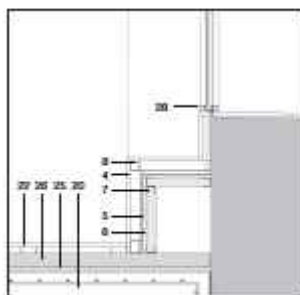
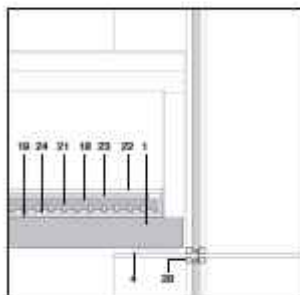
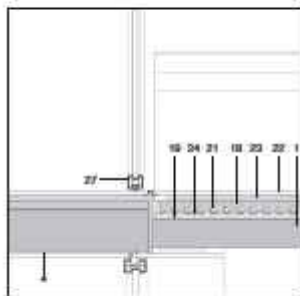
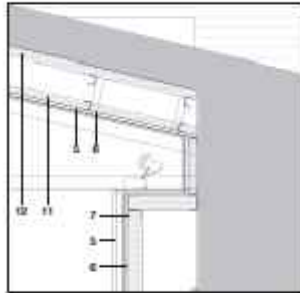
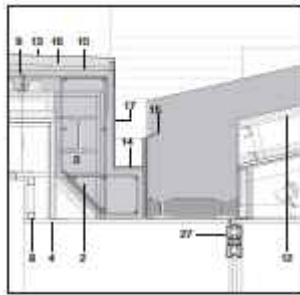

U slučaju **hangara 16** natječaj je tražio potpuno fleksibilan prostor pogodan za različite vrste događaja. Carnicero, Vila i Virseda predlažu sustav pregrada s pomičnim čeličnim vratima.

Niz vrata prati središnji pravokutni prostor koji je neovisan. Atmosferu prostora definira tekstura zidova od opeke spašenih od starih zgrada.

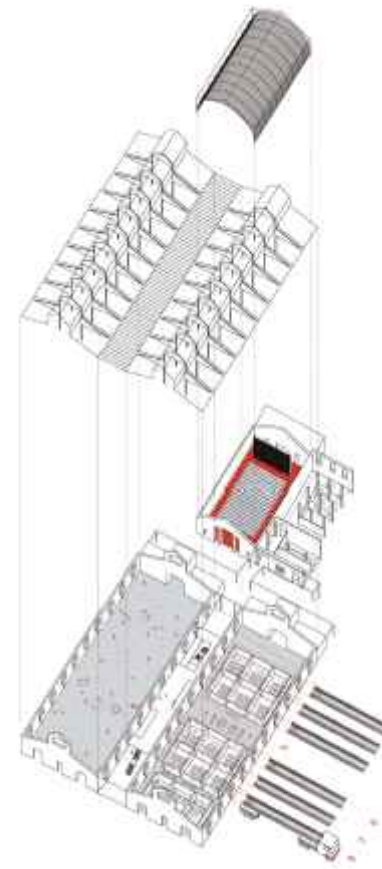

Red Bull glazbena akademija zauzima hangar koji je projektiran od više manjih dijelova koji sadrže studije za probe i snimanja te dnevni boravak.

1 viga de hormigon prefabricado	1 precast concrete beam
2 zuncho de borde de hormigon armado	2 perimeter reinforced concrete ring beam
3 zuncho IPE-160 de acero	3 steel ring beam IPE-160
4 chapa de revestimiento	4 cladding sheet
5 placa de carton-yaso	5 plasterboard panel
6 membrana acustica y lamina asfalto modificado	6 acoustic membrane and modified asphalt sheet
7 canal de perfil de pladur	7 plasterboard pipe
8 tubo de acero 40.3 mm	8 40.3 mm steel tube
9 forjado de chapa colaborante	9 composite steel decking
10 hormigon celular para formacion de pendiente	10 air entrained concrete for slope formation
11 panel rigido de lana de roca $\phi=50/70$ mm	11 rockwool rigid panel, $r=50/70$ mm
12 proyectado de lana roca	12 projected rockwool
13 lamina impermeabilizante flexible zinc $\phi=1$ mm	13 flexible zinc waterproof layer $t=1$ mm
14 chapa pliegada de acero galvanizado	14 folded galvanized steel sheet
15 chapa pliegada aluminio	15 aluminum folded sheet
16 aislamiento panel poliestireno extruido	16 extruded polystyrene insulation panel
17 aislamiento vidrio celular	17 cellular glass insulation
18 mortero de nivelacion	18 leveling mortar
19 membrana acustica	19 acoustic membrane
20 solera de hormigon	20 concrete slab
21 suelo radiante-refrigerante	21 heating-cooling floor
22 tablero madera-cemento $\phi=22$ mm sobre rastreles	22 wood-cement board $t=22$ mm on battens
23 rastreles embudidos	23 embedded battens
24 placa moldeada poliestireno expandido	24 molded polystyrene plate
25 paneles rigidos poliestireno extrusionado	25 extruded polystyrene rigid panels
26 recocido autonivelante	26 leveling screed
27 carpinteria de aluminio	27 aluminum frames
28 carpinteria de carpinteria	28 steel frames

Escaravox se sastoji od dvije ogromne mobilne strukture za navodnjavanje uključujući sustave osvjjetljenja i pojačivače zvuka kako bi se stvorila svestrana pozornica otvorena za javnost.

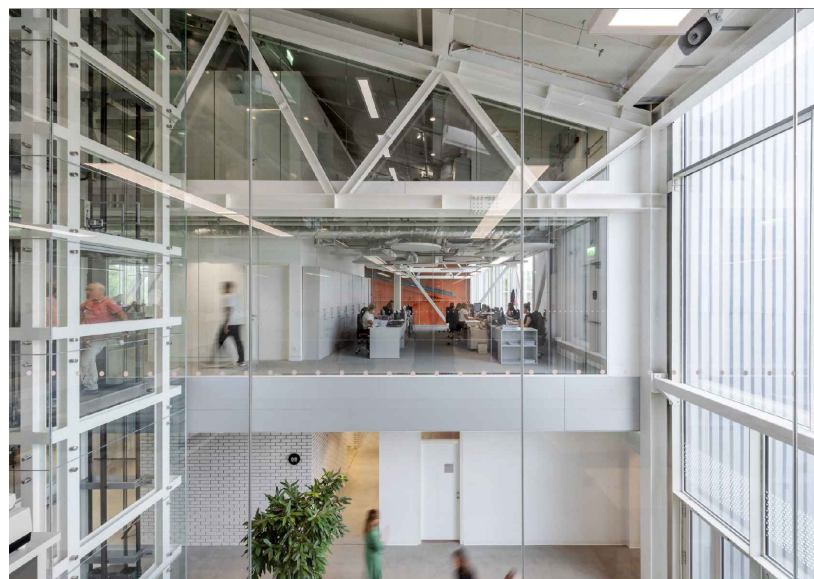

POPREČNI PRESJECI

UZDUŽNI PRESJEK

5.3. JAŠIONICA * ZK odjel Općinskoga građanskog suda u Zagrebu (OGSZG) – Gruntovnica Davor Bušnja

" Stara kuća, nova kuća, kuća do kuće i kuća u kući pod skoro istim krovom, sto metara pročelja položenoga uz brzu prometnicu krije bogatstvo prostornih odnosa izvedeno iz bezbrojnih ograničenja i na prvi pogled nezanimljivoga projektnog programa. Apstraktni pojmovi uredske zgrade i nepokretnoga kulturnog dobra ovdje su ispunjeni i osmišljeni arhitekturom, umetanjem kombinirane armiranobetonske i čelične konstrukcije u masivno zide koje je opet utaknuto u laganu opnu od čelika i stakla. Prostornim i programskim preklapanjem staroga i novoga, ritmičkom izmjenom punoga i prznoga u interijeru s varijacijama, rekonstrukcijom i (nado)gradnjom utilitarne građevine bez posebne ljepote, iz zaboravljene jašionice u napuštenoj vojarni na negdašnjem rubu grada izvedena je važna centralna institucija Zemljišnoknjižnog odjela zagrebačkoga Općinskoga građanskog suda. Nenametljiv, ali ipak jasan hijerarhijski sustav odnosa između spremišta, ureda, pisarnica, sudnica i raspravnih dvorana određen je izmjenom klime između one u blokovima prostorija za rad na dva ili tri kata i one u visokim prostorima kuloara između njih ozelenjenim subtropskim stablima. Promjeni klime odgovara logična izmjena u materijalnosti podova, zidnih pregrada i obloga veće ili manje tvrdoće, mekoće, prozirnosti ili sjaja, k tome naglašena duhovitim detaljima, izvrtanjem kućice ili kioska, zaobljenjem ili 'filetiranjem' ugla. Ideja da rad javne uprave treba biti transparentan tako nije izgubljena u refleksijama transparentnih staklenih površina, nego je vješto opredmećena svojevrsnim ulaskom ulice u kuću, odnosno izlaganjem sadržaja javne zgrade prolaznicima. U trenutačnoj situaciji usredotočujemo se na pročelje 'rastegnuto' uz ulicu. Puni smisao stražnjeg pročelja profiliranog stubišnim tornjevima tek će se otkriti dovršenjem cijelog bloka po prvonagrađenom natječajnom projektu istog autora."

(Krunoslav Ivanišin)

7. popis izvora

Miće Gamulin / Farsko polje

Miće Gamulin / Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na otoku Hvaru

Studija - Konzervatorska podloga kulturnog krajoliika

Starogradsko polje:

KNJIGA I - UVOD, POLAZIŠTA I MJERE ZAŠTITE

KNJIGA II - ARHEOLOŠKA BAŠTINA

KNJIGA V - STUDIJA ANALIZE I VREDNOVANJA KULTURNOG KRAJOBRAZA

STAROGRADSKOG POLJA

Jure Sarjanović / Vinogradarstvo i vinarstvo vinogorja Hvara, završni rad, Agronomski fakultet, Zagreb

Dubravko Bačić / Prolegomena za opus arhitekta Stanka Fabrisa

doc. dr. sc. Snježana Perojević / Konzervatorski elaborate zgrade Dalmacijavina

Luka Barić / Stari Grad - Nova Vinarija, diplomski rad, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije, Split

<https://www.topohvar.at/topo/orte/sg/sg-tg-17-1/>

<https://msg.hr/starogradsko-polje-i-stari-grad-unesco-svjetska-bastina/>

<https://hrcak.srce.hr/file/272845>

<http://stari-grad.eu/hr/hvar-otok-unesco/stari-grad-i-starogradsko-polje>

<https://starogradsko-polje.com/lokaliteti/>

<https://www.mataderomadrid.org/en/architecture>

<https://arquitecturaviva.com/works/centro-de-creacion-matadero-3>

<https://uha.hr/nominacija-za-nagradu-viktor-kovacic-jasionica-zk-odjel-opcinskoga>

[-gradanskog-suda-u-zagrebu-ogszg-gruntovnica/](https://gradanskog-suda-u-zagrebu-ogszg-gruntovnica/)

6. zaključak

Analizirajući Faros od njegova nastanka pa sve do danas važno je istaknuti da je njegov razvitak proizašao prvenstveno iz ruralnog razvoja. Faros je bio centar mnogih kolonija od kojih je svaka ostavila značajan trag, od Grka i njihove podjele limitesa kroz čitavo Starogradsko polje, do Rimaljana i villa rustica te renesanse kada Hektorović gradi autonomnu građevinu koja sadržava sve funkcije kao što su privredna, gospodarska, ladanjska i fortifikacijska.

Važnost očuvanja vinarije proizlazi iz njene urbanističke pozicije na razmeđi grad - hora kao i povijesnog i arhitektonskog značaja te očuvanje tradicije uzgoja vina i vinove loze. Uspješna suvremena interpretacija lokalnog arhitektonskog jezika na kuću industrijske namjene čija prostorna organizacija omogućava transformabilnost i primanje novih sadržaja te značenje njenog urbanističkog položaja kao spone, prostora između urbanog i ruralnog dijela Starog Grada.

Diplomski rad

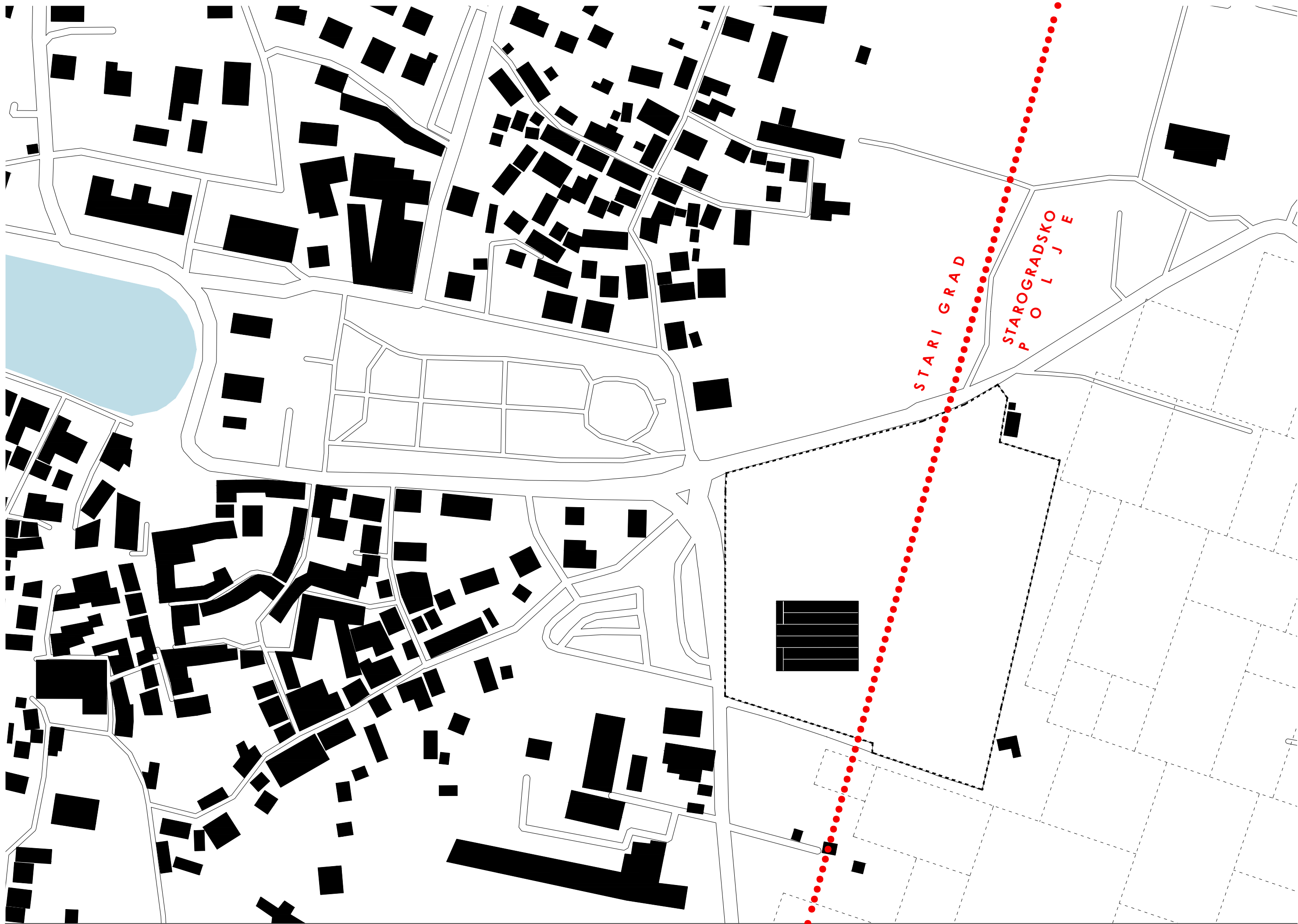
Naslov rada:

L I V I N G L A B
REVITALIZACIJA VINARIJE U STAROM GRADU

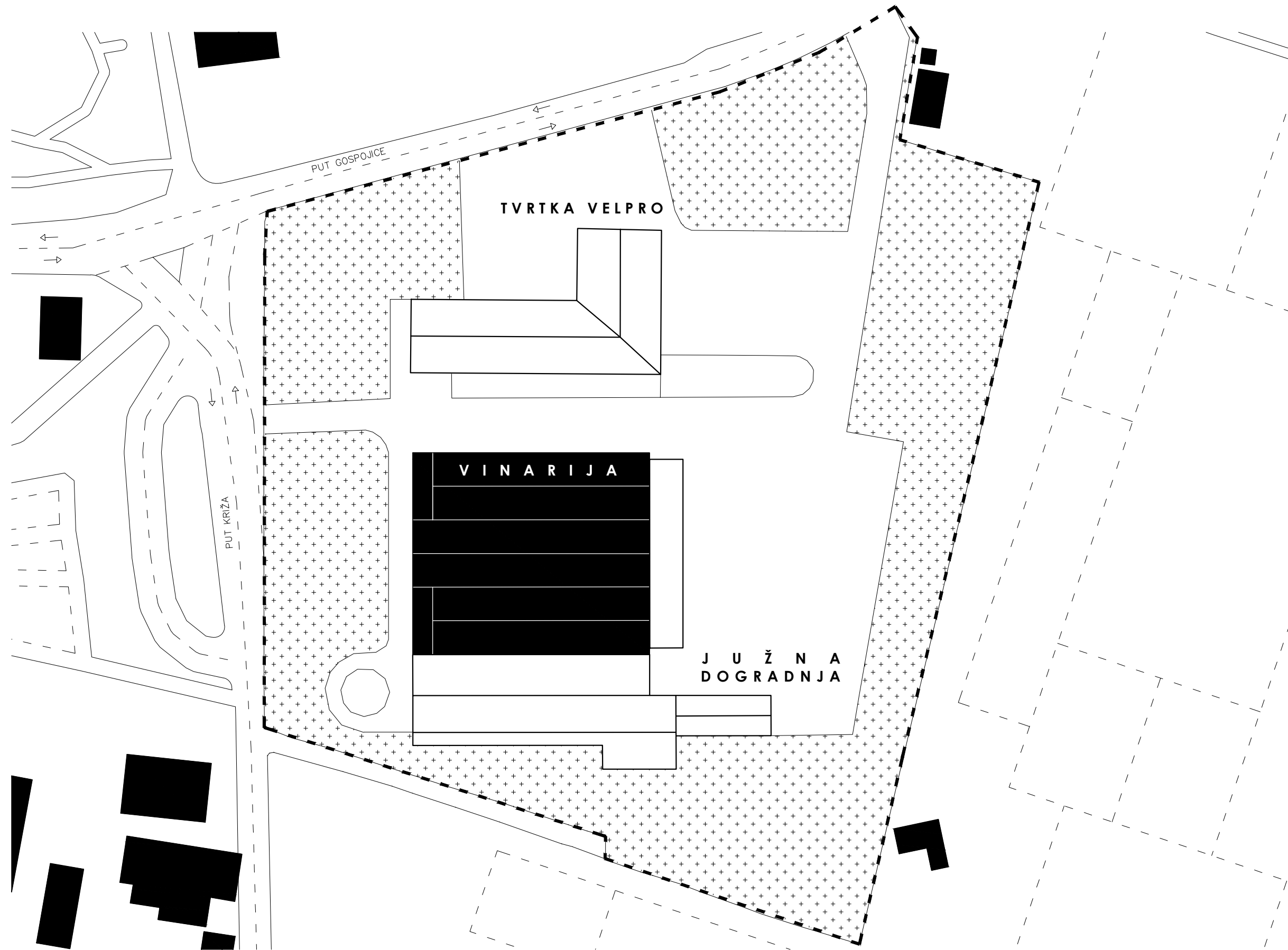
studentica: Dea Dragičević

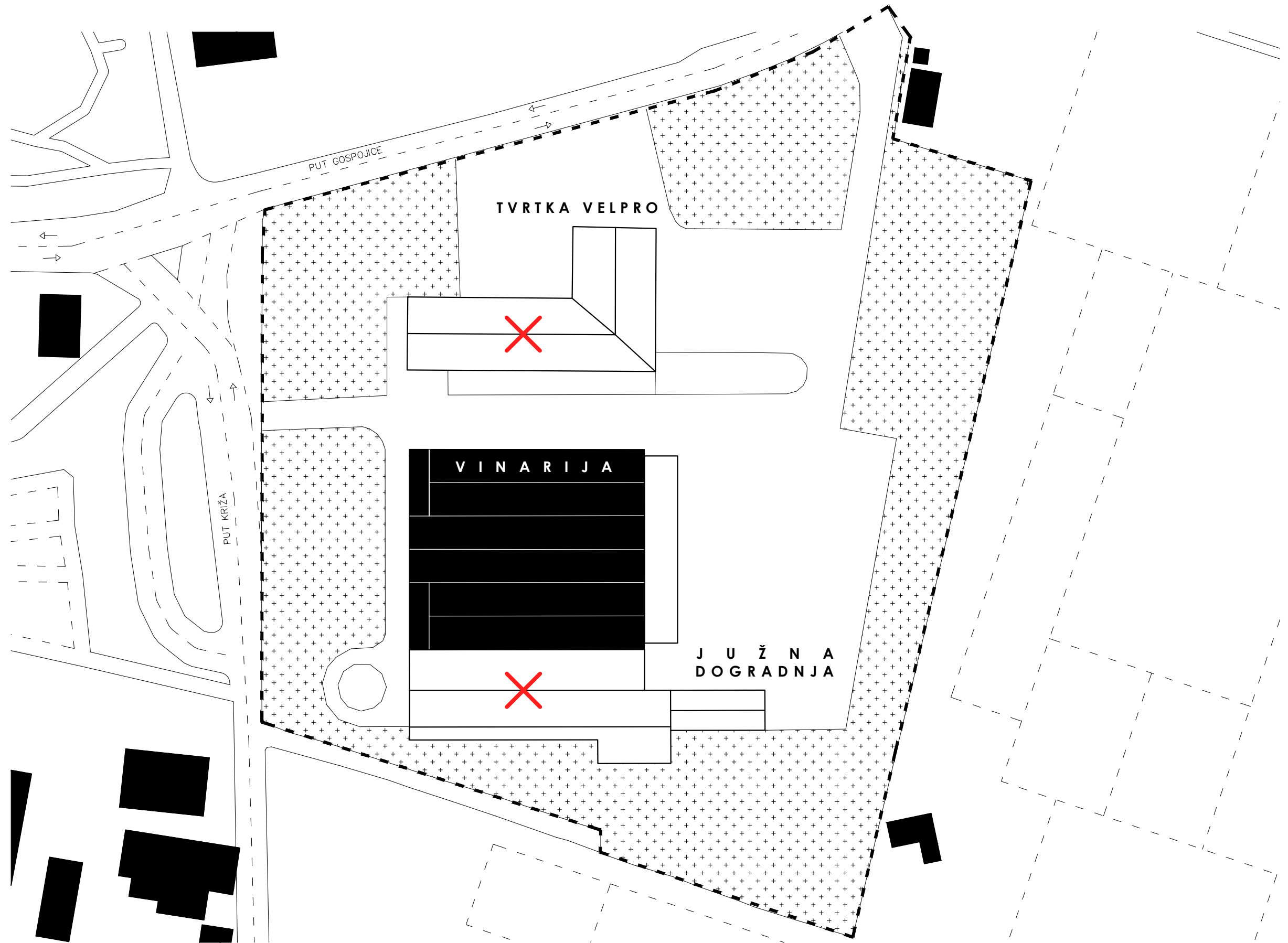
mentorica: izv. prof. art. Iva Letilović

FGAG / Diplomski studij Arhitekture i urbanizma
ak. god. 2022./23.

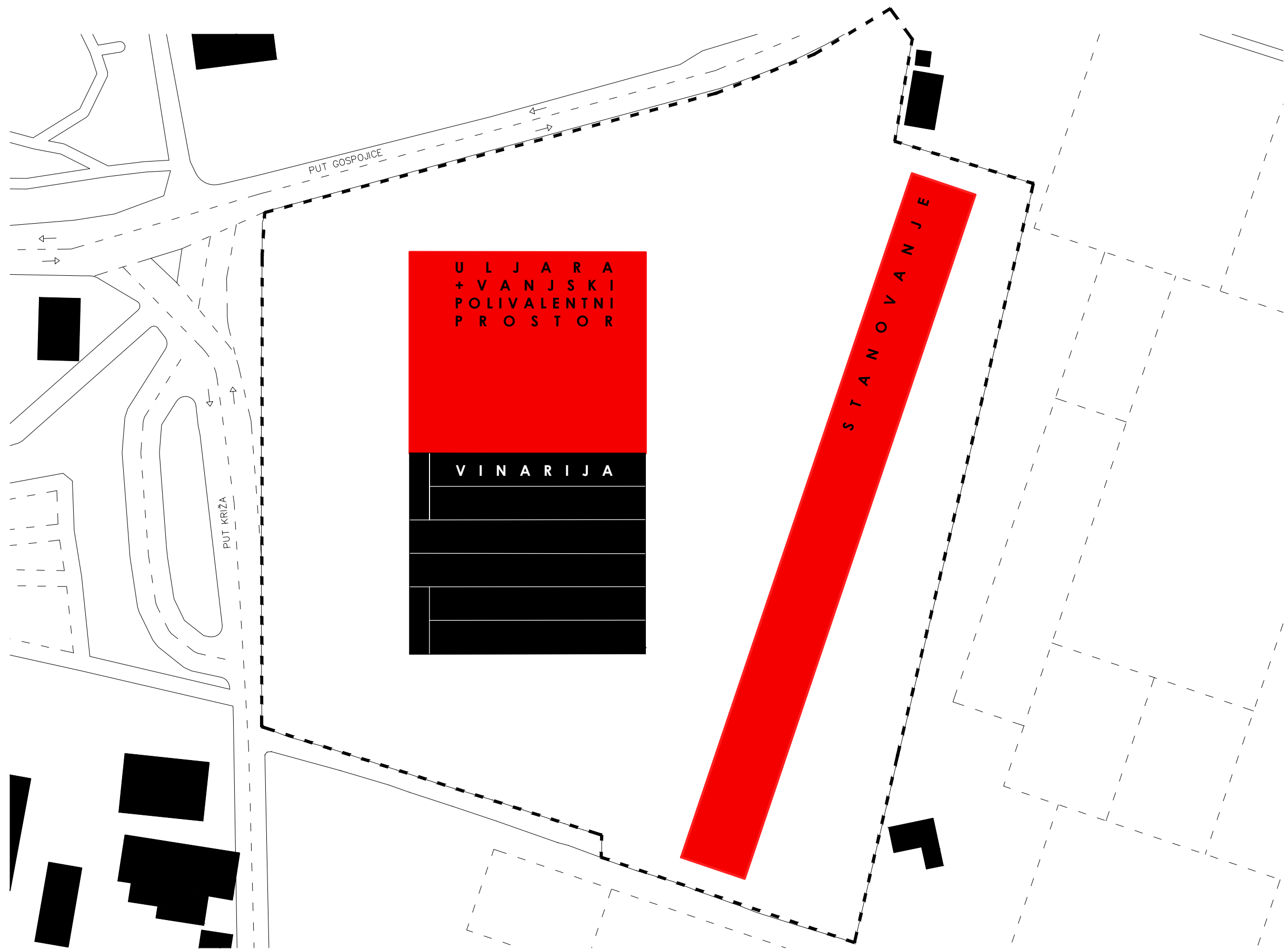

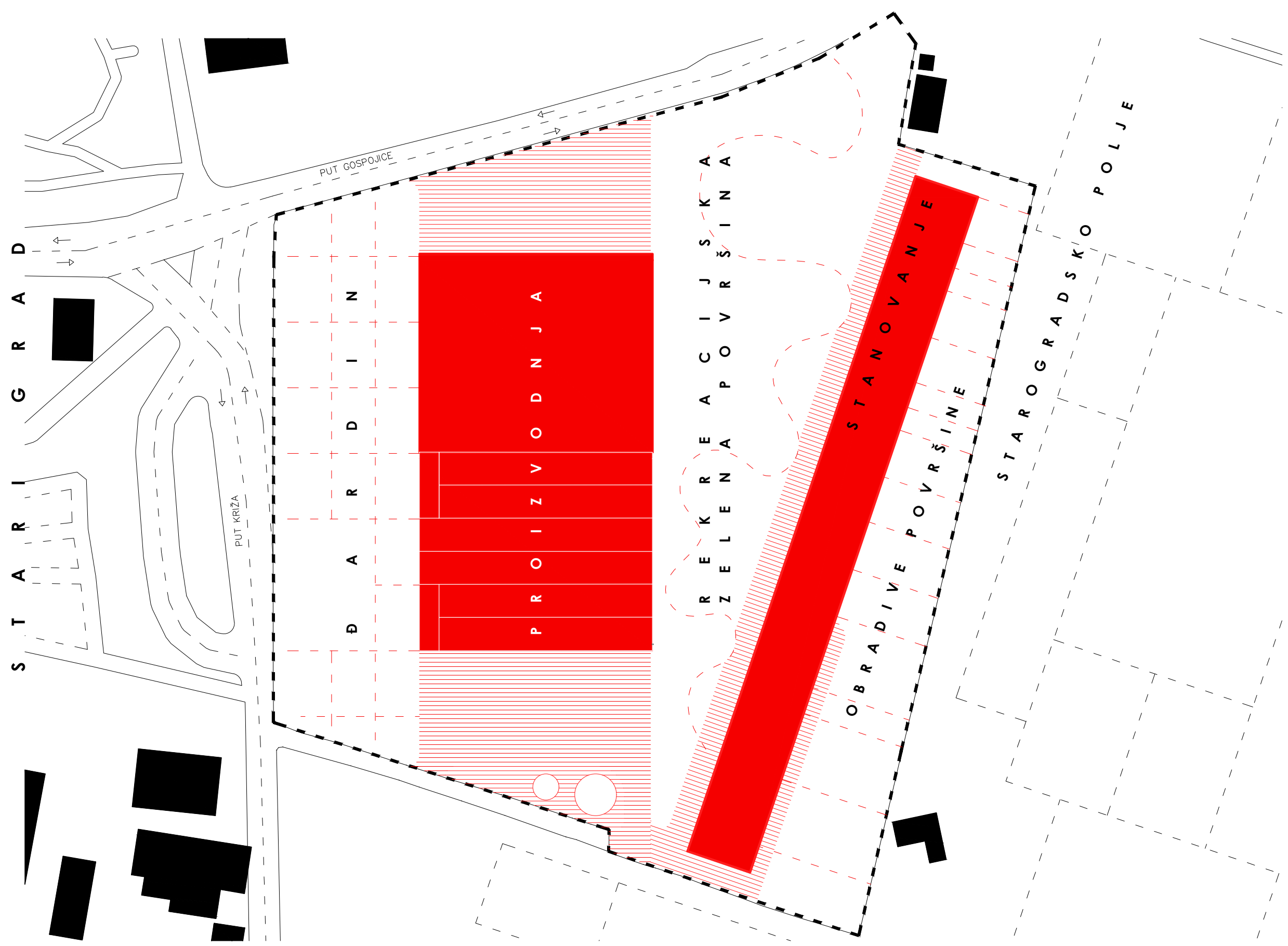

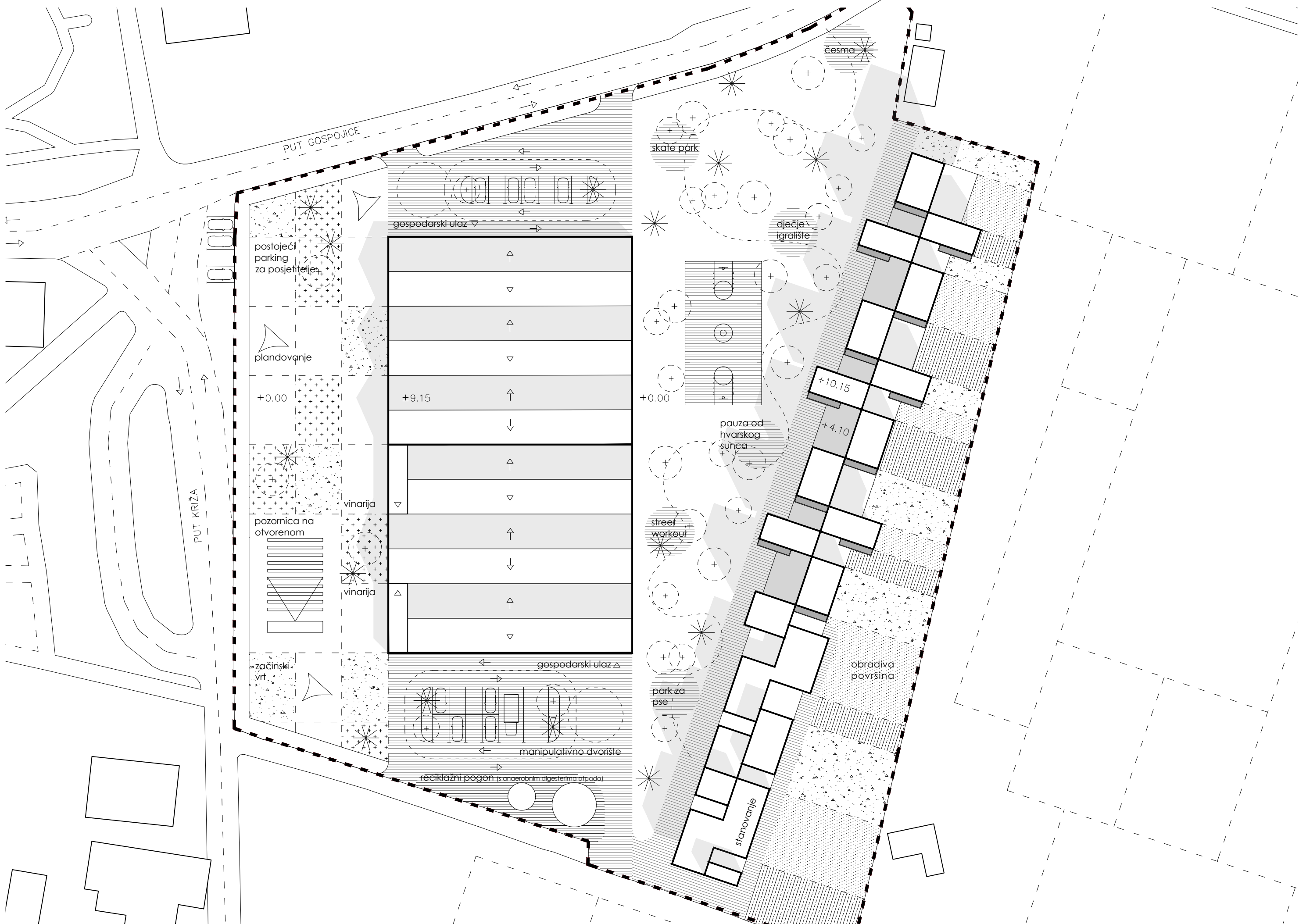

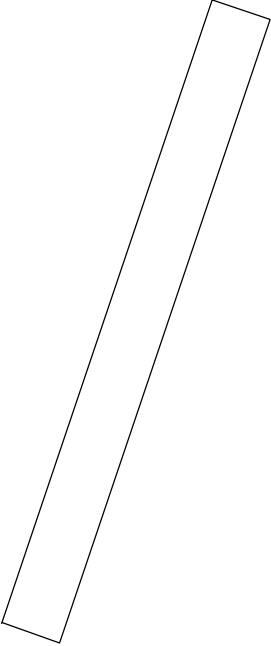
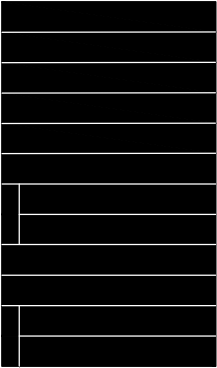

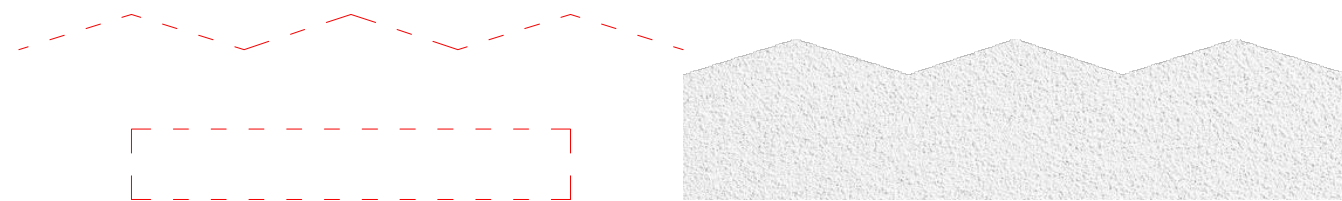

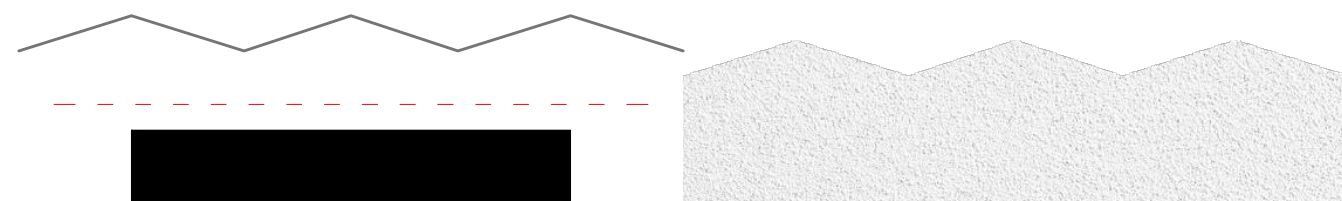

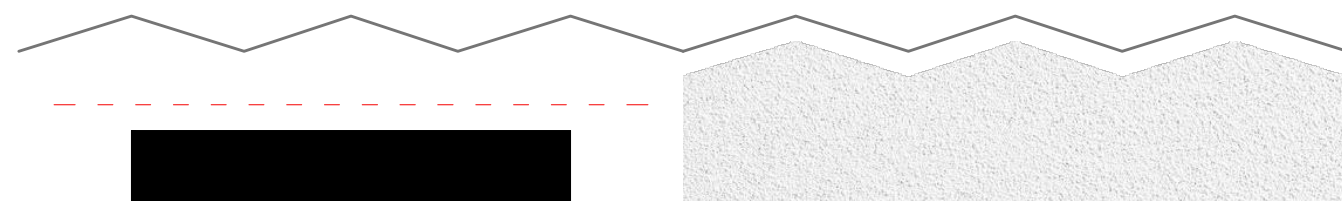

NOVA KUĆA VS POSTOJEĆA KUĆA

KUĆA DO KUĆE

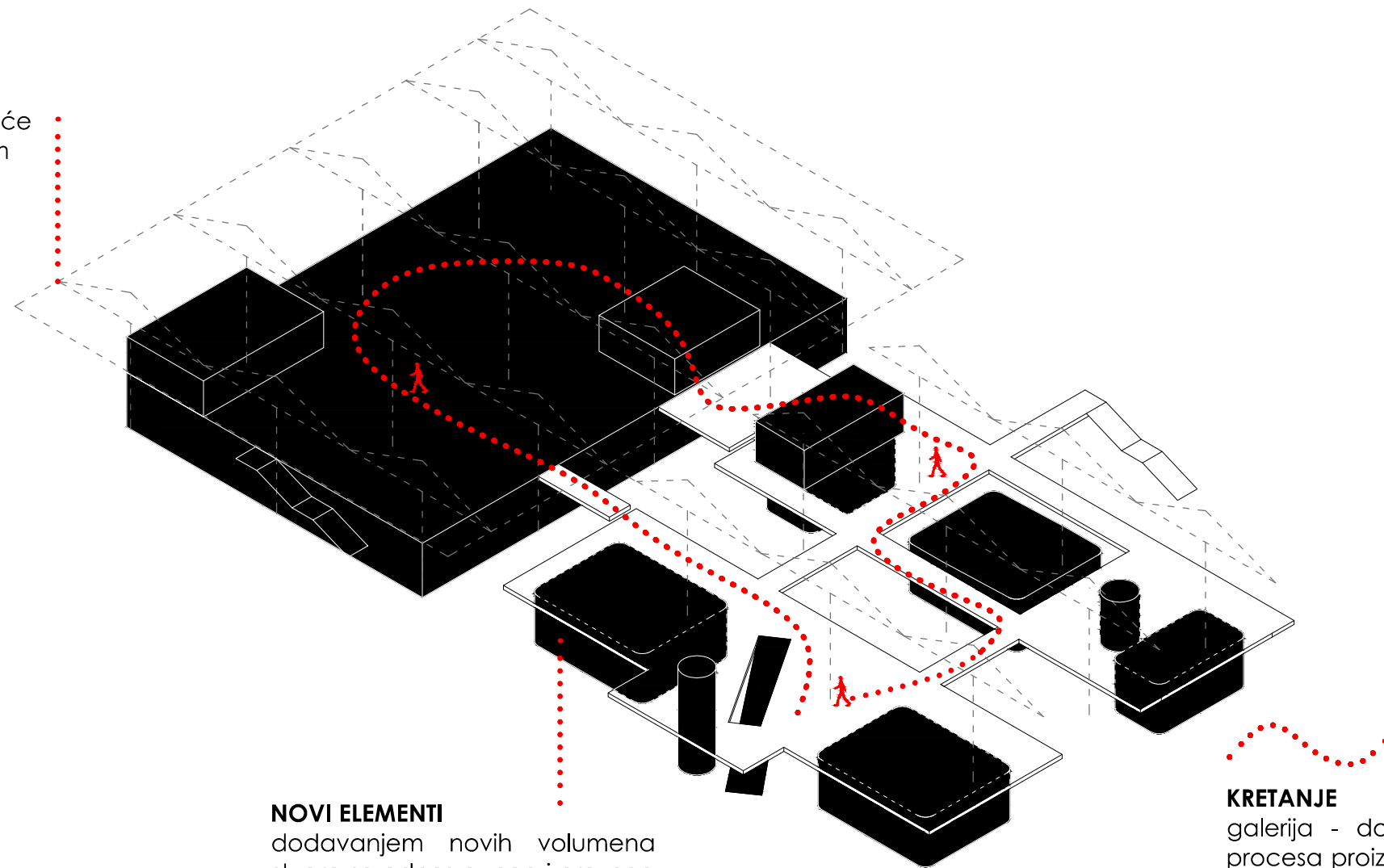

KUĆA

RASTER

slobodan prostor ogoljene kuće
definiran novim konstruktivnim
rasterom

NOVI ELEMENTI

dodavanjem novih volumena
stvara se odnos punog i praznog
prostora

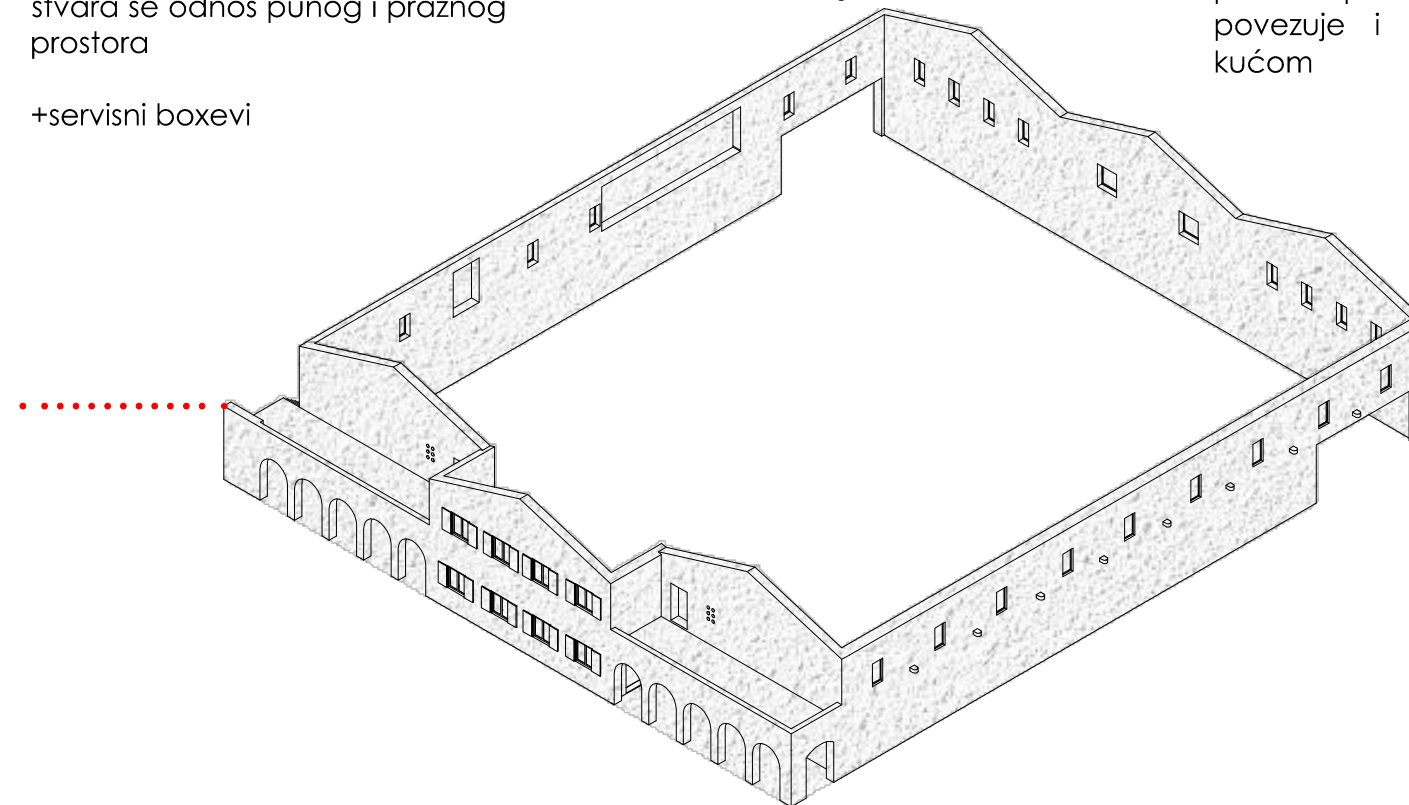
+servisni boxevi

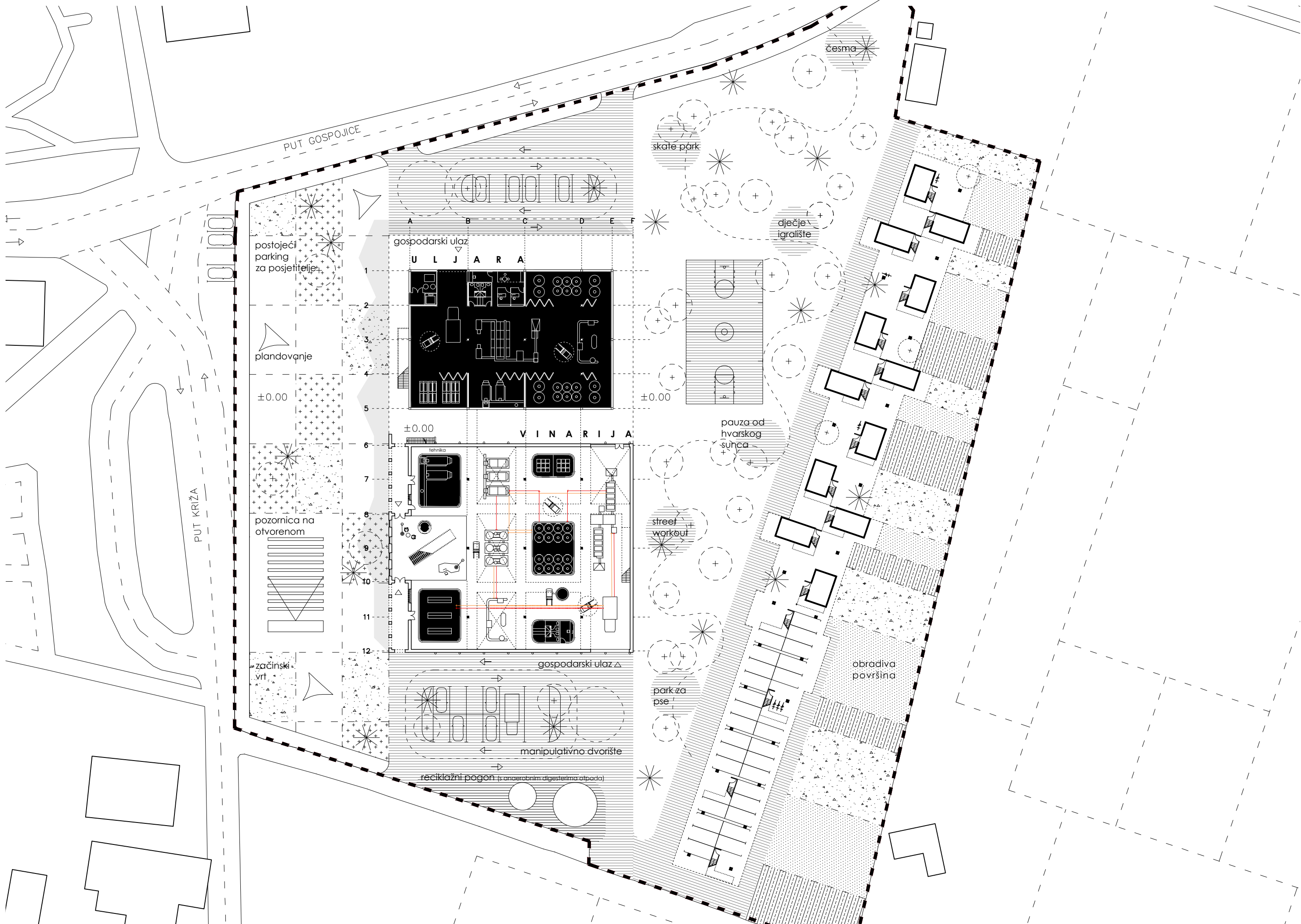
KRETANJE

galerija - dodatni layer iznad
procesa proizvodnje koji ujedno
povezuje i vinariju s novom
kućom

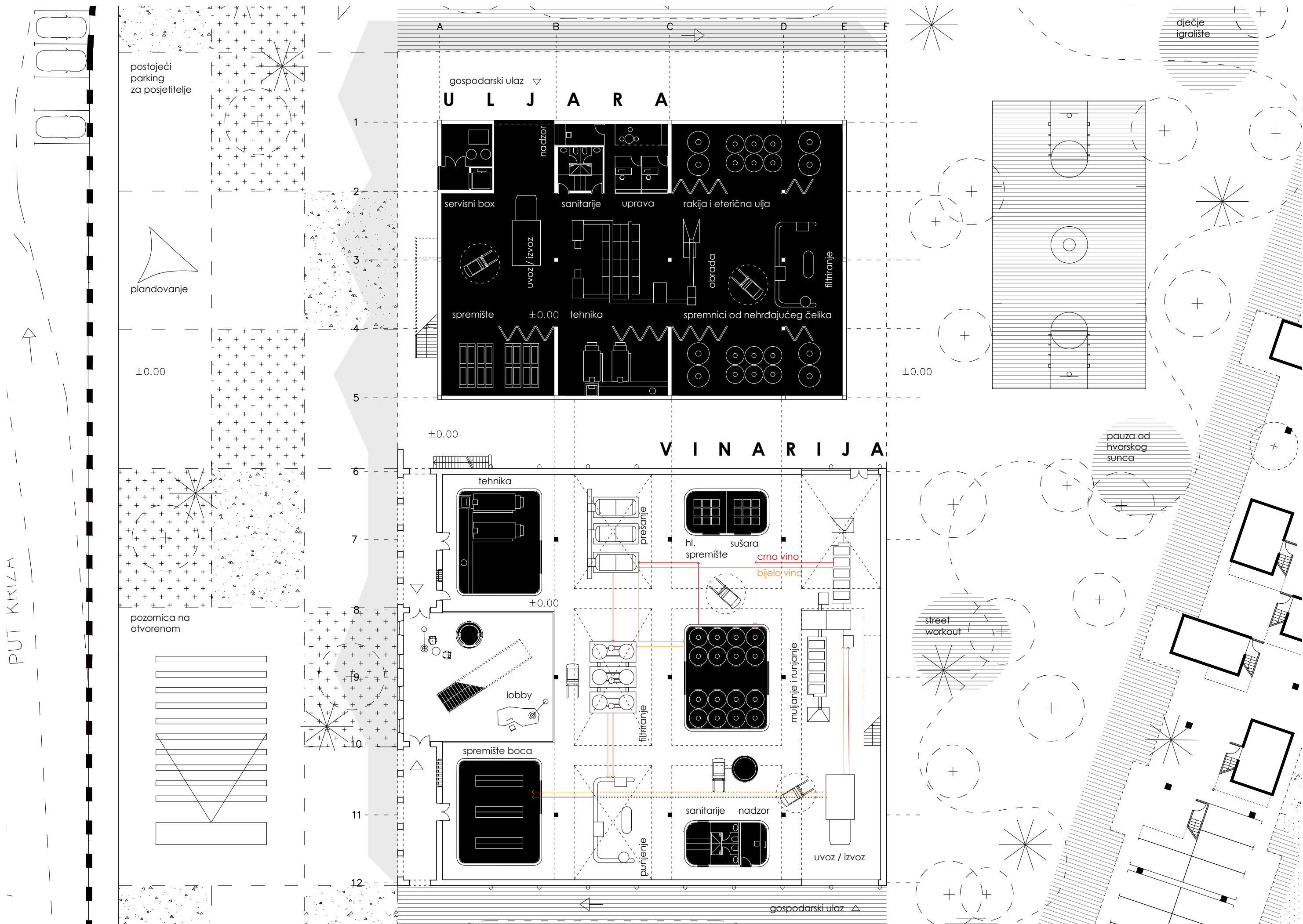
OVOJNICA

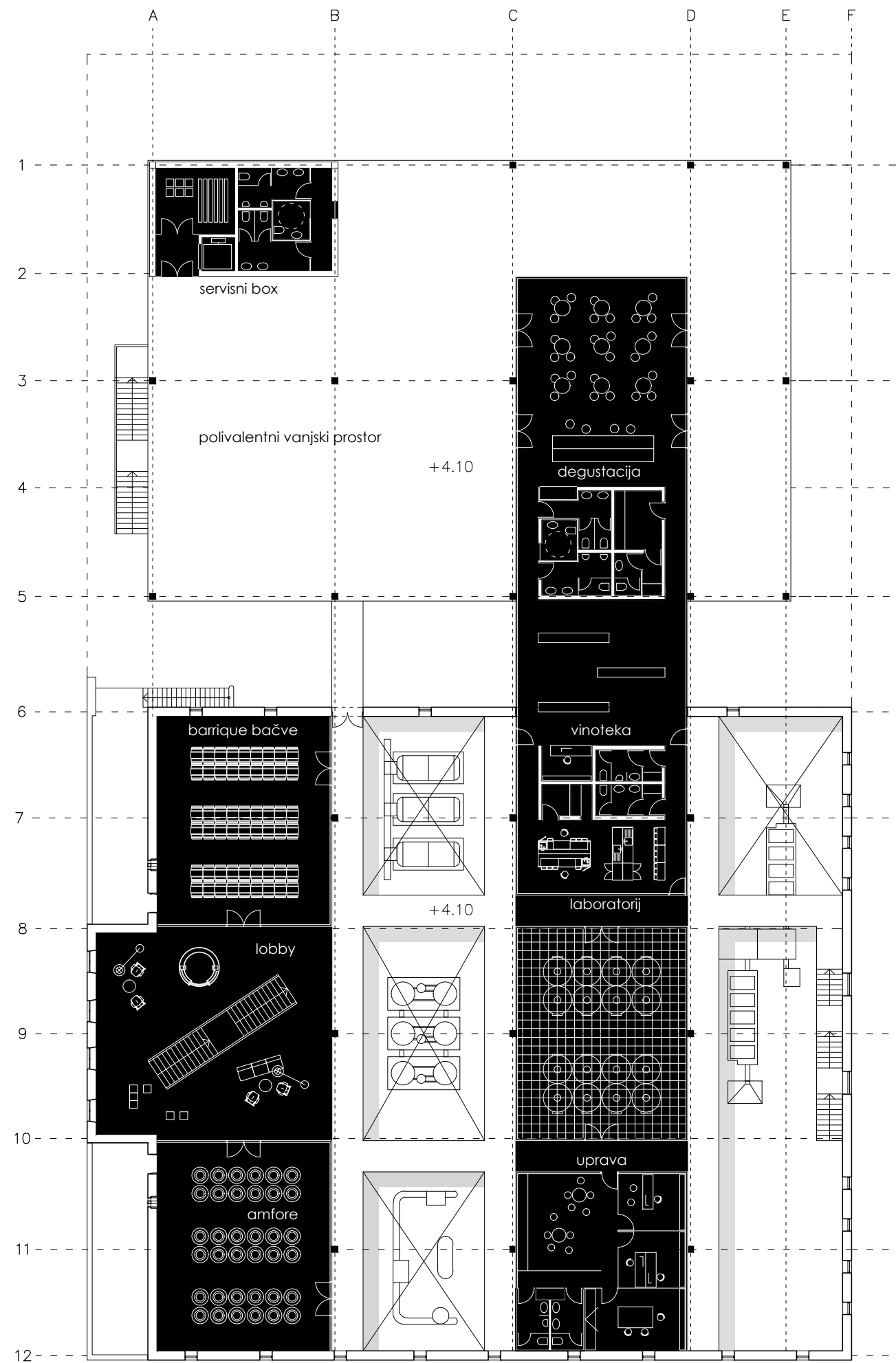
zadržavanje vanjske ovojnice
vinarije poštujući njenu
povijesnu i arhitektonsku
vrijednost

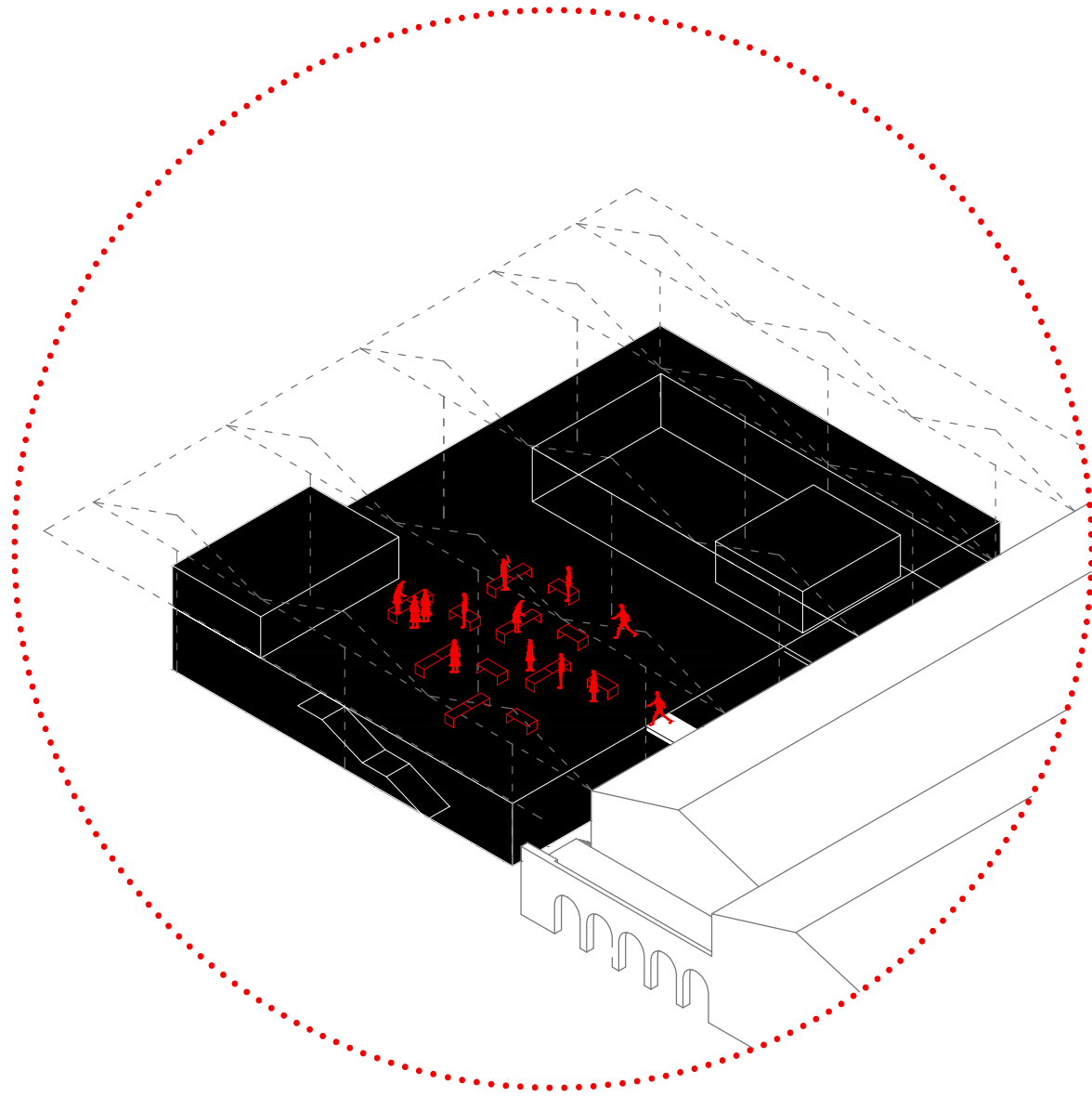

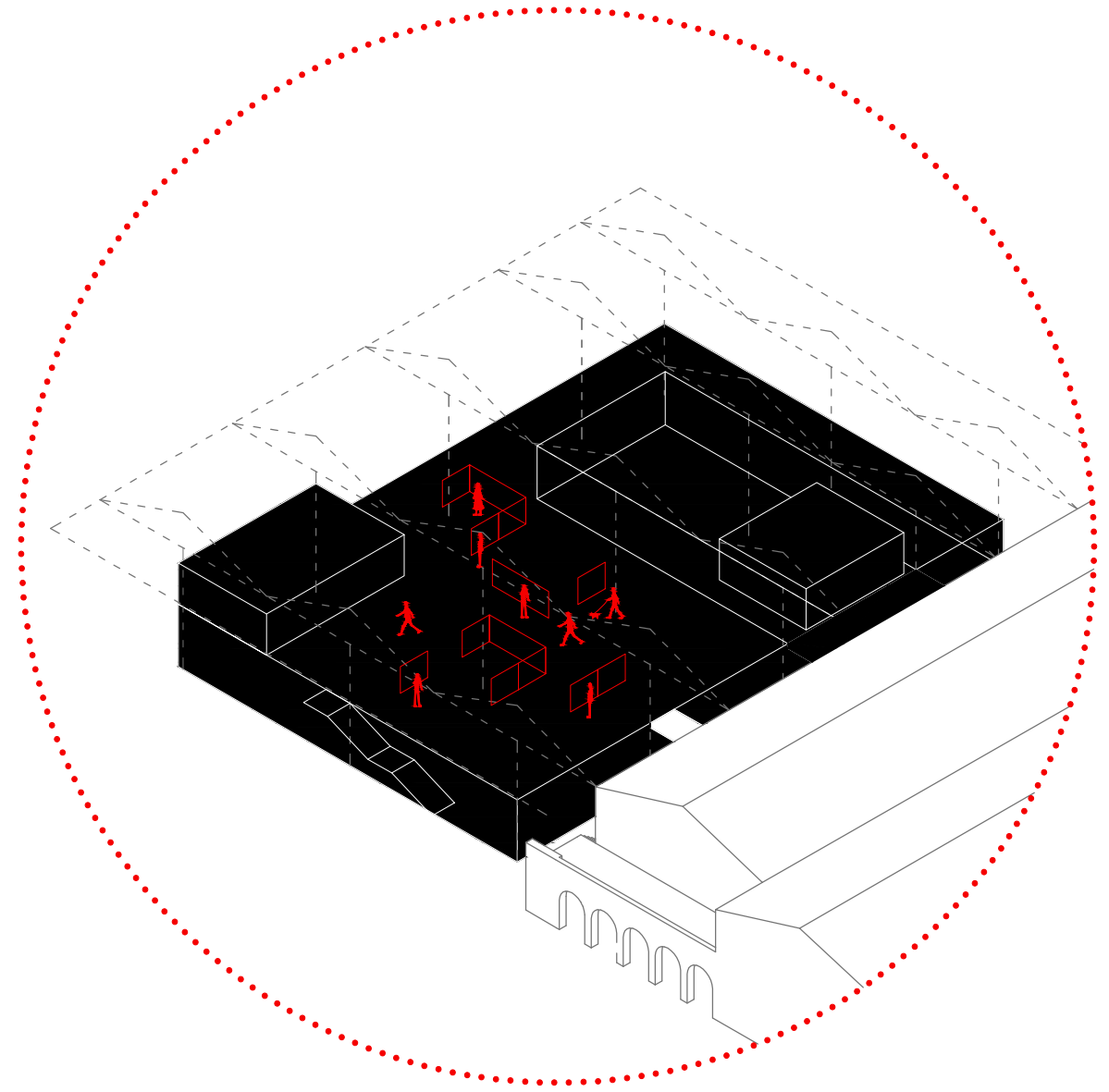

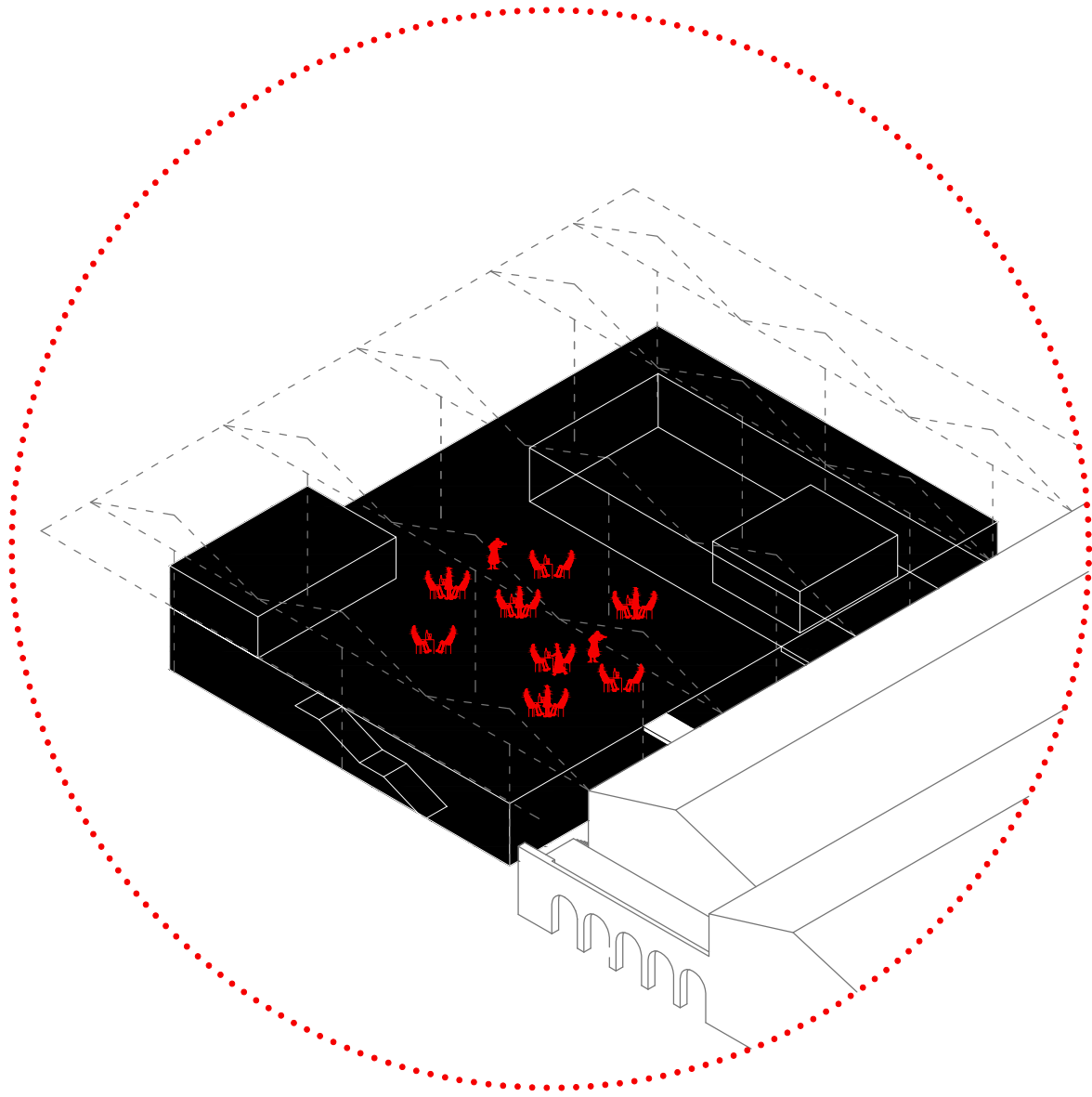

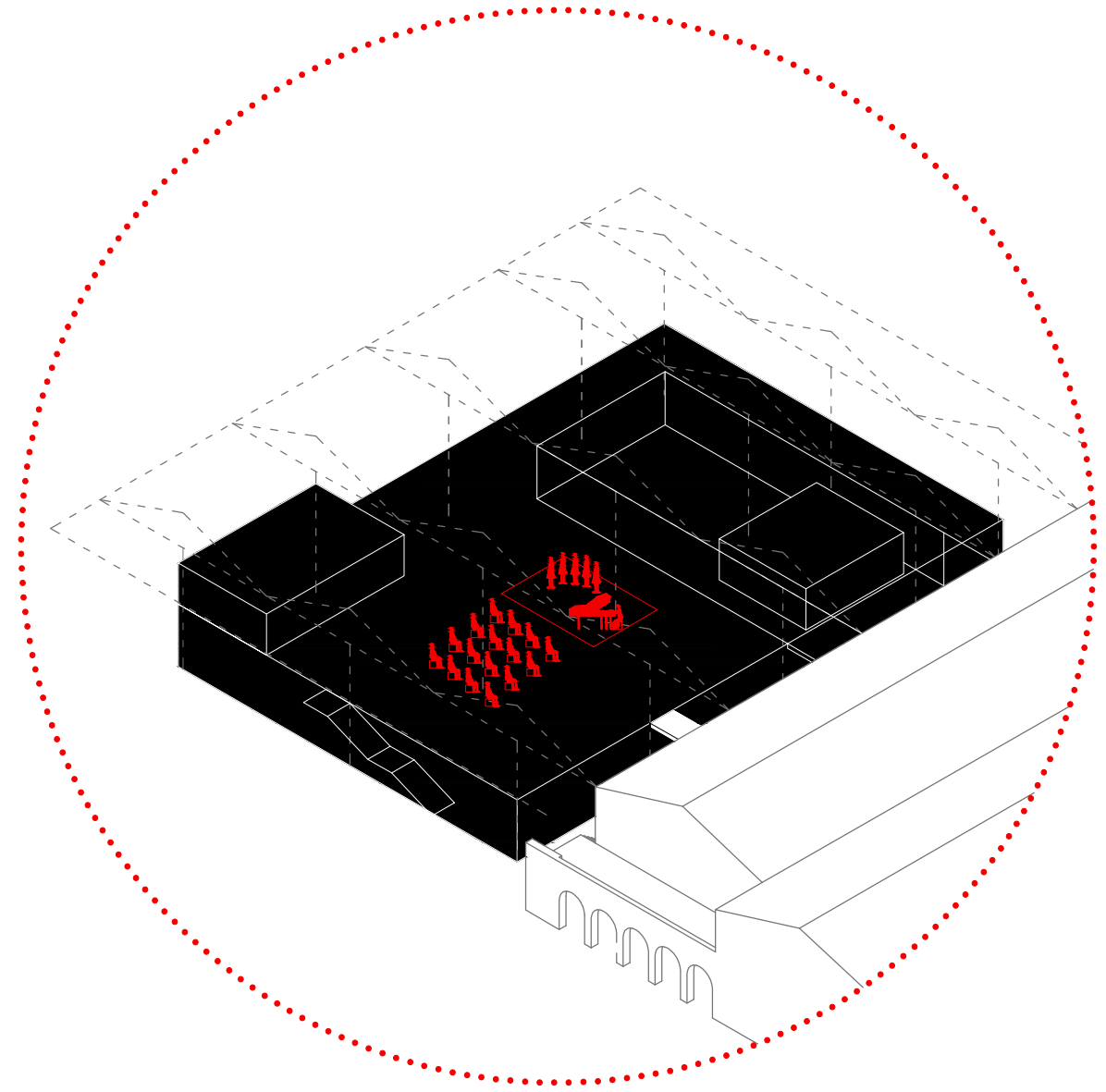
J E D N O D N E V N A
T R Ž N I C A

I Z L O Ž B A

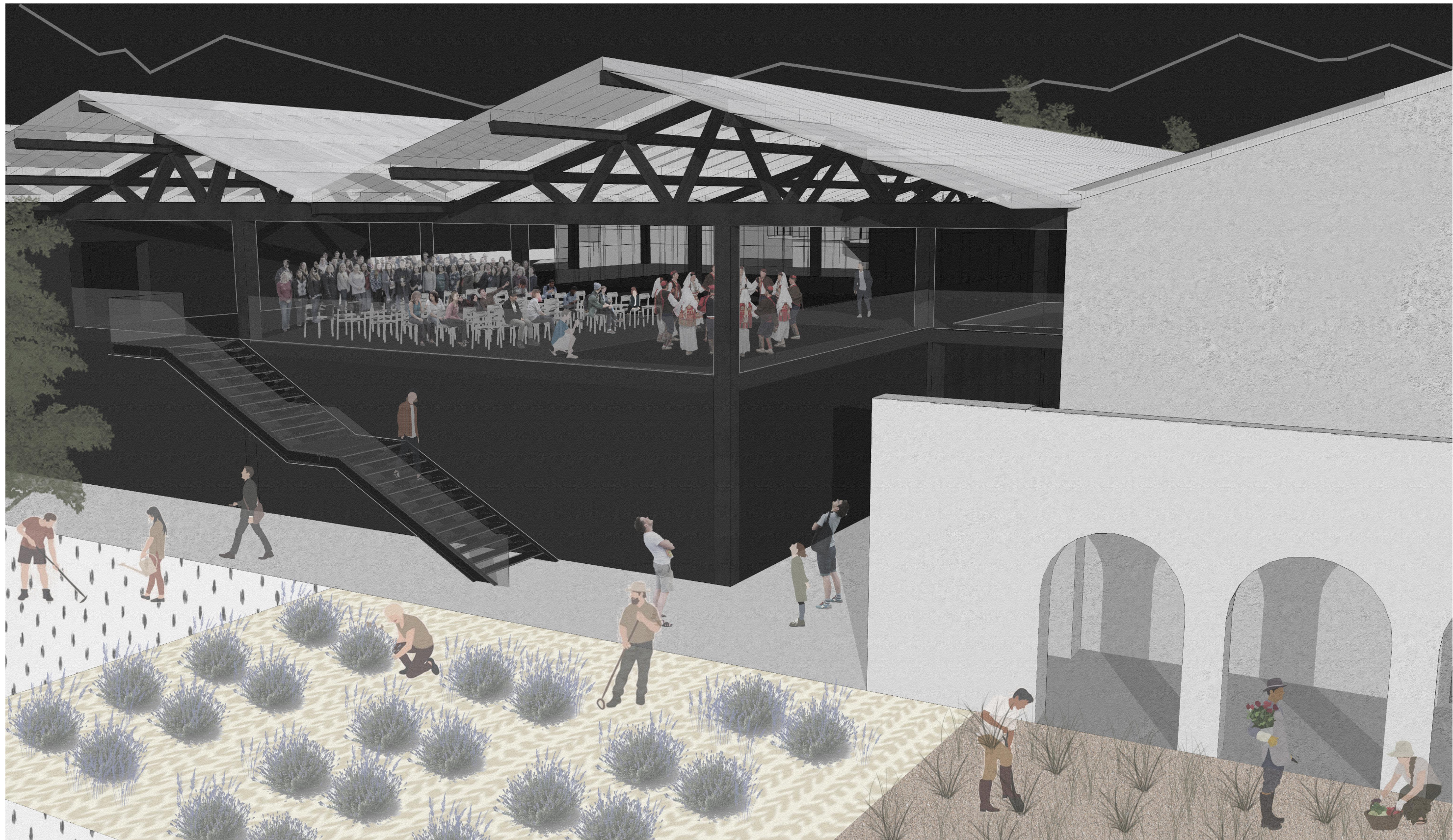

HVARSKA FEŠTA VINA

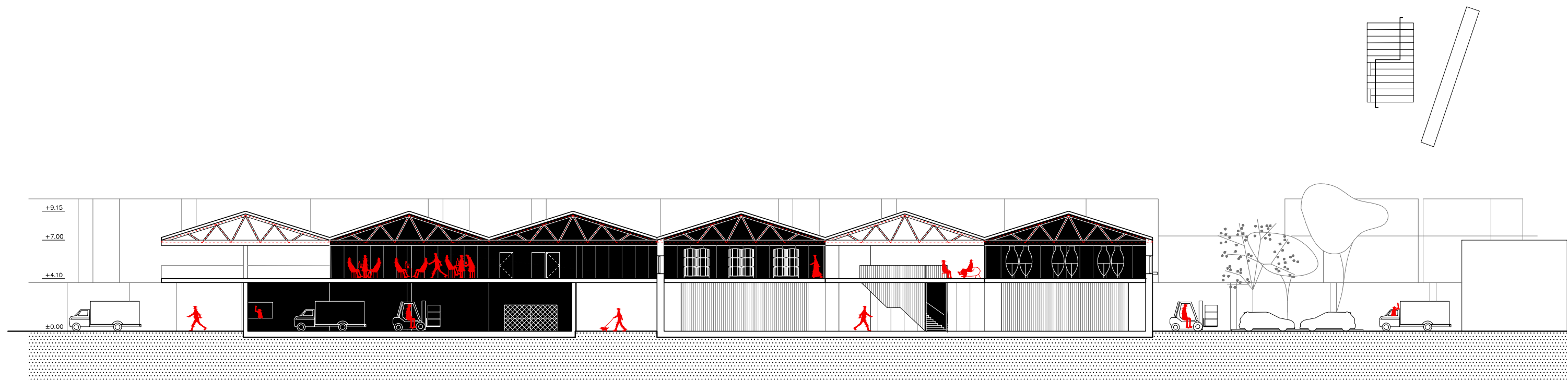

KLAPSKA VEČER

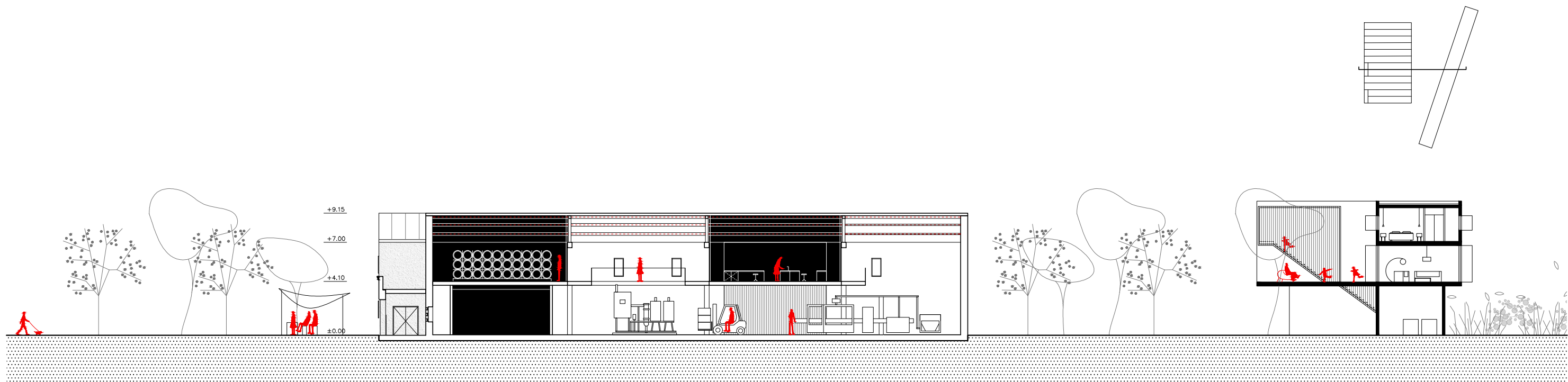
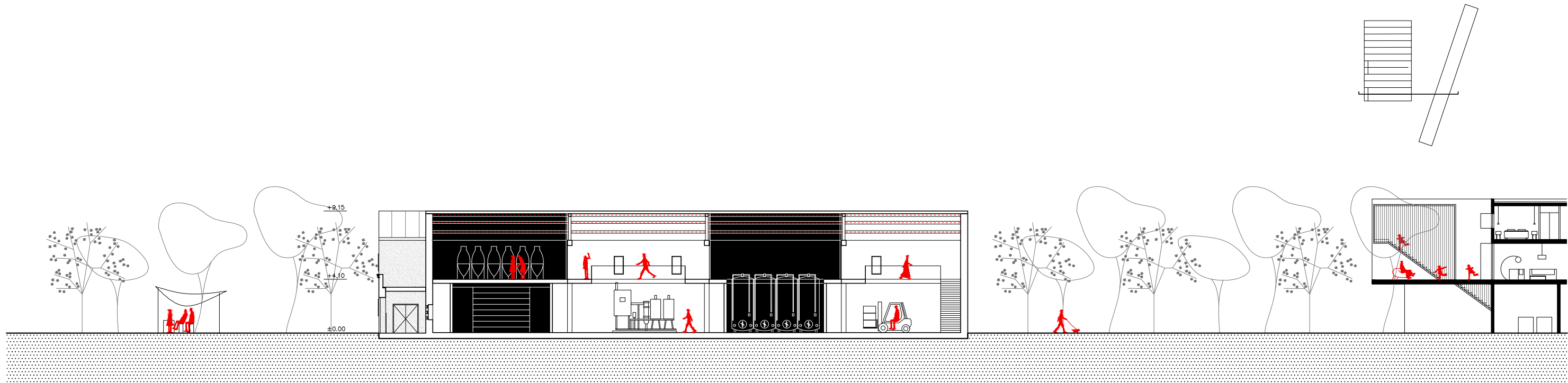

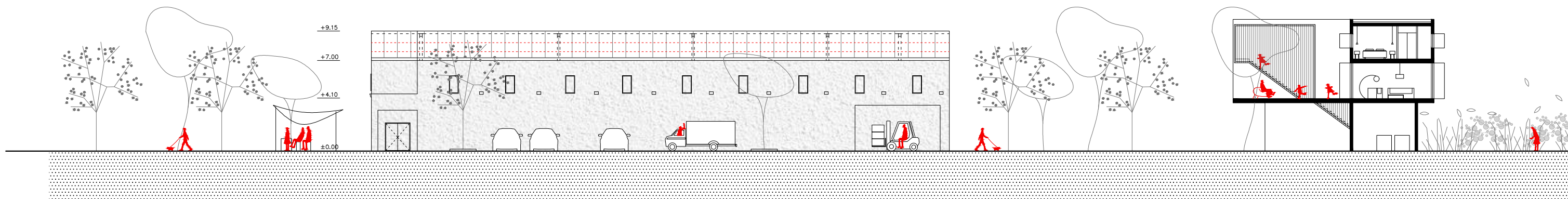
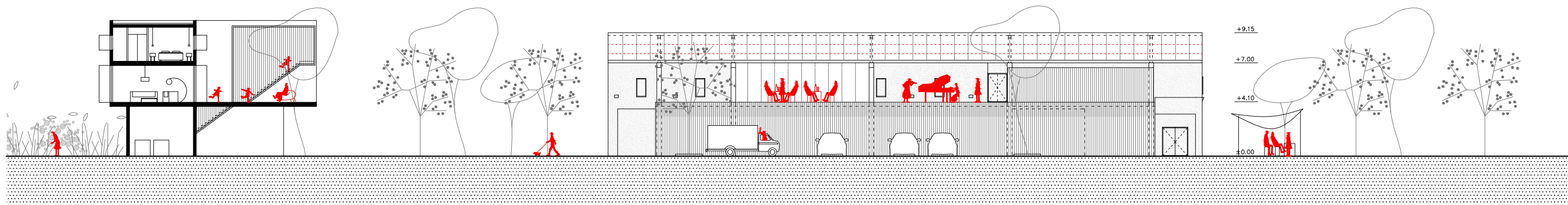

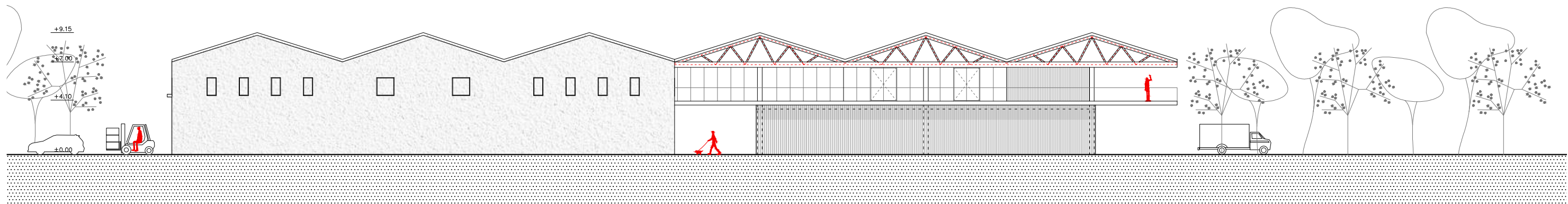
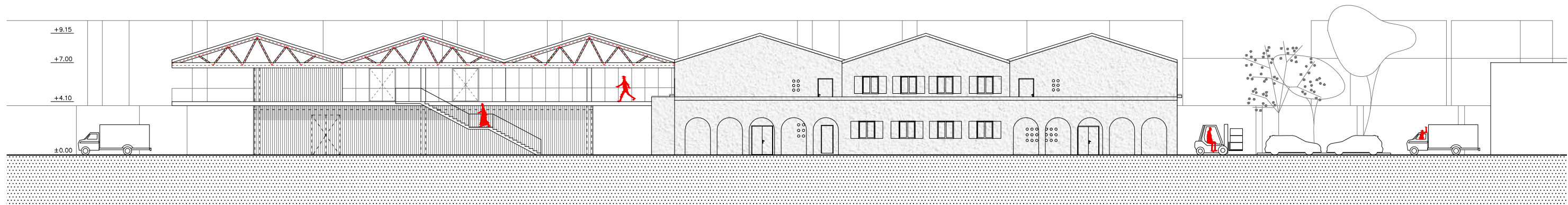

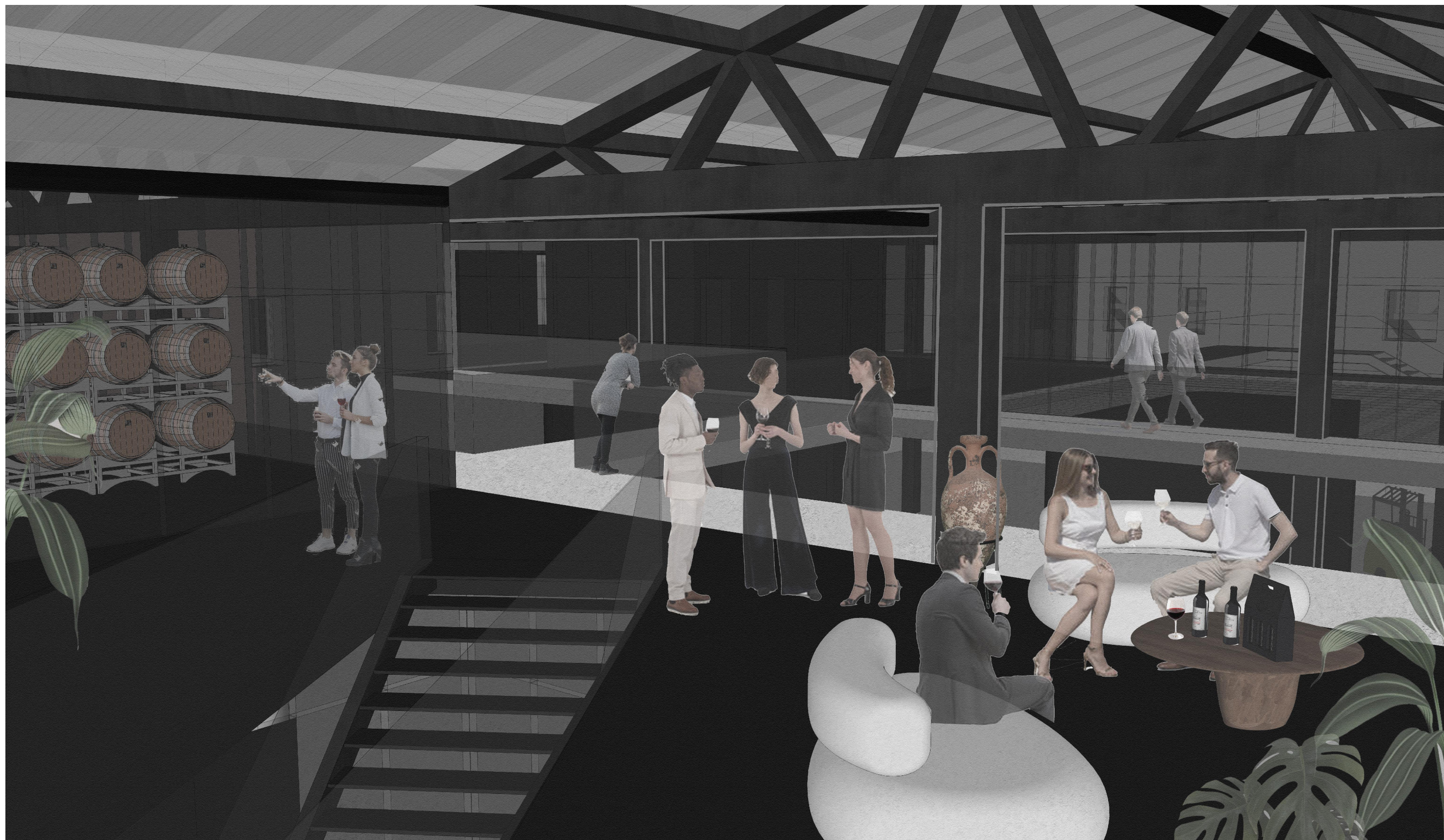

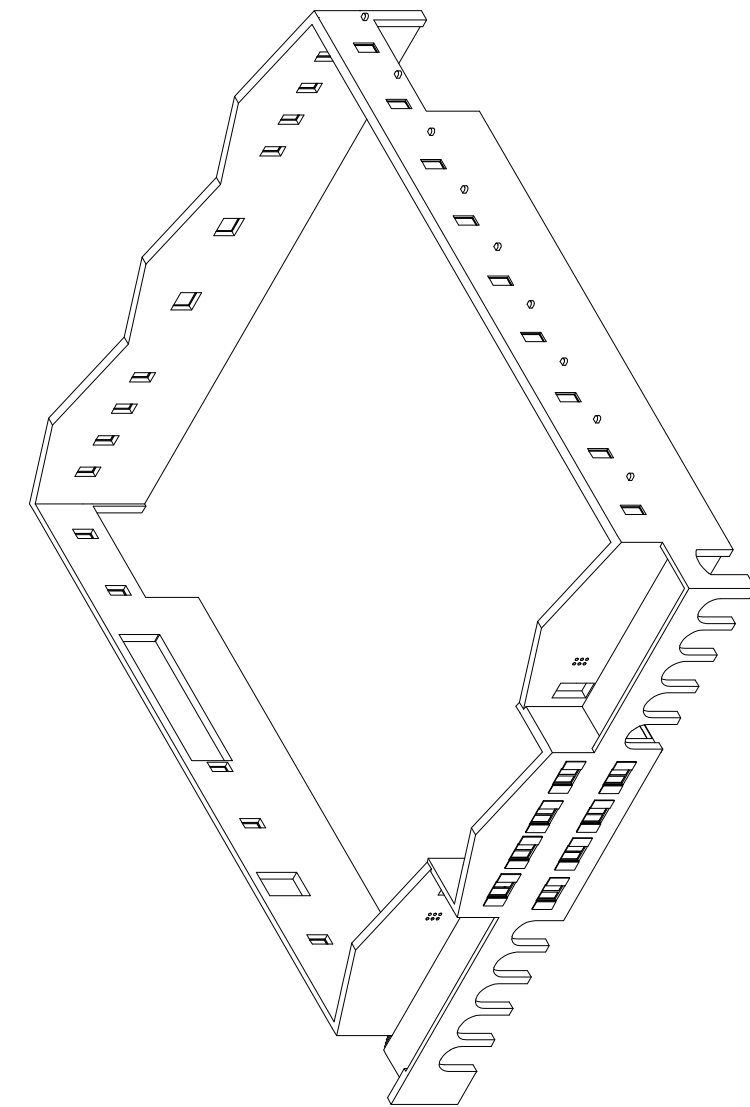
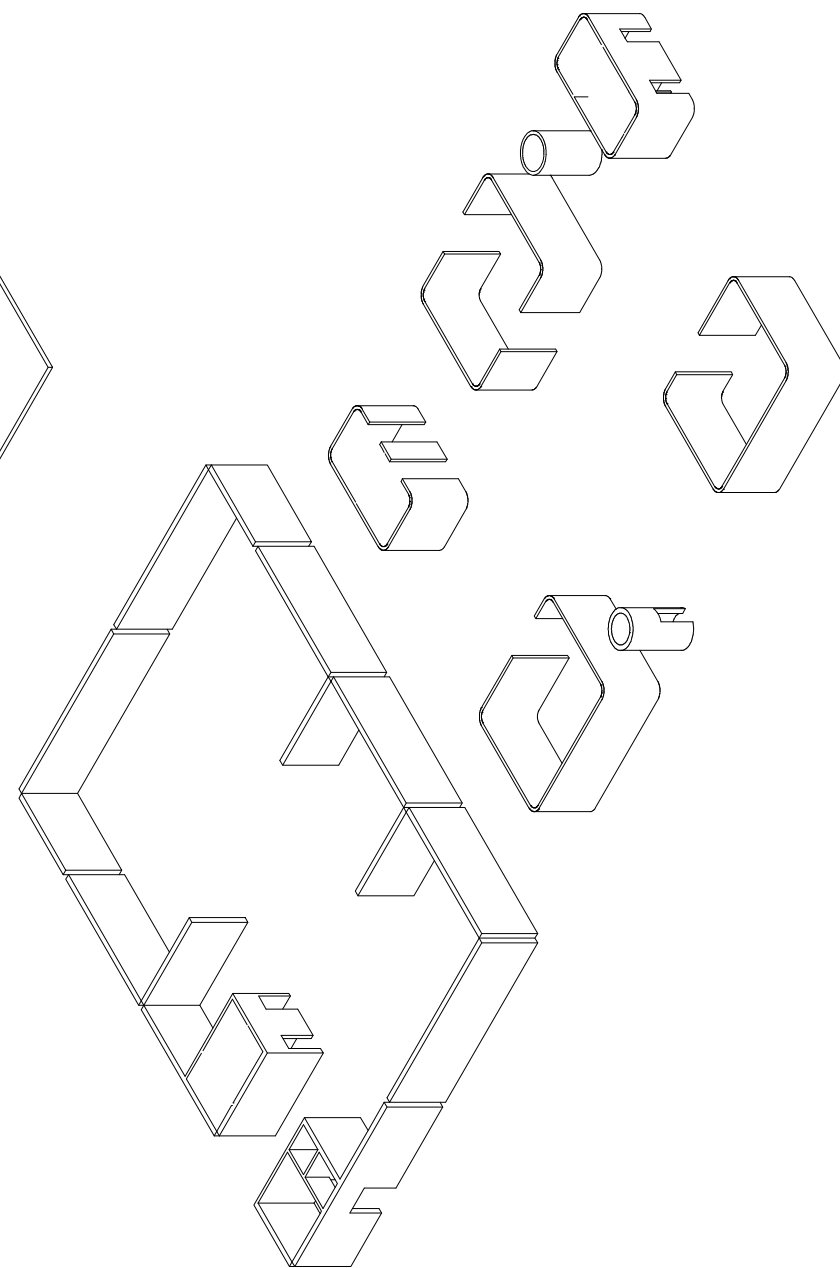
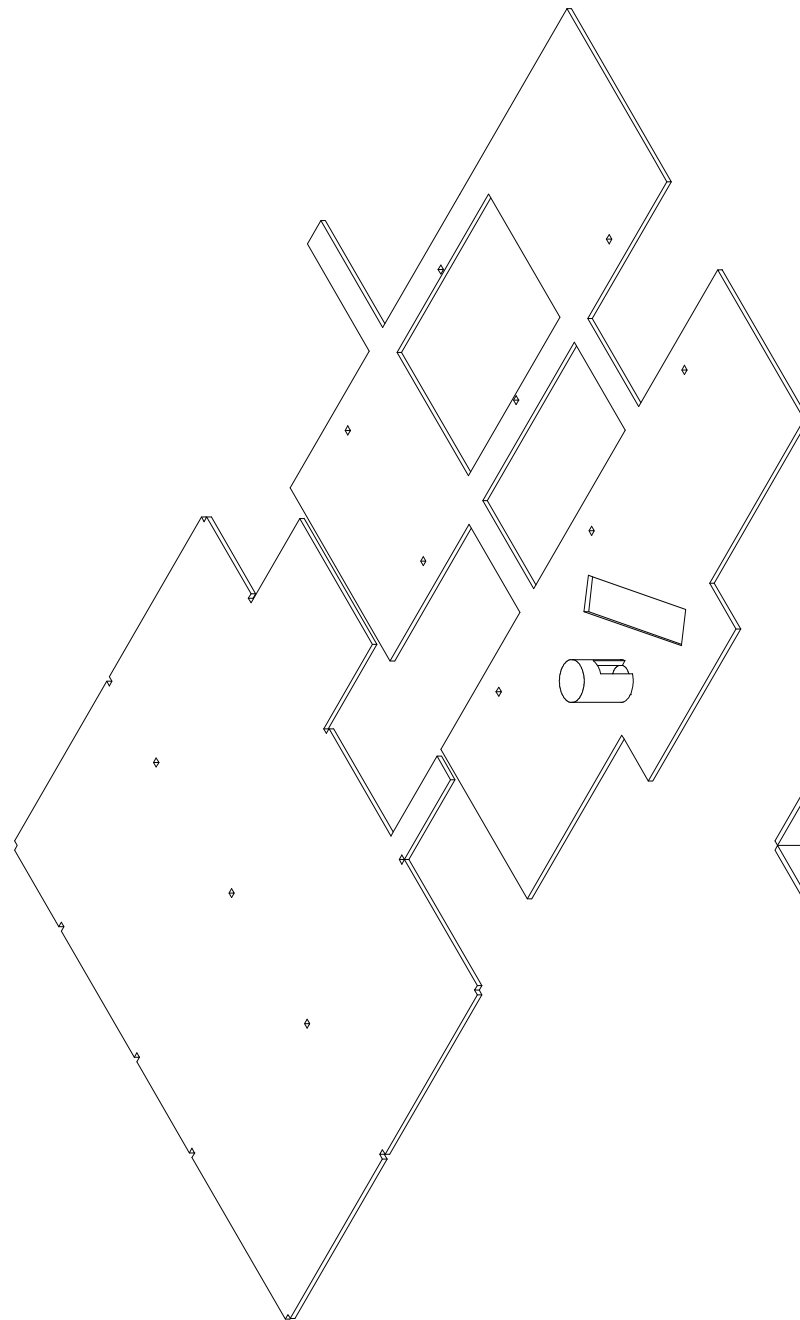
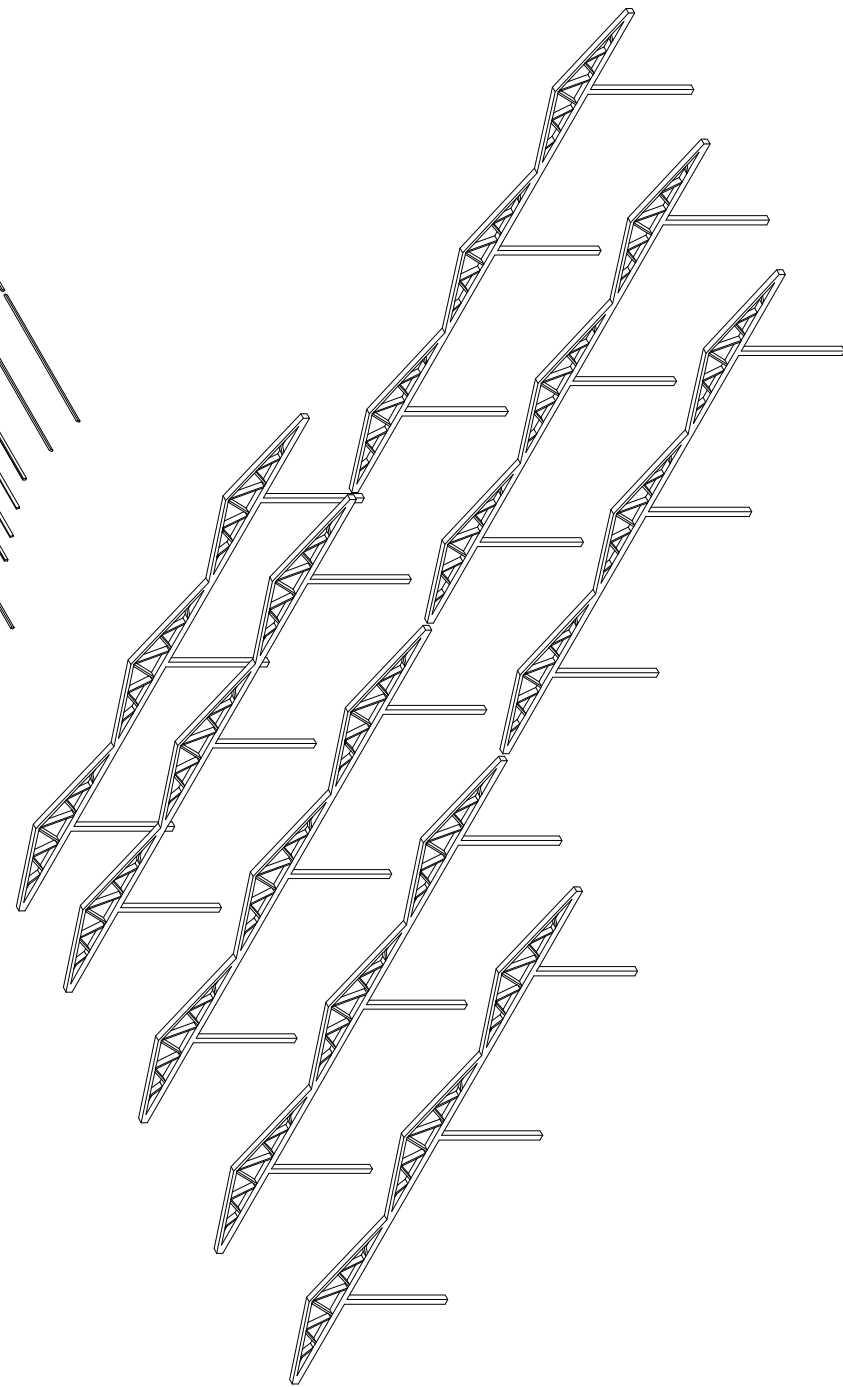
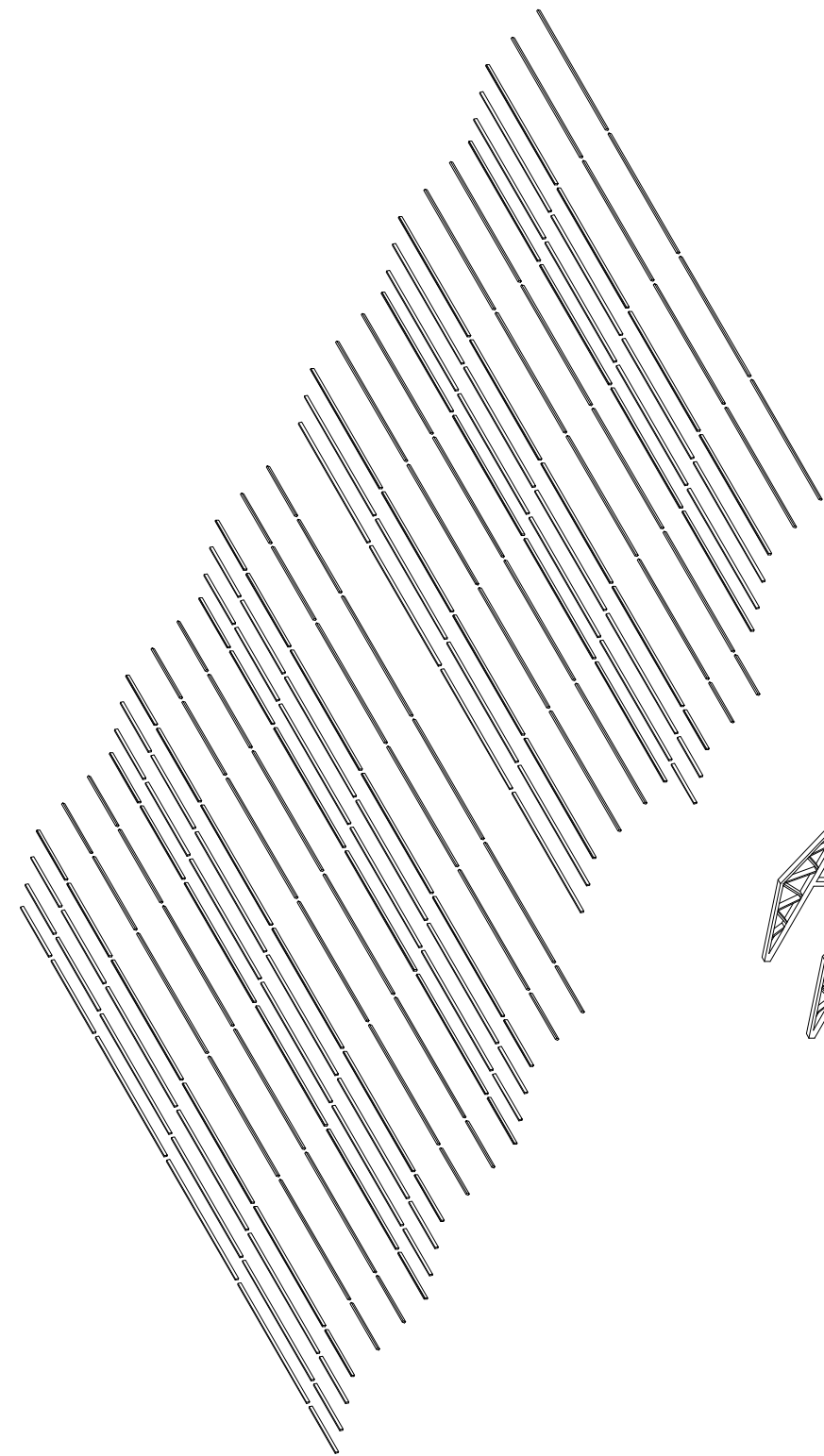

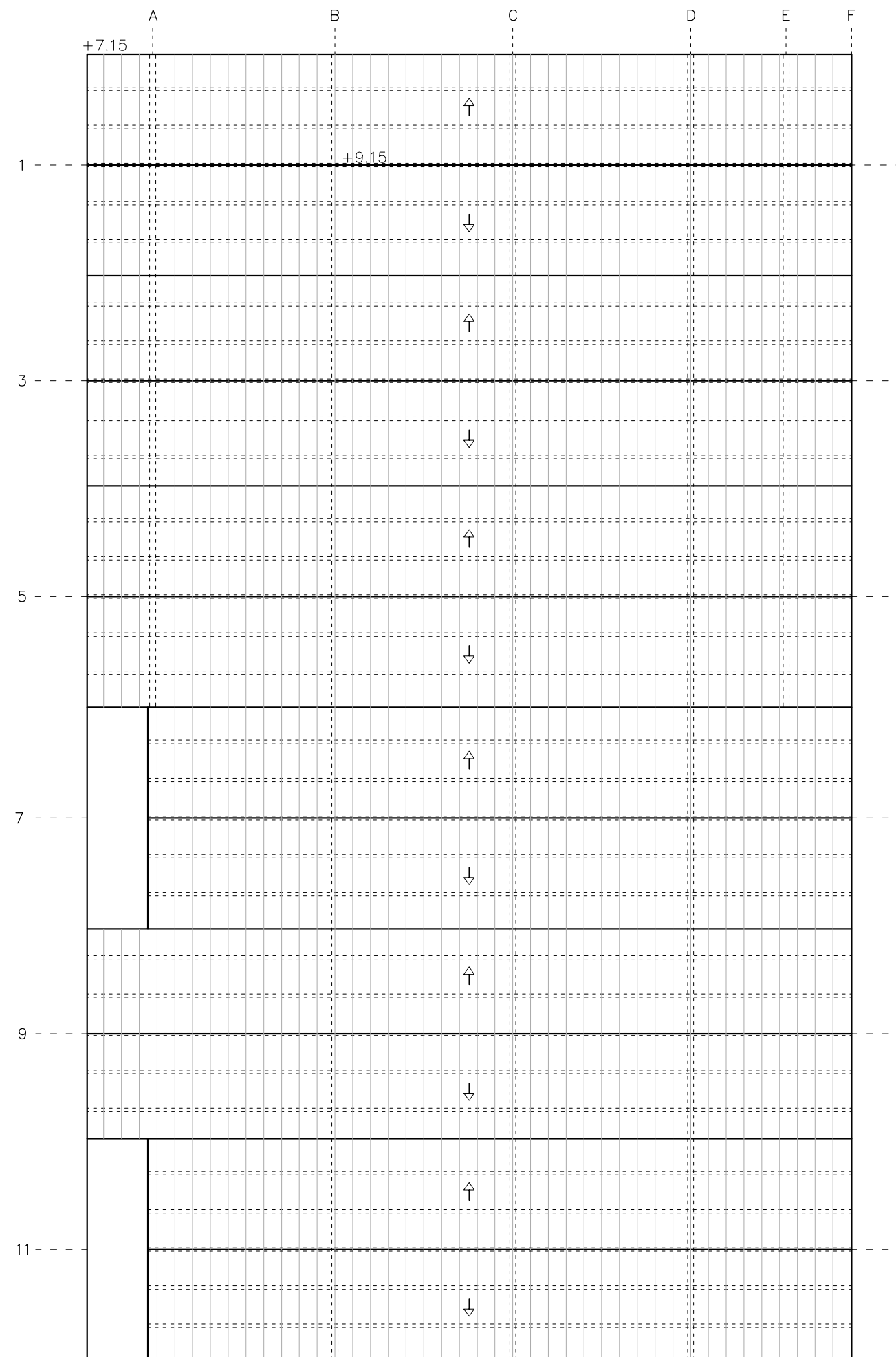

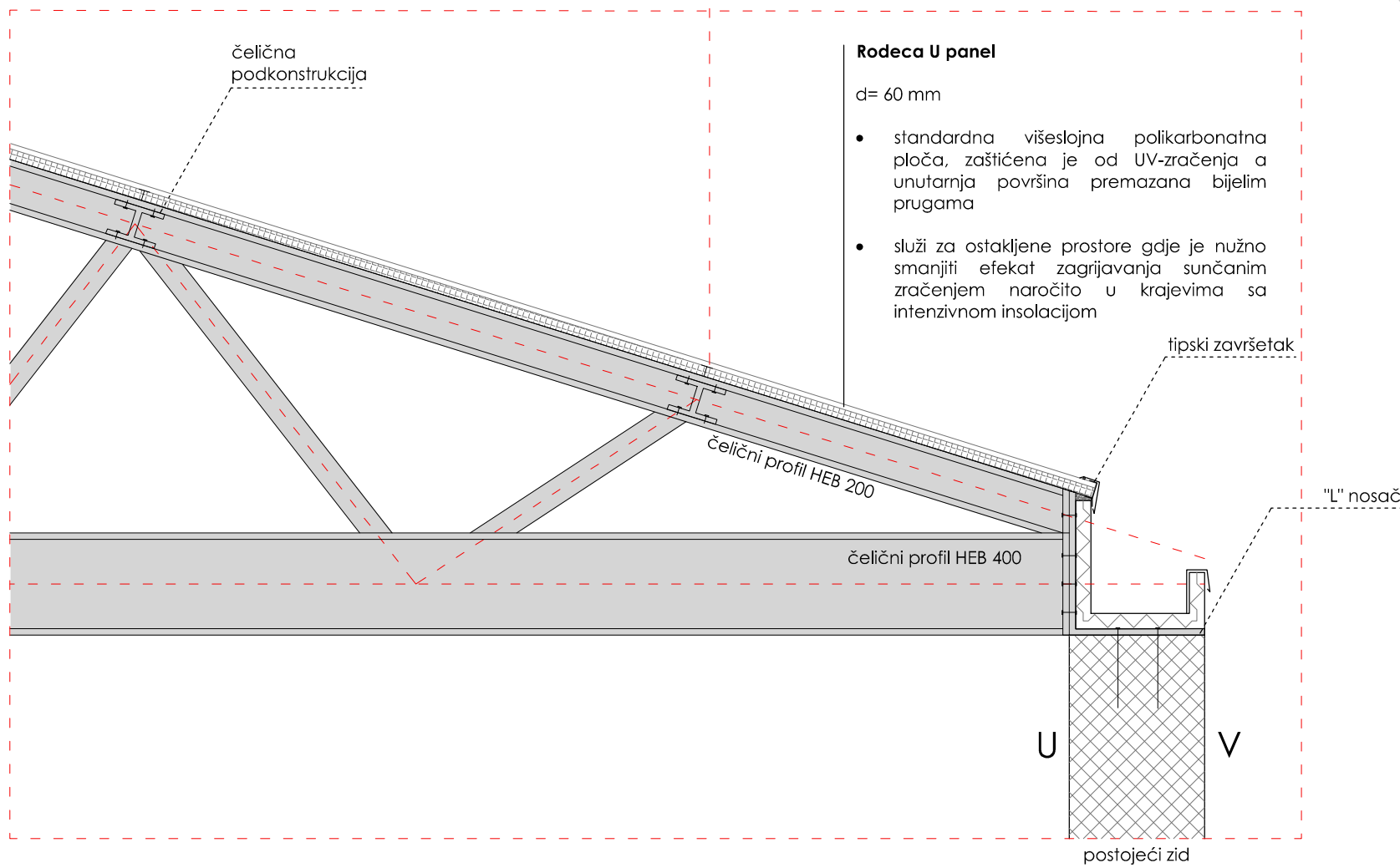
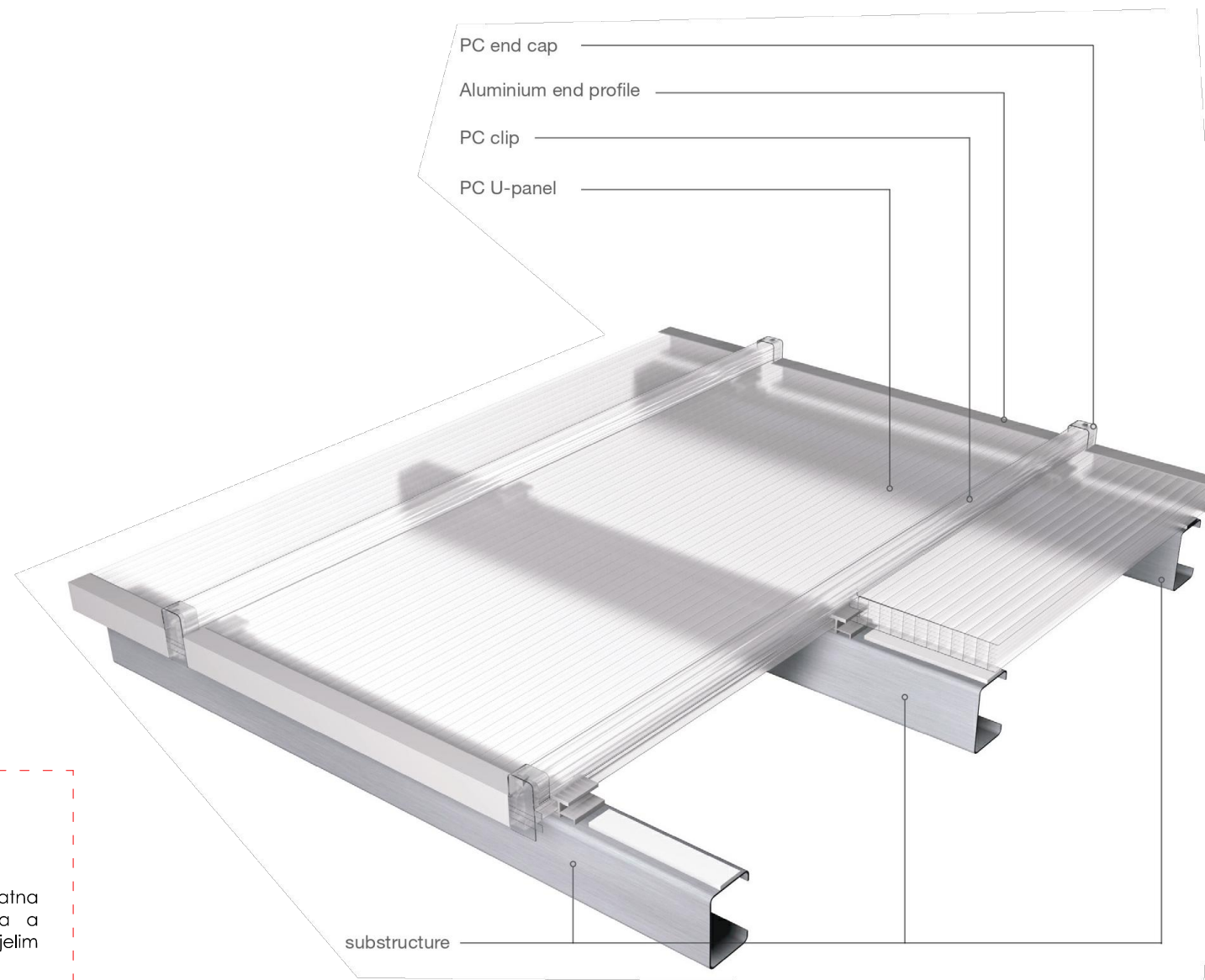
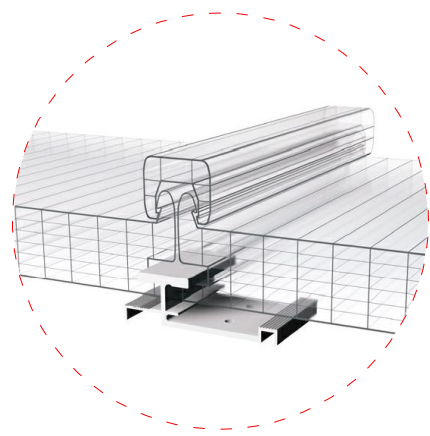

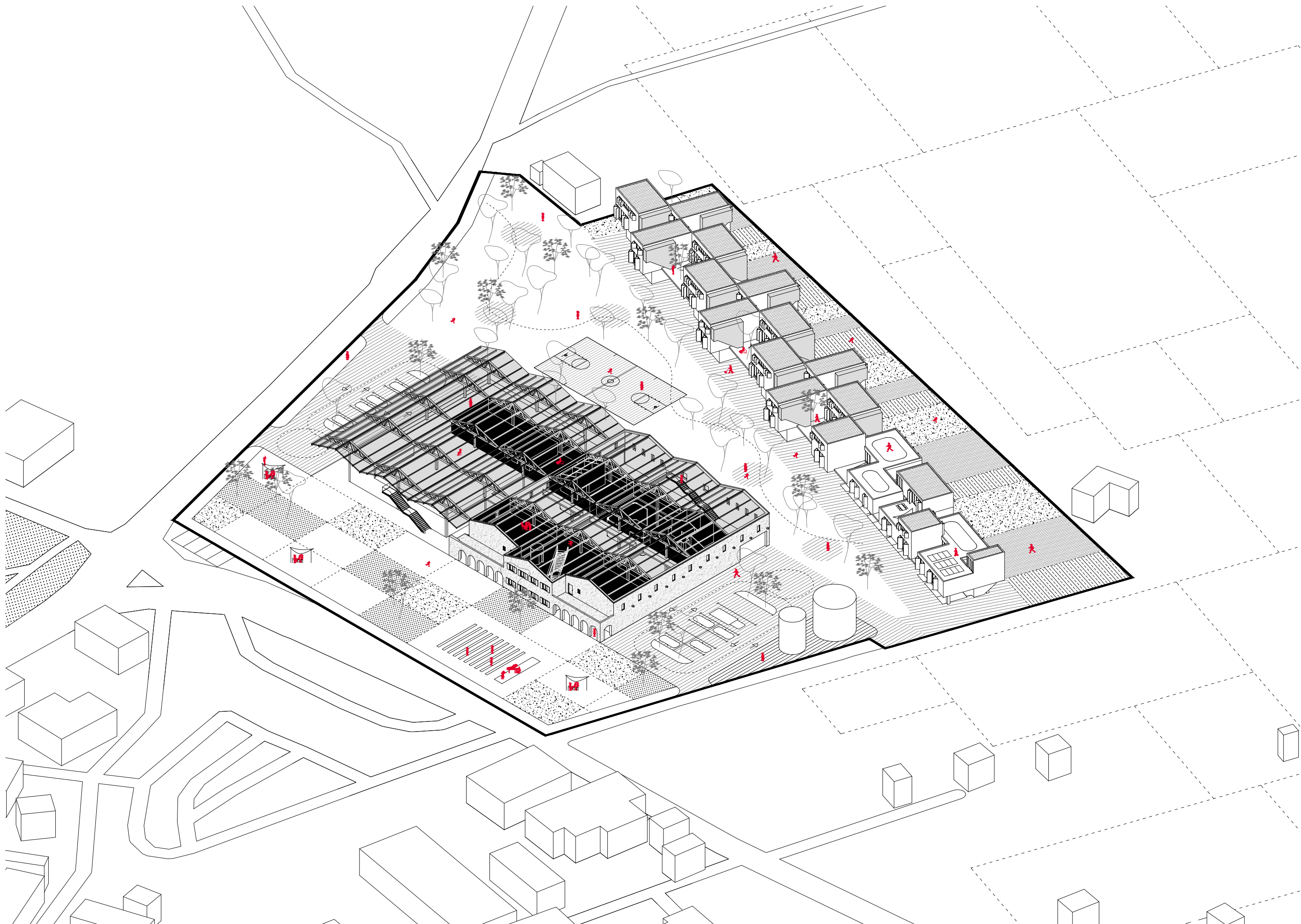

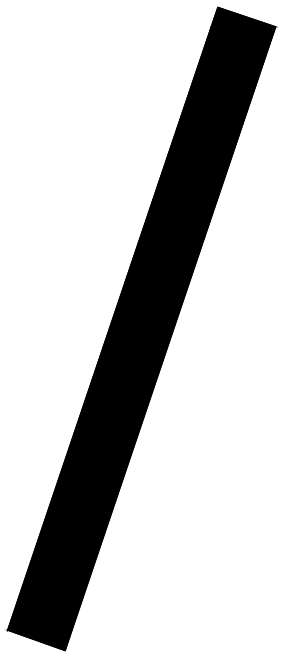
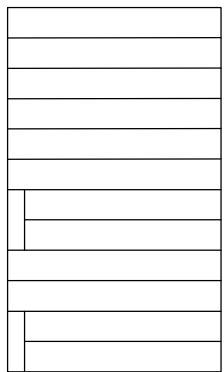

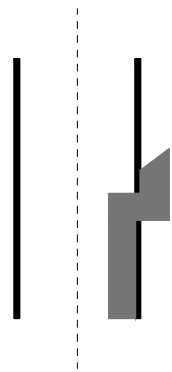

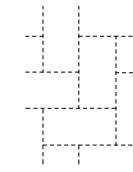
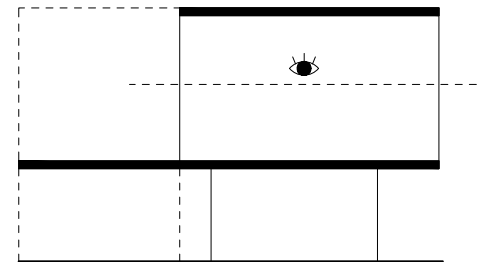
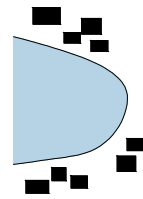

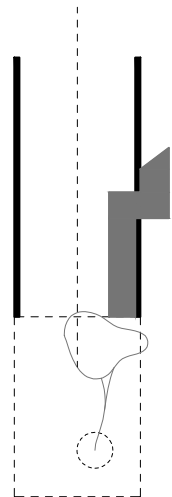

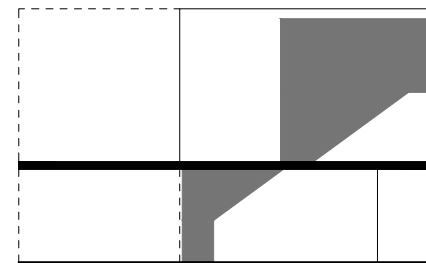
ZID
kuća definirana bočnim zidovima

VIZURA
kuća orijentirana prema
pogledima zapad - istok
= Stari grad - polje

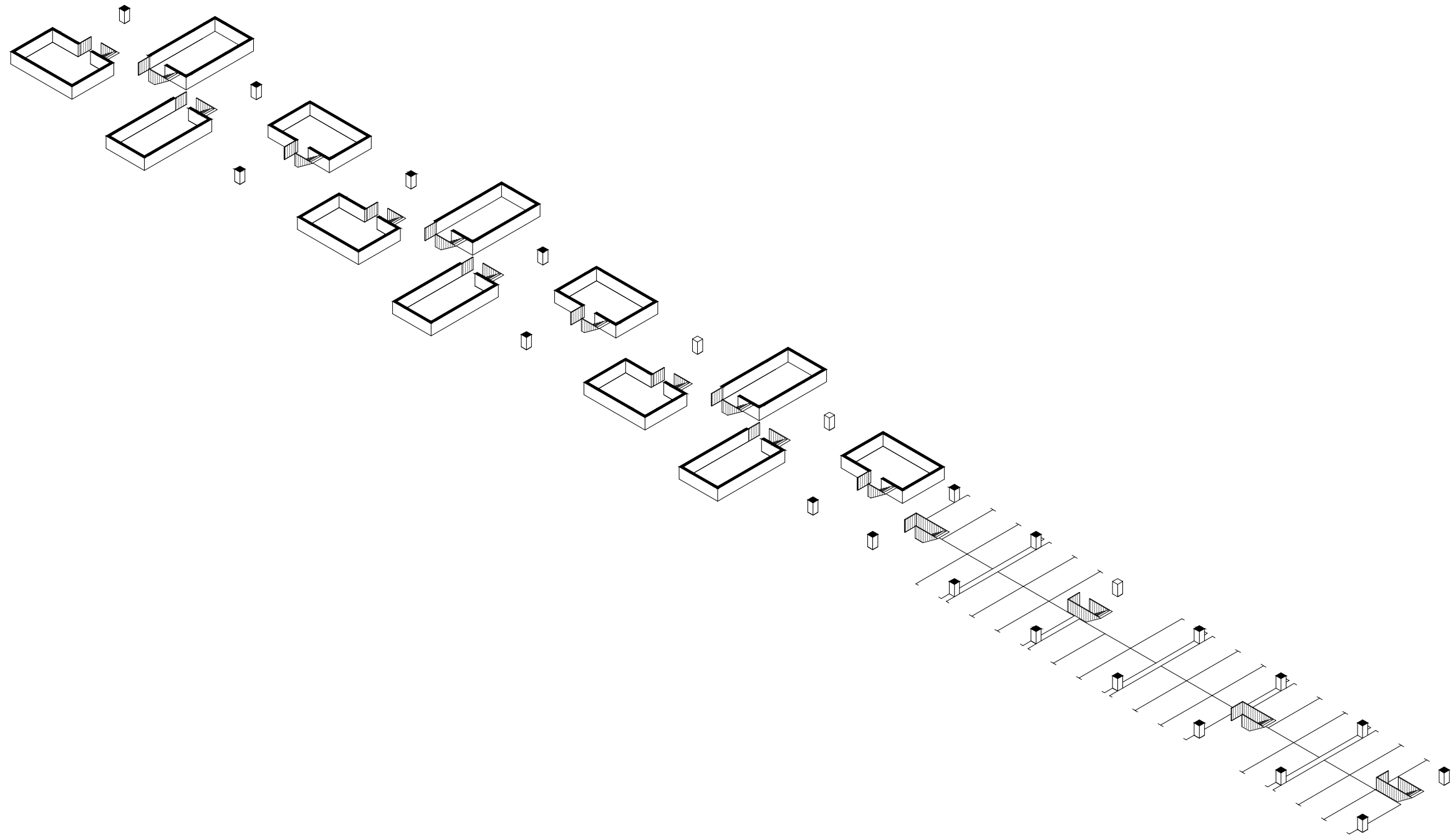

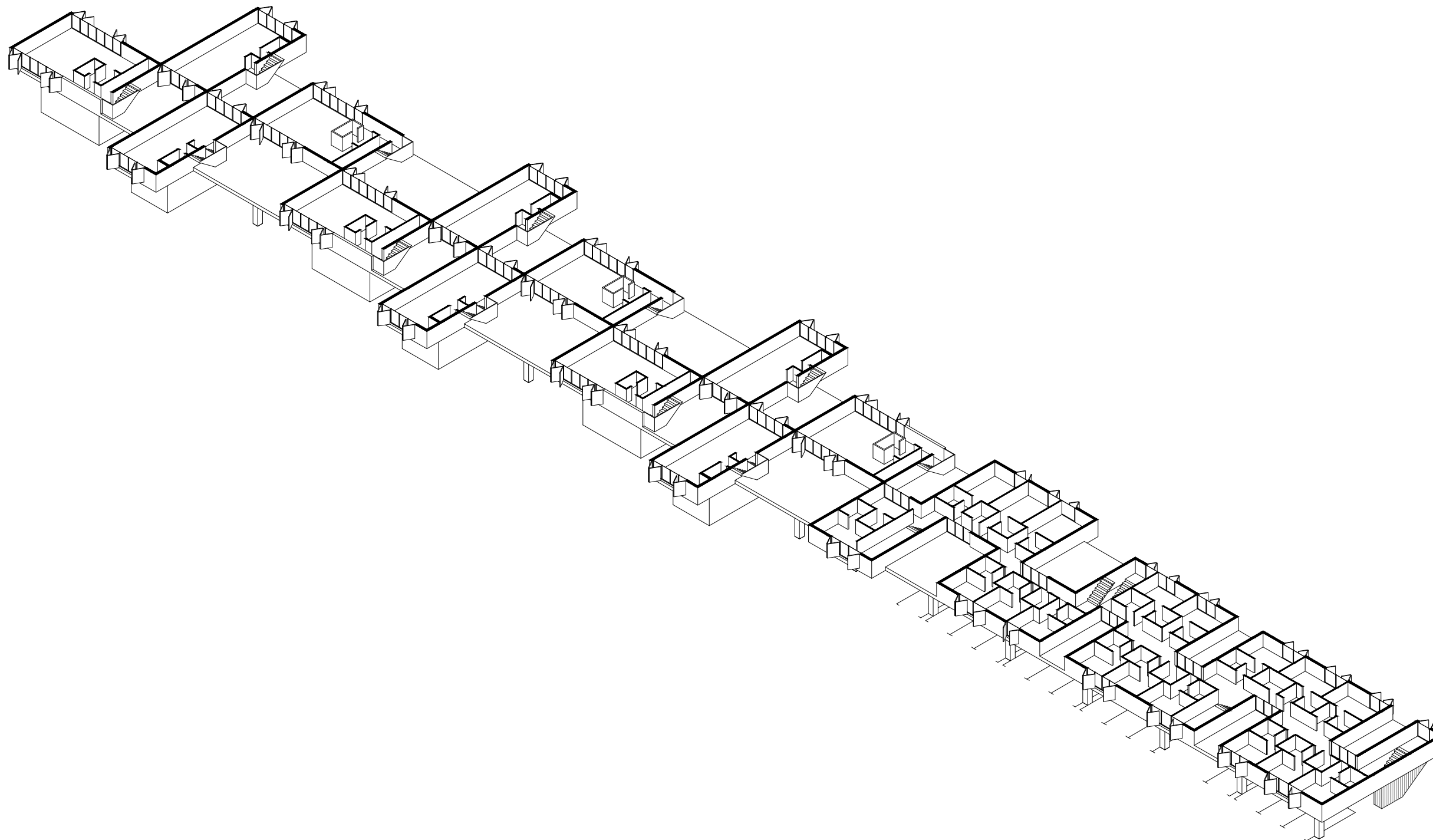
DVOR
vanjski prostor kao ekstenzija
dnevne sobe

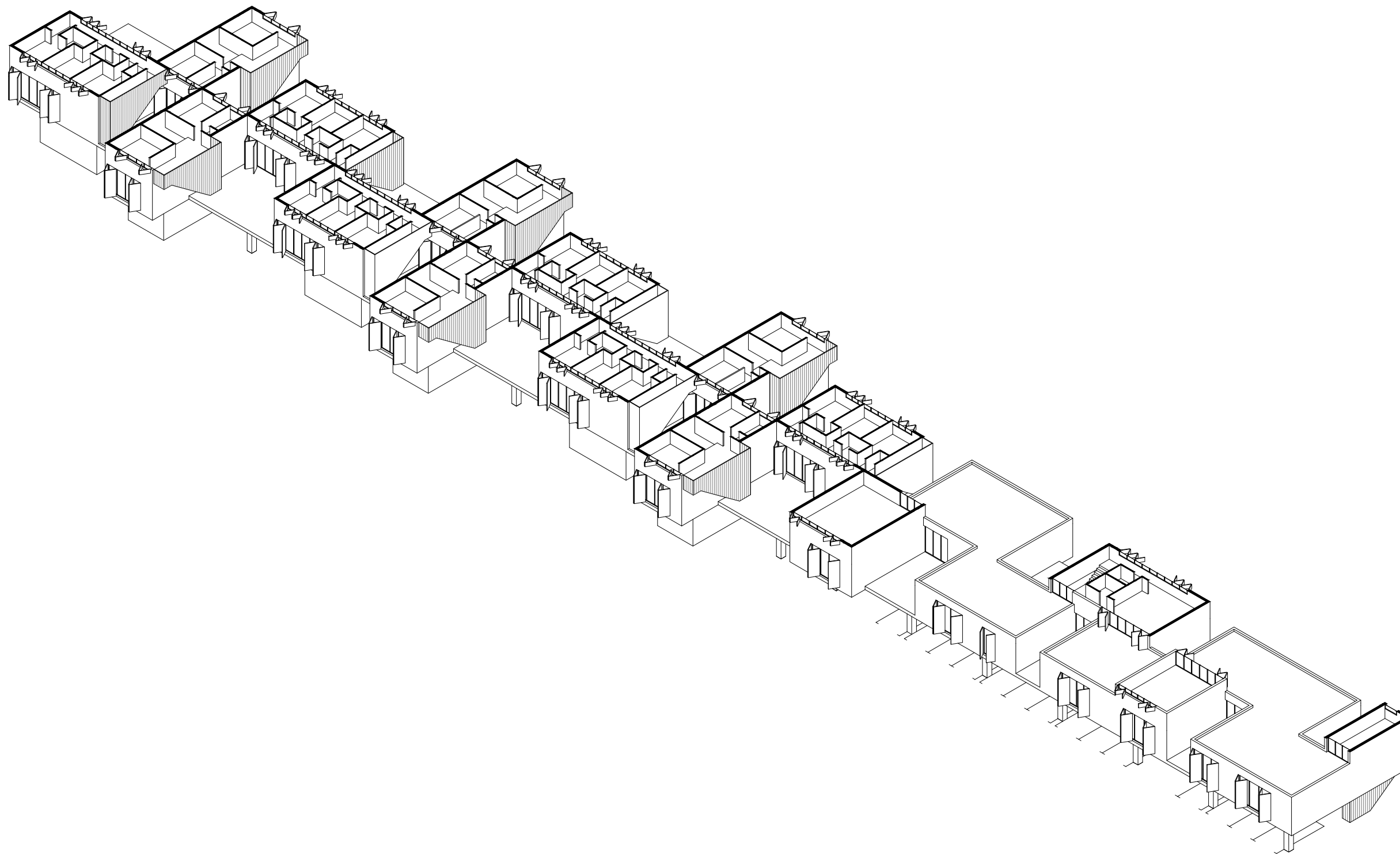
PARAZIT
Vertikalna komunikacija
koja spaja gospodarsko
prizemlje sa prostorima
stanovanja prodirući u
dvor susjedne jedinice
čime spontano dolazi do
"varoškog" momenta

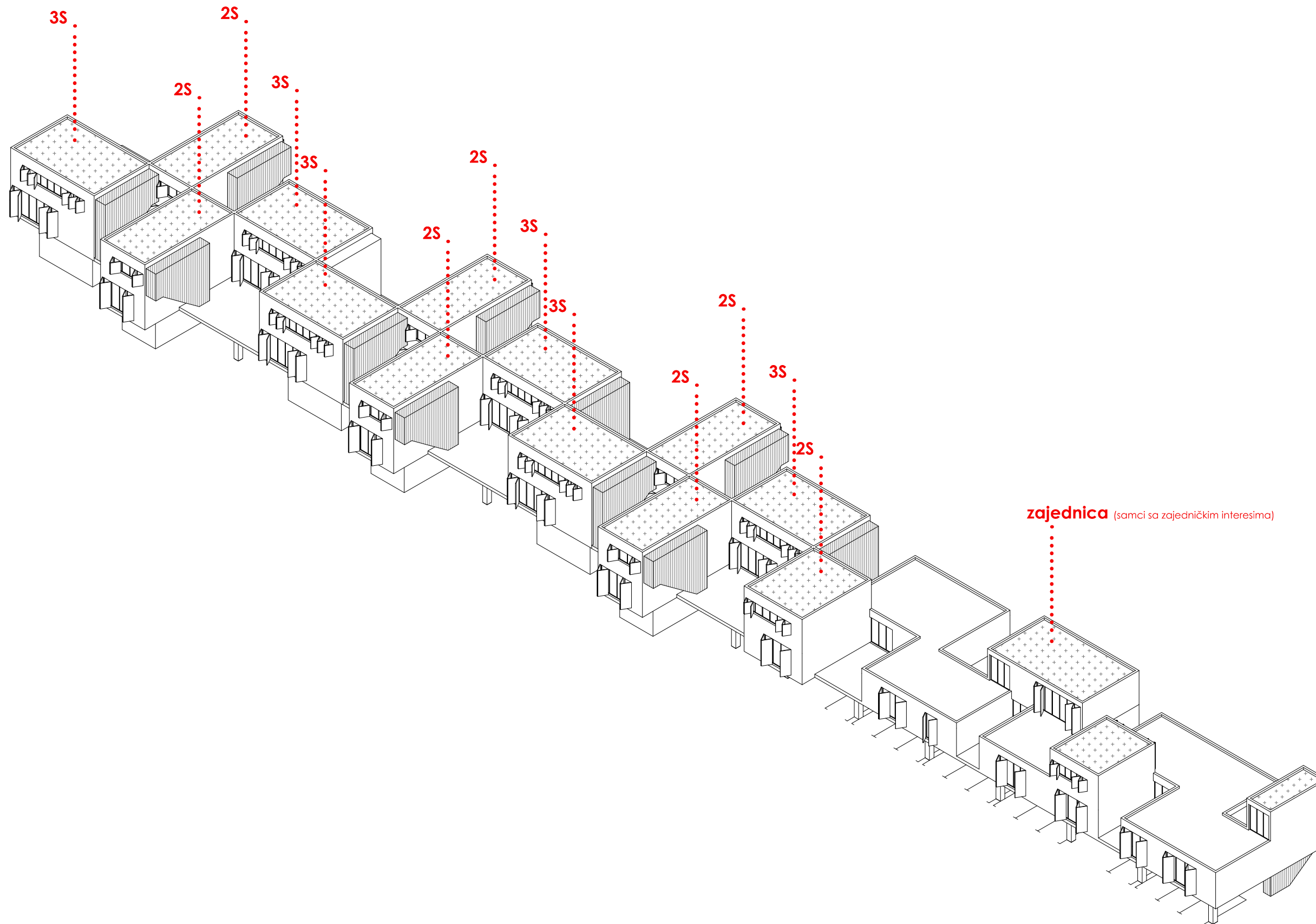

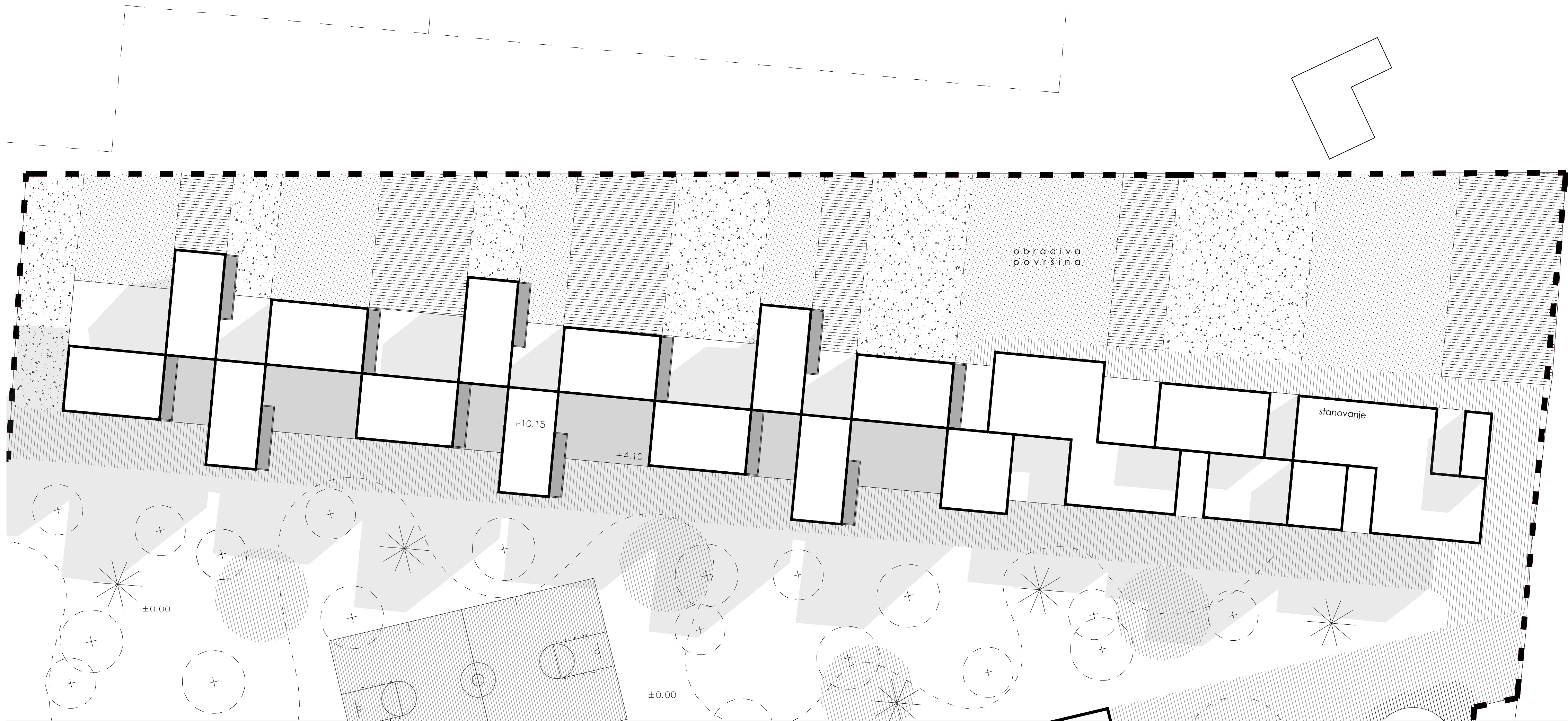

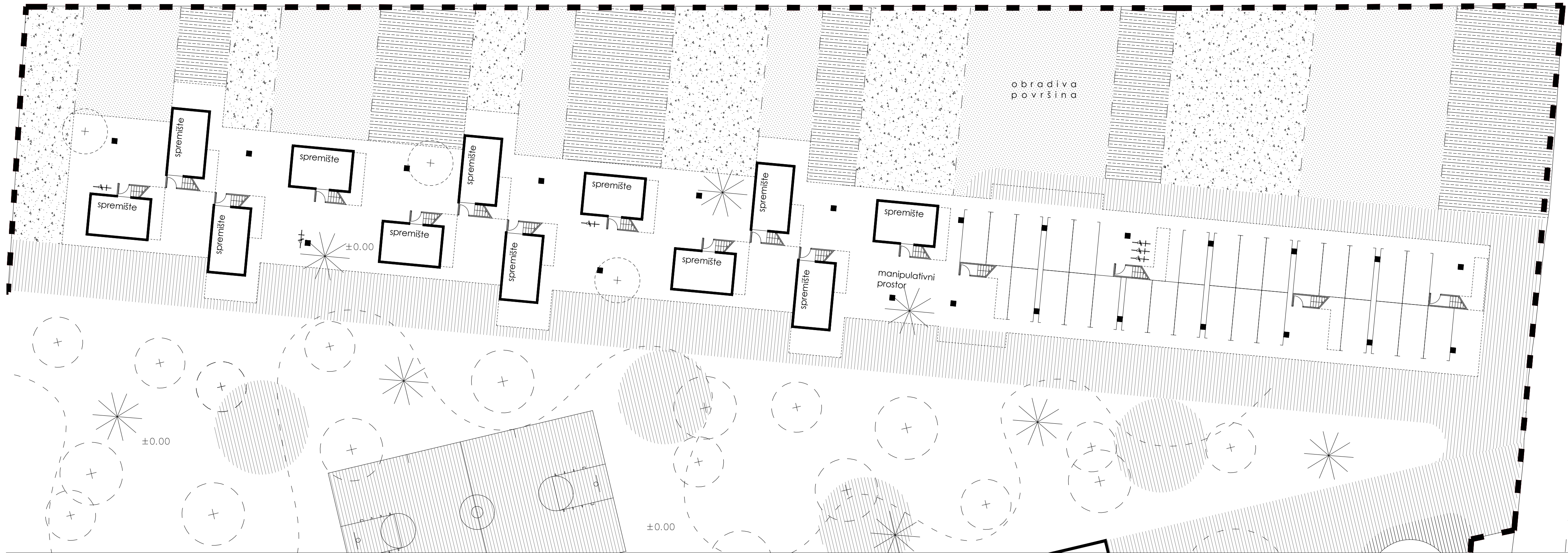

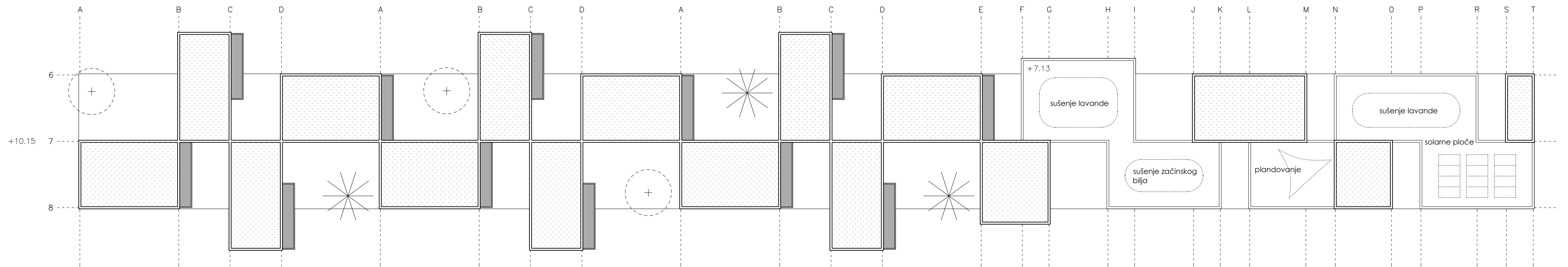
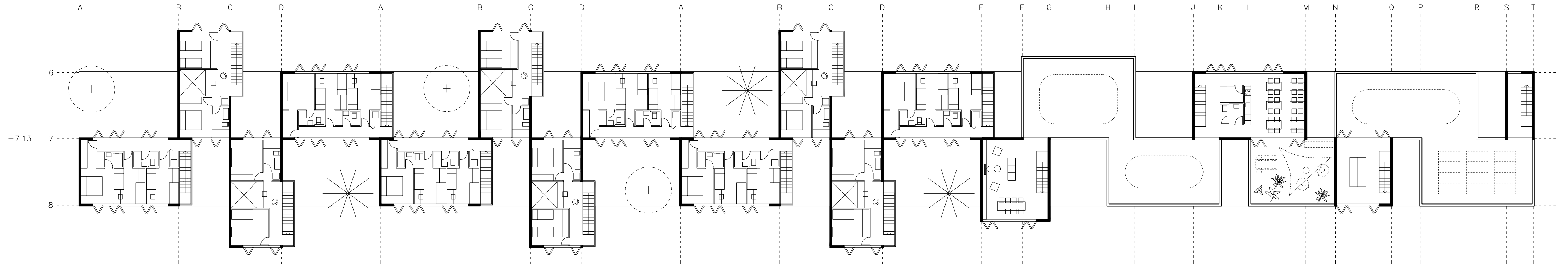

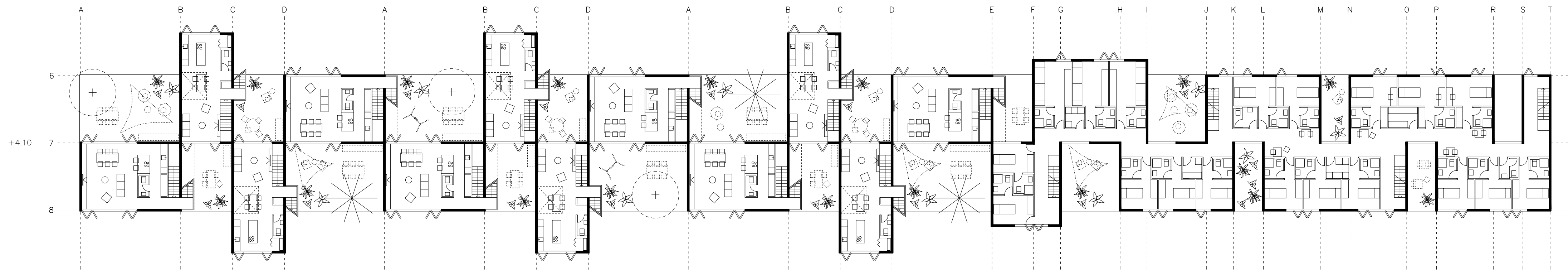
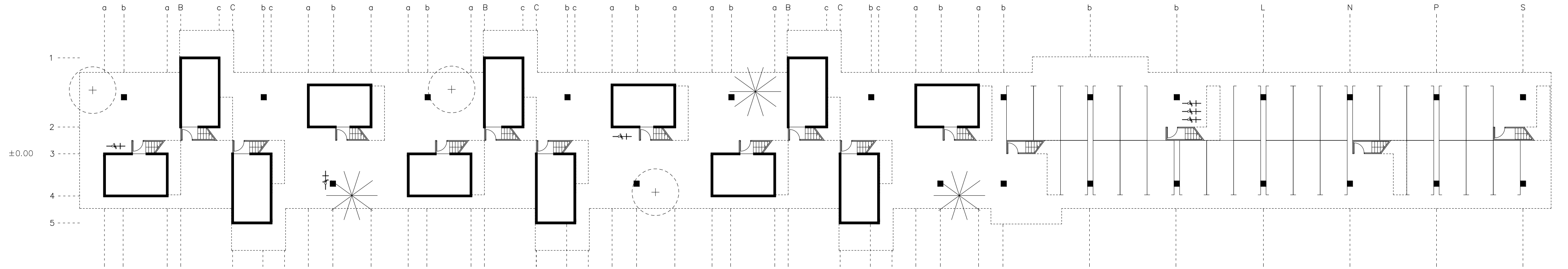

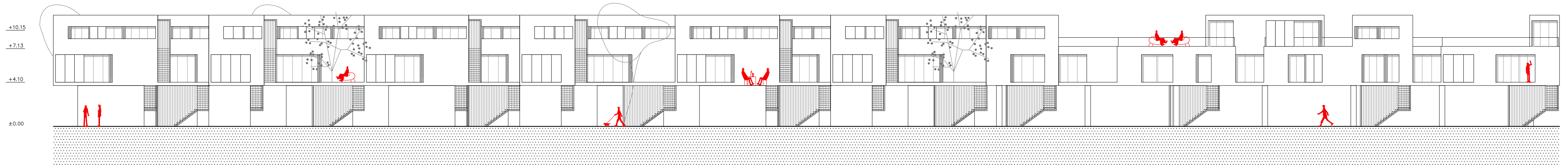
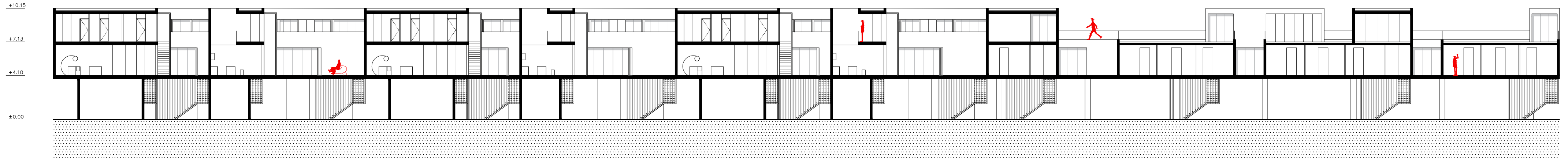

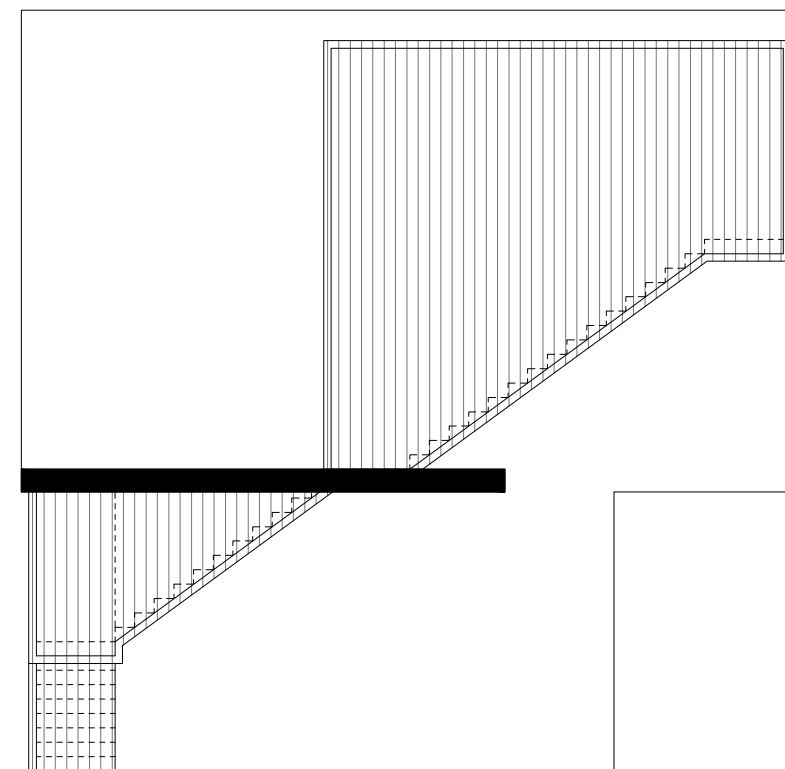
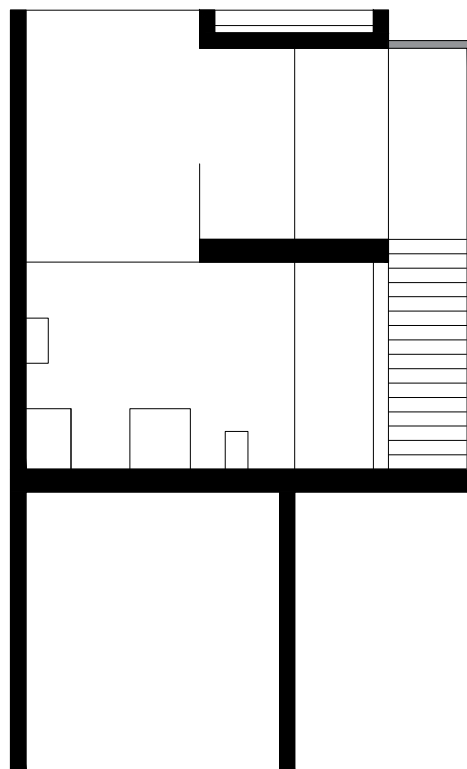
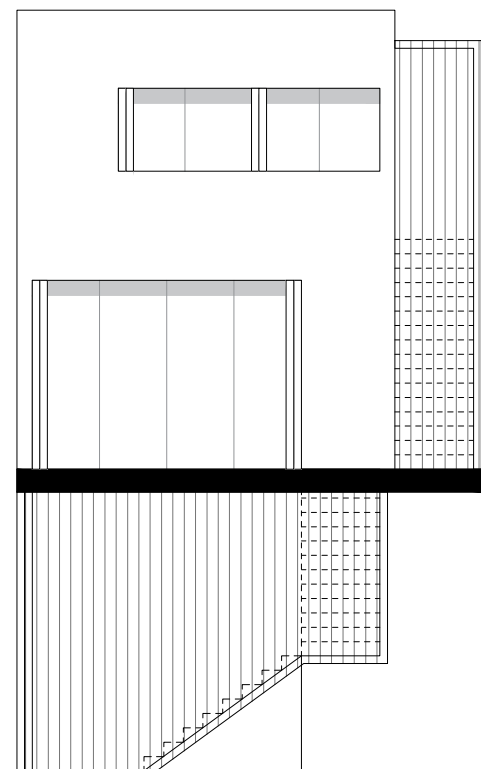
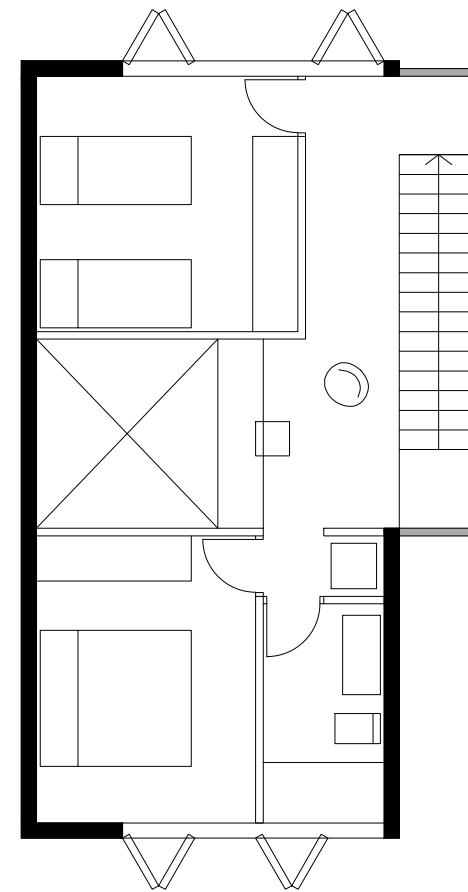
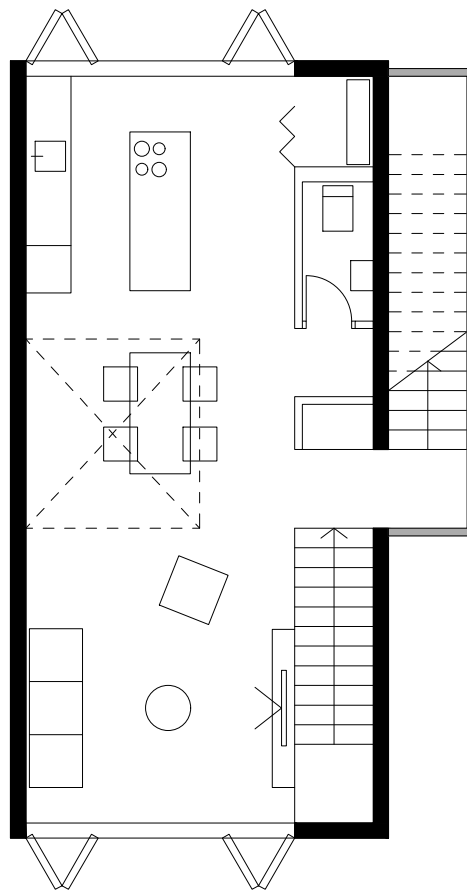
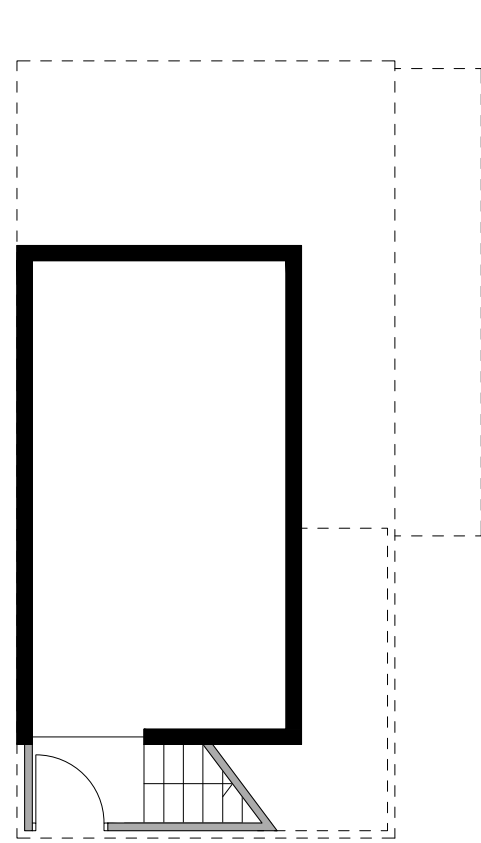

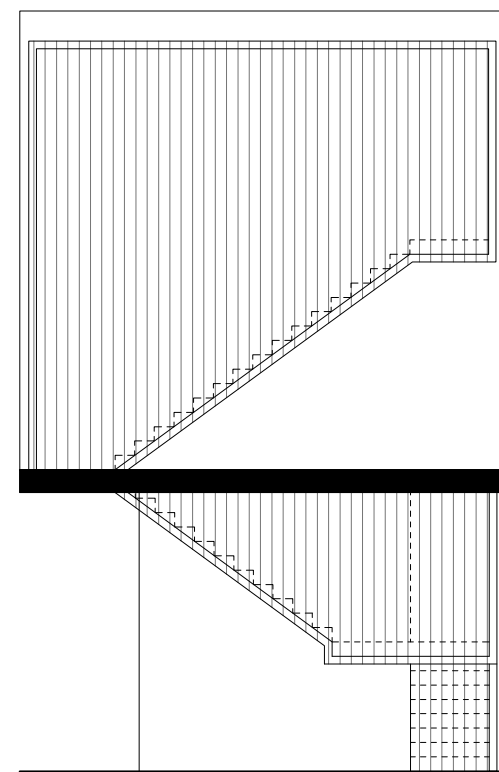
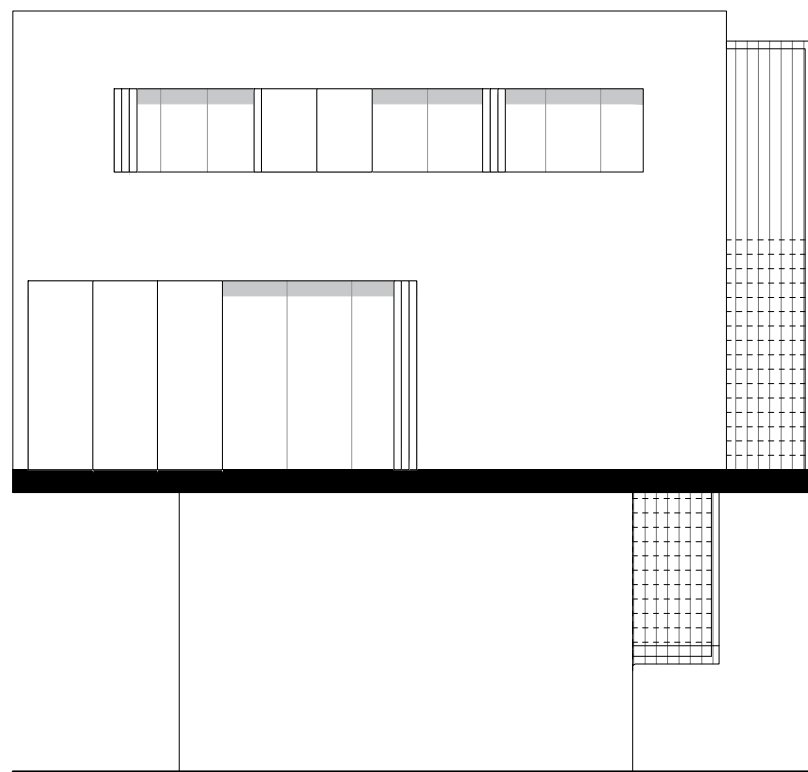
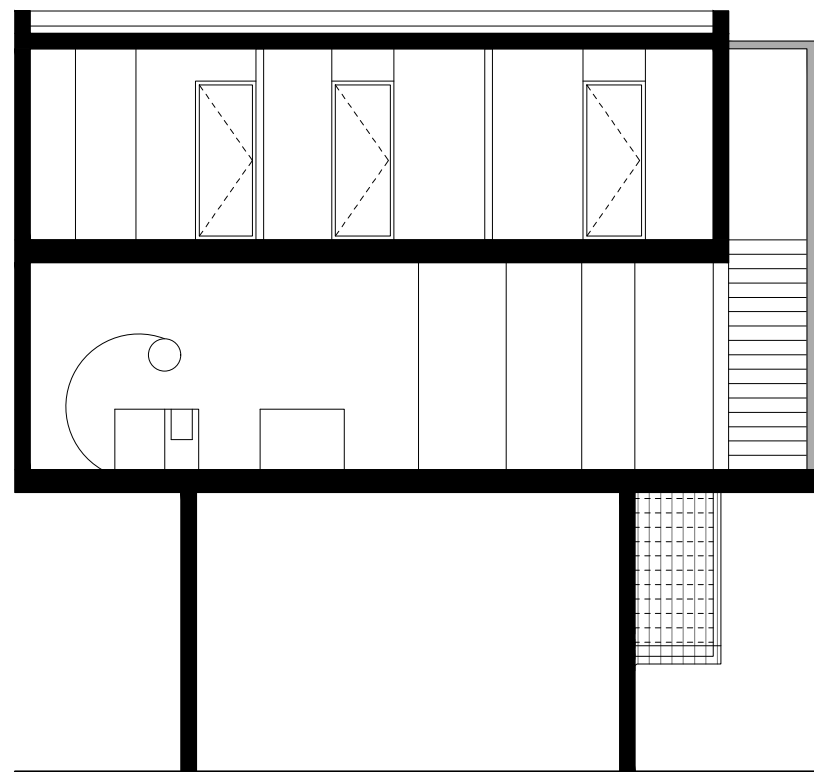
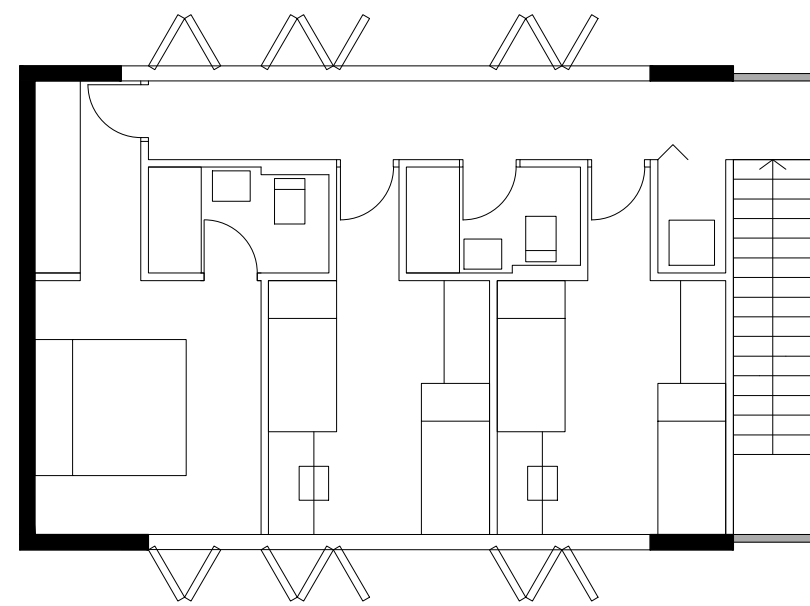
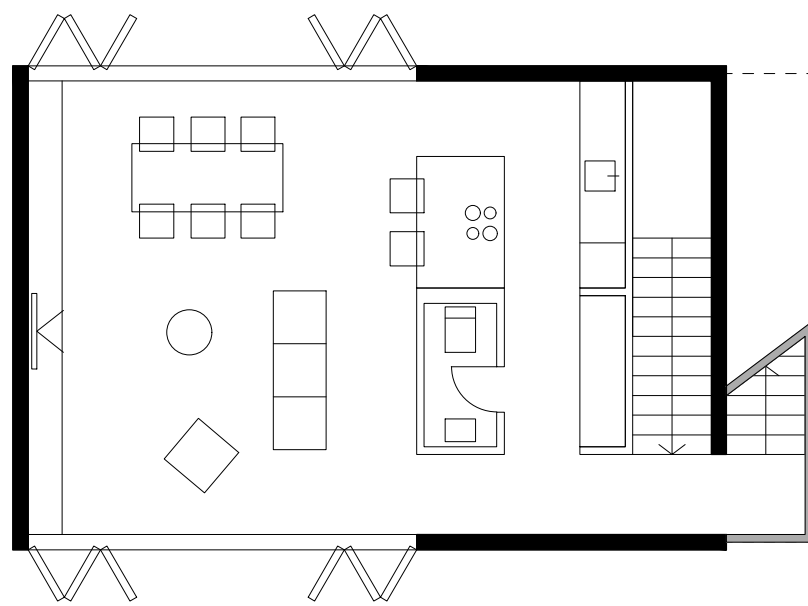
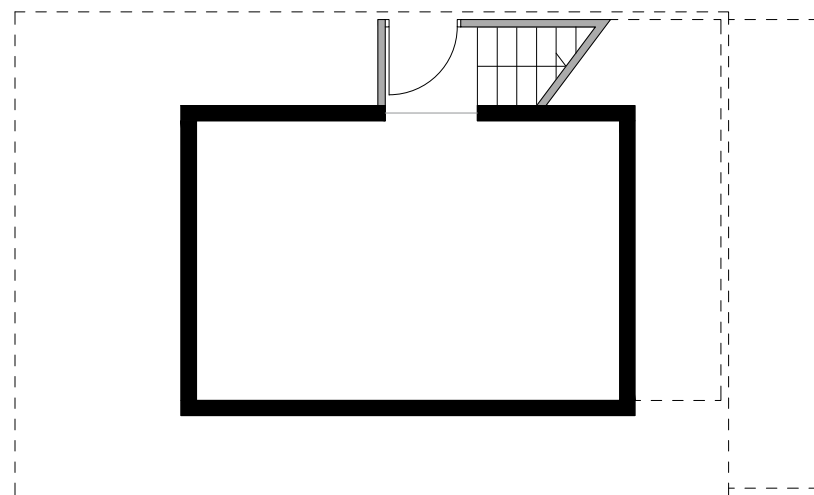

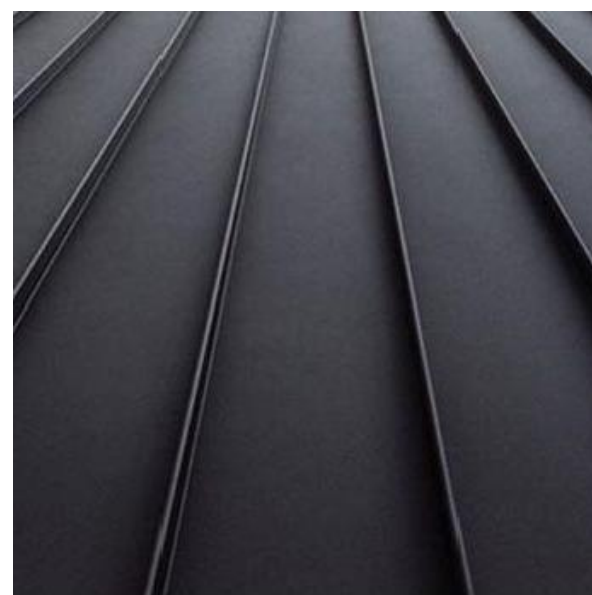

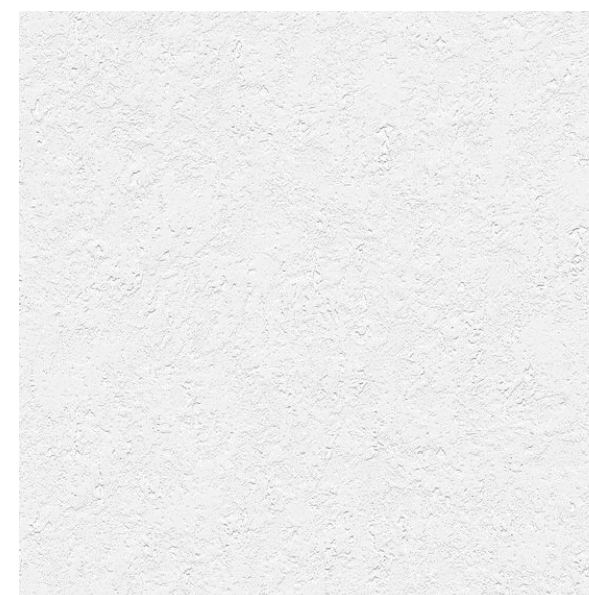

POLIKARBONAT - krov vinarije i
paraziti stanovanja

CRNI MATIRANI METAL-novi
elementi vinarije

GRUBA ŽBUKA ZA FASADU -
stanovanje

VINARIJA

prizemlje:

- tehnika - 66m²
- spremište boca - 66m²
- hl. spremište - 13m²
- sušara - 13m²
- sanitarije - 18m²
- nadzor - 8m²
- proizvodni pogon - 1330m²

kat:

- lobby - 165m²
- amfore - 120m²
- barrique bačve - 120m²
- uprava - 98m²
- laboratorij - 84m²
- vinoteka - 80m²
- sanitarije - 42m²
- degustacija - 115m²
- komunikacije - 690m²
- polivalentni vanjski prostor - 687m²
- servisni box - 61m²

OBUHVAT - 17 490 m²

ULJARA

- nadzor - 8m²
- manipulativni prostor - 160m²
- servisni box - 27m²
- spremište - 63m²
- sanitarije - 17m²
- uprava - 35m²
- proizvodni pogon - 243m²
- tehnika - 62m²
- rakija i eterična ulja - 97m²
- filtriranje - 65m²
- spremnici od nehrđajućeg čelika - 97m²

STANOVANJE

- 2S jedinica - 6 x 100m²
- 2S spremište - 6 x 21m²
- 3S jedinica - 6 x 124m²
- 3S spremište - 6 x 21m²
- stanovanje za samce - 635 m²
- zajednički prostori - 635 m²

Hvala mentorici izv. prof .art. Ivi Letilović na povjerenju i pomoći pri izradi diplomskog rada, komentorici doc. dr. sc. Snježani Perojević na svim korisnim savjetima i pomoći oko razrade teme rada te konzultantu za konstrukciju red. prof. dr. sc. Ivici Boki kod pomoći pri pitanjima vezanim za konstrukciju.

Hvala mojoj obitelji, prijateljima i kolegama na pruženoj podršci i strpljenju kroz sve godine studiranja.